नगर शिक्षा योजना

(२०८३/०८४ - २०९२/०९३)

नमोबुद्ध नगरपालिका
नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

भकुण्डेबेशी, काभ्रेपलाञ्चोक
बागमती प्रदेश, नेपाल
२०८३

नगर शिक्षा योजना

(२०८३/०८४–२०९२/०९३)

स्वीकृत मितिः २०८३/०३/११

नमोबुद्ध नगरपालिका

नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

भकुण्डेबेशी, काभ्रेपलाञ्चोक, बागमती प्रदेश, नेपाल

प्रकाशक : नमोबुद्ध नगरपालिका
नगर कार्यपालिकाको कार्यालय
भकुण्डेबेशी, काभ्रेपलाञ्चोक, बागमती प्रदेश, नेपाल।
प्रकाशन मिति : २०८३ असार
सर्वाधिकार : नमोबुद्ध नगरपालिकामा सुरक्षित

प्राक्कथन

हाम्रो नमोबुद्ध नगरपालिका बागमती प्रदेश अन्तर्गत काभ्रेपलाञ्चोक जिल्लामा अवस्थित रहेको छ । यसको भौगोलिक अवस्थिति अक्षांश २७°३४'१३.२" देखि २७°३४'५७.८" डिग्री उत्तर र देशान्तर ८५°३६'४४.६" देखि ८५°३९'४३.८" डिग्री पूर्वको बीचमा पर्दछ । यसको कुल क्षेत्रफल करिब १०२ वर्ग किलोमिटर रहेको छ । यस नगरपालिका समुद्री सतहबाट ८३५ मिटर देखि २०१० मिटरको उचाइमा अवस्थित छ । यस नगरपालिका साविकका ८ वटा गाविसहरु मथुरापाटी फुलबारी, मेथिनकोट, कानपुर कालापानी, खनालथोक, पुरानागाउँ दाप्चा, छत्रेबाँझ दाप्चा, डराउने पोखरी र श्यामपाटी सिमलचौर समेटेर गठन गरिएको हो ।

नेपालको संविधान, २०७२ को भाग ३ धारा ३१ मा शिक्षा सम्बन्धी मौलिक हकको व्यवस्था गरेको छ । शिक्षा सम्बन्धी मौलिक हकको कार्यान्वयन तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ११ को उपदफा (२)(ज) मा स्थानीय सरकारको शिक्षा सम्बन्धी २३ वटा अधिकारको व्यवस्थालाई कार्यान्वयन गर्न संघीय प्रणालीमा विद्यालय शिक्षालाई सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गर्न संघ, प्रदेश र स्थानीय सरकारहरुले आ-आफ्नो नीति, ऐन, कानुन, योजना तथा कार्यक्रम तर्जुमा गरी उक्त व्यवस्थालाई कार्यान्वयनको व्यवस्था मिलाएको छ ।

यस नगरपालिका अन्तर्गत ३८ वटा सामुदायिक विद्यालयहरु र ८ वटा निजी विद्यालयहरु गरी कुल ४६ वटा विद्यालयहरु सञ्चालनमा रहेका छन् । सामुदायिक विद्यालय अन्तर्गत २३ वटा प्राथमिक ४ वटा आधारभूत तथा ११ वटा माध्यमिक विद्यालयहरु, ४९ वटा बालविकास केन्द्रहरु र २ वटा सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरु , एउटा नमूना माध्यमिक विद्यालय, एउटा विज्ञान विषय(कक्षा ११ र १२) र एउटा पशु प्राविधिक विद्यालय(कक्षा ९-१२) सञ्चालनमा रहेका छन् ।

हामी निर्वाचित भइ पदभार ग्रहण गरेदेखि नै नगरपालिकाले विद्यालय शिक्षा क्षेत्रको शैक्षिक विकासमा प्राथमिकता दिदै आएको कुरा सर्वविदितै छ । हाम्रो नगरपालिका क्षेत्रका विद्यालयहरुको संस्थागत सुधार गरी दक्ष एवं सक्षम शैक्षिक जनशक्ति उत्पादन गर्ने दीर्घकालीन सोचका साथ **"गुणस्तरीय, सिपमूलक, प्रविधिमैत्री शिक्षा, समृद्ध र समुन्नत नगर हाम्रो अपेक्षा"** भन्ने दूरदृष्टिसहितको १० वर्षे सोच तथा ५ वर्षे क्रियाकलाप तथा बजेट समावेश गरिएको **नगर शिक्षा योजना(२०८३/०८४-२०९२/०९३)** तयार गरिएको छ । नगर शिक्षा योजना तर्जुमामा सहयोग र सहजीकरण गर्नुहुने सम्पूर्ण जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारीहरुलाई धन्यवाद व्यक्त गर्दछु । यस नगर शिक्षा योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न स्थानीय राजनीतिक दलहरु, सम्बन्धित सरोकारवालाहरु एवं आम नगरवासीहरुबाट रचनात्मक सल्लाह, सुझाव र सहयोग प्राप्त हुने विश्वास समेत व्यक्त गर्दछु ।

कुनसाङ लामा
नगर प्रमुख

मन्तव्य

हाम्रो नमोबुद्ध नगरपालिका काभ्रेपलाञ्चोक जिल्लामा अवस्थित छ । यसको कुल क्षेत्रफल करिब १०२ वर्ग किलोमिटर रहेको छ । यस नगरपालिका समुद्री सतहबाट ८३५ मिटर देखि २०१० मिटरको उचाइमा अवस्थित छ । यस नगरपालिका साविकका ८ वटा गाविसहरु मथुरापाटी फुलबारी, मेथिनकोट, कानपुर कालापानी, खनालथोक, पुरानागाउँ दाप्चा, छत्रेबाँझ दाप्चा, डराउने पोखरी र श्यामपाटी सिमलचौर समेटेर गठन गरिएको हो । यस नगरपालिका अन्तर्गत ३८ वटा सामुदायिक विद्यालयहरु र ८ वटा निजी विद्यालयहरु गरी कुल ४६ वटा विद्यालयहरु सञ्चालनमा रहेका छन् । नगरपालिका अन्तर्गत संचालित विद्यालयहरु मध्ये ७ वटा विद्यालयमा एक विद्यालय एक नर्स कार्यक्रम संचालनमा रहेको छ । शैक्षिक सत्र २०८२ को शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली(IEMIS) अनुसार २५७० छात्र र २५०५ छात्रा गरी कुल जम्मा ५०७५ विद्यार्थी अध्ययनरत रहेका छन् । नगरपालिकामा ४९ वटा बाल विकास केन्द्रका सहयोगी कार्यकर्ताहरु, ३२४ जना शिक्षकहरु तथा ४९ जना विद्यालय कर्मचारीहरु कार्यरत रहेका छन् ।

नेपालको संविधान, २०७२ को भाग ३ धारा ३१ मा शिक्षा सम्बन्धी मौलिक हकको व्यवस्था गरेको छ । संघीय शासन प्रणालीसहितको संविधानमा प्रत्येक नागरिकलाई आधारभूत शिक्षामा पहुँचको हक हुनेछ भन्ने उल्लेख गरिएको छ । साथै संविधानले प्रत्येक नागरिकलाई राज्यबाट आधारभूत तहसम्मको शिक्षा अनिवार्य र निःशुल्क तथा माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा निःशुल्क पाउने हक सुनिश्चित गरेको छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ११ को उपदफा (२)(ज) मा स्थानीय सरकारको शिक्षा सम्बन्धी २३ वटा अधिकारको व्यवस्था गरेको छ । स्थानीय तहले विद्यालय शिक्षालाई सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गर्ने नीति, ऐन, कानुन, योजना तथा कार्यक्रम तर्जुमा गरी उक्त व्यवस्थालाई कार्यान्वयनको व्यवस्था मिलाएको छ ।

हामी निर्वाचित भइ पदभार ग्रहण गरेदेखि नै नगरपालिकाले विद्यालय शिक्षा क्षेत्रको शैक्षिक विकासमा प्राथमिकता दिदै आएको कुरा यहाँहरुलाई जानकारी नै छ । स्थानीय तहले संघीय सरकारले जारी गरेको स्थानीय शिक्षा योजना निर्माणसम्बन्धी मार्गदर्शन, २०७९(परिमार्जित संस्करण, २०८१) बमोजिम हाम्रो नगरपालिका क्षेत्रका विद्यालयहरुको संस्थागत सुधार गरी दक्ष एवं सक्षम शैक्षिक जनशक्ति उत्पादन गर्ने दीर्घकालीन सोचका साथ **"गुणस्तरीय, सिपमूलक, प्रविधिमैत्री शिक्षा, समृद्ध र समुन्नत नगर हाम्रो अपेक्षा"** भन्ने दूरदृष्टिसहितको १० वर्षे सोच तथा ५ वर्षे क्रियाकलाप तथा बजेट समावेश गरिएको **नगर शिक्षा योजना(२०८३/०८४-२०९२/०९३)** तयार गरिएको छ । यस नगर शिक्षा योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न हामी जनप्रतिनिधि तथा राष्ट्रसेवक कर्मचारीहरुलाई स्थानीय राजनीतिक दलहरु, सम्बन्धित सरोकारवालाहरु एवं आम नगरवासीहरुबाट रचनात्मक सल्लाह, सुझाव र सहयोग प्राप्त हुने विश्वास समेत व्यक्त गर्दछु ।

रत्न बहादुर लामा

नगर उपप्रमुख

दुई शब्द

नेपालको संविधान २०७२ को भाग ३ धारा ३१ मा शिक्षा सम्बन्धी मौलिक हकको व्यवस्था गरेको छ । संघीय शासन प्रणालीसहितको संविधानमा प्रत्येक नागरिकलाई आधारभूत शिक्षामा पहुँचको हक हुनेछ भन्ने उल्लेख गरिएको छ । साथै संविधानले प्रत्येक नागरिकलाई राज्यबाट आधारभूत तहसम्मको शिक्षा अनिवार्य र निःशुल्क तथा माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा निःशुल्क पाउने हक सुनिश्चित गरेको छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ११ को उपदफा (२)(ज) मा स्थानीय सरकारको शिक्षा सम्बन्धी २३ वटा अधिकारको व्यवस्था गरेको छ । संघीय प्रणालीमा विद्यालय शिक्षालाई सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गर्न संघ, प्रदेश र स्थानीय सरकारहरुले आ-आफ्नो नीति, ऐन, कानुन, योजना तथा कार्यक्रम तर्जुमा गरी उक्त व्यवस्थालाई कार्यान्वयनको व्यवस्था मिलाएको छ ।

नेपालको शासकीय संरचना संघ, प्रदेश र स्थानीय तह गरी तीन तहको हुने व्यवस्था गरेको छ । शासकीय संरचना अनुरुप शासन, विकास र सेवा प्रवाहलाई प्रभावकारी बनाउन राज्यको स्रोतसाधनलाई कानून बमोजिम बाँडफाँड गर्नुपर्दछ । संघीयतालाई संस्थागत गर्न तथा प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन गर्न वित्तीय संघीयतामा संविधान र कानून बमोजिम सरकारहरुविचमा राज्यका विभिन्न स्रोतहरुको बाँडफाँड हुने गर्दछ । संघीय सरकारले प्रदेश तथा स्थानीय तहरुलाई राजश्व क्षमता र खर्चको आवश्यकताका आधारमा विभिन्न अनुदान दिने व्यवस्था रहेको छ । नेपाल सरकार तथा सम्बन्धित प्रदेश सरकारले स्थानीय तहलाई वित्तीय समानीकरण, राजश्व बाँडफाँड, सशर्त र विशेष अनुदान दिने व्यवस्था गर्नुका साथै स्थानीय तहले आफ्नो विषय क्षेत्रगत नीति कार्यक्रम तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्दै आएको छ ।

स्थानीय तहको शिक्षा सम्बन्धी संवैधानिक तथा कानूनी व्यवस्थाको कार्यान्वयन गर्न, सीमित स्रोतसाधनलाई मितव्ययी र नतिजामूलक परिचालन, प्रभावकारी शैक्षिक व्यवस्थापन गर्न र नगरपालिका क्षेत्रमा शैक्षिक सुशासन कायम गरी गुणस्तरीय विद्यालय शिक्षा प्रबन्ध मिलाउन स्थानीय तहले संघीय सरकारले जारी गरेको स्थानीय शिक्षा योजना निर्माणसम्बन्धी मार्गदर्शन, २०७९(परिमार्जित संस्करण, २०८१) बमोजिम हाम्रो नगरपालिका क्षेत्रका विद्यालयहरुको संस्थागत सुधार गरी दक्ष एवं सक्षम शैक्षिक जनशक्ति उत्पादन गर्ने दीर्घकालीन सोचका साथ **"गुणस्तरीय, सिपमूलक, प्रविधिमैत्री शिक्षा, समृद्ध र समुन्नत नगर हाम्रो अपेक्षा"** भन्ने दूरदृष्टिसहितको १० वर्षे सोच तथा ५ वर्षे क्रियाकलाप तथा बजेट समावेश गरिएको **नगर शिक्षा योजना(२०८३/०८४-२०९२/०९३)** तयार गरिएको छ । यस नगर शिक्षा योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न विद्यालयका प्रअ, शिक्षक, विद्यालय व्यवस्थापन समिति, स्थानीय राजनीतिक दलहरु, सम्बन्धित सरोकारवालाहरु एवं आम नगरवासीहरुबाट रचनात्मक सल्लाह, सुझाव र सहयोग प्राप्त हुने विश्वास समेत व्यक्त गर्दछु ।

कृष्ण गिरी

प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

भूमिका

शिक्षा मानव विकासको आधारभूत तथा अनिवार्य विषय हो । समावेशी, गुणस्तरीय र जीवनोपयोगी शिक्षा बिना दिगो सामाजिक-आर्थिक विकास सम्भव हुँदैन । नेपालको संविधानले शिक्षा मौलिक हकका रूपमा प्रत्याभूत गर्दै आधारभूत र माध्यमिक शिक्षाको जिम्मेवारी स्थानीय तहलाई प्रदान गरेको सन्दर्भमा नगर शिक्षा योजना विकास समय सापेक्ष आवश्यकता हो ।

हाम्रो नगरमा शैक्षिक पहुँच विस्तार भए तापनि सिकाइ उपलब्धि, समानता, गुणस्तर, प्रविधिको उपयोग, शिक्षक पेशागत विकास तथा विद्यालय व्यवस्थापनमा अझै सुधार आवश्यक छ । भौगोलिक अवस्था, सामाजिक-आर्थिक असमानता, लैङ्गिक तथा अपाङ्गता सम्बन्धी चुनौतीका कारण सबै बालबालिकाले समान गुणस्तरको शिक्षा प्राप्त गर्न सकेका छैनन् ।

यस शिक्षा योजनाले स्थानीय आवश्यकता, स्रोत र सम्भावनालाई आधार मानी शिक्षा क्षेत्रको समग्र सुधारको मार्गचित्र प्रस्तुत गरेको छ । विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना (SESP), राष्ट्रिय पाठ्यक्रम ढाँचा, दिगो विकास लक्ष्य (SDG-4) तथा प्रदेश/स्थानीय नीति तथा योजनासँग सामञ्जस्य कायम गर्दै योजना तयार गरिएको छ ।

हाम्रो दृष्टिकोण सरल र स्पष्ट रहेको छ । शिक्षा केवल विद्यालयसम्म सीमित नभई जीवनभर सिकाइको आधार बन्नुपर्छ । बालमैत्री, समावेशी, सुरक्षित र प्रविधिमैत्री सिकाइ वातावरण निर्माण, शिक्षकको क्षमता अभिवृद्धि, अभिभावक तथा समुदायको सक्रिय सहभागिता, तथा उत्तरदायी एवं जवाफदेही शासकीय अभ्यासमार्फत शिक्षा सुधार सम्भव छ ।

यस नगर शिक्षा योजना स्थानीय शिक्षा योजना निर्माणसम्बन्धी मार्गदर्शन, २०७९(परिमार्जित संस्करण, २०८१) बमोजिम हाम्रो नगरपालिका क्षेत्रका विद्यालयहरुको संस्थागत सुधार गरी दक्ष एवं सक्षम शैक्षिक जनशक्ति उत्पादन गर्ने दीर्घकालीन सोचका साथ **"गुणस्तरीय, सिपमूलक, प्रविधिमैत्री शिक्षा, समृद्ध र समुन्नत नगर हाम्रो अपेक्षा"** भन्ने दूरदृष्टिसहितको १० वर्षे सोच तथा ५ वर्षे क्रियाकलाप तथा बजेट समावेश गरी **नगर शिक्षा योजना(२०८३/०८४-२०९२/०९३)** तयार गरिएको छ । यस नगर शिक्षा योजनाको सफल कार्यान्वयनका लागि निर्वाचित जनप्रतिनिधि, प्रअ/शिक्षक, अभिभावक, समुदाय, निजी क्षेत्र तथा विकास साझेदारबीच सहकार्य अपरिहार्य छ ।

अन्त्यमा, नगर शिक्षा योजना निर्माणमा रायसुझाव, समन्वय र सहयोग गरी विद्यालय शिक्षाको योजनाबद्ध विकास प्रयासमा प्रत्यक्ष एवं परोक्ष योगदान गर्नुहुने सम्पूर्ण नगरवासी, जनप्रतिनिधि, राजनीतिक दल, समाजसेवी/बुद्धिजीवी, विव्यस/शिक्षक अभिभावक संघ, प्रअ/शिक्षकहरु, कर्मचारीहरु लगायत सवैमा हार्दिक आभार एवं धन्यवाद ज्ञापन गर्दै आगामी दिनहरुमा यस नगर शिक्षा योजना कार्यान्वयनमा समेत यहाँहरुबाट रचनात्मक सल्लाह, सुझाव एवं सहयोग प्राप्त हुने अपेक्षा गरिएको छ ।

राम बहादुर तामाङ

शाखा अधिकृत(आठौं)सदस्य सचिव

(शिक्षा योजना निर्माण समिति)/शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखा

विषय सूची

प्राक्कथन I
मन्तव्य........ II
दुई शब्द........ III
भूमिका IV
विषय सूची........ V
योजनाको सारांश........ V
क) विषय प्रवेश........ V
ख) शिक्षा योजना निर्माणको आवश्यकता र औचित्य VI
ग) योजना निर्माण प्रक्रिया........ VII
घ) योजनाको दस्तावेजको स्वरूप VIII
परिच्छेद १ .... १
परिचय १
१. वर्तमान अवस्था........ १
१.१ भौगोलिक अवस्थिति १
१.२ जनसाङ्ख्यिक संरचना........ २
१.३ सामाजिक तथा सांस्कृतिक अवस्था........ २
१.४ आर्थिक अवस्था........ ३
१.५ शैक्षिक अवस्था ४
२. सबल पक्षहरु........ ९
३. शिक्षा क्षेत्रका समस्याहरू........ १०
४. अवसरहरू........ १०
५. चुनौतीहरू........ ११
परिच्छेद २ .... १२
दूरदृष्टि, उद्देश्य, रणनीति तथा लक्ष्य निर्धारण १२
२.१ दूरदृष्टि........ १२
२.२ लक्ष्य १२
२.३ उद्देश्य........ १२
२.४ रणनीति १२

२.६ अपेक्षित उपलब्धि १६
२.७ मुख्य कार्यसम्पादन सूचक र लक्ष्य निर्धारण १६

परिच्छेद ३ .... २३

विद्यालय शिक्षा क्षेत्रका मुख्य उपक्षेत्र २३

३.१ प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा २३
३.२ आधारभतू शिक्षा ३०
३.३ माध्यमिक शिक्षा ३७
३.४ प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम ४२
३.५ अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ ४८

परिच्छेद ४ .... ५२

अन्तरसम्बन्धित विषय क्षेत्रहरु ५२

४.१ पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन ५२
४.२ शिक्षक व्यवस्थापन र विकास ५६
४.३ समता र समावेशीकरण ६१
४.४ विद्यालय दिवा खाजा, स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाई कार्यक्रम ६७
४.५ आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा शिक्षा ७२
४.६ विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास ७८
४.७ विद्यालय शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि ८१

परिच्छेद ५ .... ८६

विद्यालय सुशासन तथा व्यवस्थापन ८६

५.१ संस्थागत क्षमता विकास ८६
५.२ स्थानीय शिक्षा योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध ९२

परिच्छेद ६ .... ९६

लगानी र स्रोत व्यवस्थापन ९६

६.१ परिचय ९६
६.२ वर्तमान अवस्था ९६
६.३ उद्देश्य ९७
६.४ रणनीतिहरू ९७
६.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य ९८

परिच्छेद ७..१००

कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन, समन्वय र सहजीकरण..१००

७.१ परिचय १००

७.२ वर्तमान अवस्था..१००

७.३ उद्देश्य १०२

७.४ रणनीतिहरू १०२

७.५ उपलब्धि, प्रमुख नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य..१०२

शिक्षा योजनाको क्षेत्र तथा उपक्षेत्रगत पाँच वर्षे बजेटको अनुमानित विवरण (आर्थिक वर्ष २०८३/८४-२०८७/८८) १०५

अनुसूची-१..११६

अनुसूची-२..११८

अनुसूची-३..१२२

योजनाको सारांश

नगर शिक्षा योजना स्थानीय तहभित्रको शिक्षा प्रणालीलाई समावेशी, गुणस्तरीय र दिगो बनाउने उद्देश्यले तयार गरिएको समग्र रणनीतिक दस्तावेज हो । यस योजनाले प्रारम्भिक बालविकासदेखि माध्यमिक तथा वैकल्पिक/आजीवन शिक्षासम्मका कार्यक्रमलाई एकीकृत ढङ्गले समेटेको छ।

योजनाको प्रमुख उद्देश्यहरूमा शिक्षामा पहुँच र समता विस्तार, सिकाइ उपलब्धि सुधार, शिक्षक तथा शैक्षिक जनशक्तिको क्षमता अभिवृद्धि, विद्यालय शासन र व्यवस्थापन सुदृढीकरण, प्रविधिको प्रभावकारी उपयोग, तथा सुरक्षित र बालमैत्री वातावरण निर्माण समावेश छन्।

योजना तयार गर्दा तथ्याङ्क विश्लेषण, विद्यालय अवस्था अध्ययन, सरोकारवालासँग परामर्श तथा स्थानीय आवश्यकता पहिचानलाई आधार बनाइएको छ। यसले विद्यालय भर्ना र निरन्तरता, ड्रपआउट न्यूनीकरण, लक्षित समूह (बालिका, दलित, अपाङ्गता भएका बालबालिका, सीमान्तकृत समुदाय) का लागि विशेष कार्यक्रम, तथा गैर-औपचारिक/वैकल्पिक शिक्षालाई प्राथमिकता दिएको छ।

कार्यान्वयन रणनीतिमा स्पष्ट लक्ष्य, परिणामात्मक सूचक, वार्षिक कार्ययोजना, जिम्मेवारी बाँडफाँड र अनुगमन-मूल्याङ्कन व्यवस्था समावेश गरिएको छ। स्थानीय स्रोत परिचालन, अन्तर-तह समन्वय, समुदाय सहभागिता र सार्वजनिक–निजी साझेदारीलाई जोड दिइएको छ।

समग्रमा, यो शिक्षा योजना स्थानीय तहको शैक्षिक रूपान्तरणका लागि मार्गदर्शक दस्तावेज हो । योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनले सबै बालबालिकालाई समान अवसर, गुणस्तरीय सिकाइ र जीवनोपयोगी सीप प्रदान गर्दै सामाजिक न्याय र दिगो विकासमा योगदान पुर्‍याउने अपेक्षा गरिएको छ।

क) विषय प्रवेश

संविधानतः संघीय शासन प्रणाली कार्यान्वयनसँगै शिक्षा क्षेत्रको योजना, व्यवस्थापन तथा कार्यान्वयनको प्रमुख जिम्मेवारी स्थानीय तहमा निहित रहेको छ। नेपालको संविधान २०७२, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ तथा विद्यालय शिक्षा सम्बन्धी विद्यमान कानुनी तथा नीतिगत व्यवस्थाले स्थानीय तहलाई आफ्ना भौगोलिक, सामाजिक, आर्थिक तथा सांस्कृतिक सन्दर्भअनुसार शिक्षा नीति तथा योजना निर्माण गर्ने स्पष्ट अधिकार र दायित्व प्रदान गरेको छ। यस सन्दर्भमा स्थानीय शिक्षा योजना स्थानीय तहको शिक्षा विकासको मार्गदर्शक दस्तावेजका रूपमा अत्यन्तै महत्वपूर्ण मानिन्छ।

स्थानीय शिक्षा योजना भनेको स्थानीय तहभित्रका बालबालिका, युवा तथा वयस्कहरूको समावेशी, गुणस्तरीय, जीवनोपयोगी र समतामूलक पहुँच सुनिश्चित गर्ने उद्देश्यले तयार गरिने दीर्घकालीन तथा मध्यकालीन योजना हो। यस योजनाले प्रारम्भिक बाल विकासदेखि माध्यमिक तह, प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा, अनौपचारिक तथा आजीवन सिकाइसम्मका सबै आयामलाई समेट्दै स्थानीय आवश्यकतामा आधारित लक्ष्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा बजेटको स्पष्ट खाका प्रस्तुत गरेको छ। साथै, यसले संघीय तथा प्रदेशस्तरीय शिक्षा नीति, विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना (SESP) तथा दिगो विकास लक्ष्य (SDG-4) सँग स्थानीय शिक्षा विकासलाई समन्वयात्मक रूपमा अघि बढाउन सहयोग पुर्‍याउँछ।

स्थानीय शिक्षा योजना निर्माण प्रक्रिया तथ्यमा आधारित, सहभागीमूलक र समावेशी हुनुपर्दछ । यस क्रममा विद्यालय, शिक्षक, अभिभावक, विद्यार्थी, समुदाय, सरोकारवाला निकाय तथा विषयगत विज्ञहरूको सार्थक सहभागिता सुनिश्चित गर्नु आवश्यक हुन्छ । यसले शिक्षा क्षेत्रमा विद्यमान असमानता, पहुँचको समस्या, गुणस्तरका चुनौती, लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरणका सवाल, अपाङ्गता मैत्री पूर्वाधार, डिजिटल शिक्षा, जलवायु परिवर्तन तथा विपद् प्रतिरोधी शिक्षा प्रणाली जस्ता समसामयिक विषयहरूलाई सम्बोधन गर्न सहयोग गर्दछ ।
यसरी तयार गरिने स्थानीय शिक्षा योजनाले स्थानीय तहको शिक्षा क्षेत्रमा लगानीको प्राथमिकता निर्धारण गर्ने, स्रोत साधनको प्रभावकारी परिचालन गर्ने तथा नतिजामूलक कार्यान्वयनलाई सुनिश्चित गर्ने आधार प्रदान गर्दछ । दीर्घकालीन दृष्टि, स्पष्ट लक्ष्य र मापनयोग्य सूचकहरूसहितको स्थानीय शिक्षा योजना मार्फत स्थानीय तहले आफ्ना नागरिकका लागि समावेशी, गुणस्तरीय र दिगो शिक्षा प्रणाली निर्माणतर्फ ठोस कदम चाल्न सक्नेछ ।

ख) शिक्षा योजना निर्माणको आवश्यकता र औचित्य

शिक्षा सामाजिक, आर्थिक तथा मानवीय विकासको आधारस्तम्भ हो । गुणस्तरीय, समावेशी र जीवनोपयोगी शिक्षा बिना दिगो विकास सम्भव हुँदैन । संघीय शासन प्रणाली कार्यान्वयनसँगै शिक्षा क्षेत्रको योजना, व्यवस्थापन तथा सेवा प्रवाहको महत्वपूर्ण जिम्मेवारी स्थानीय तहमा हस्तान्तरण भएको सन्दर्भमा शिक्षा योजना निर्माणको आवश्यकता र औचित्य झनै बढेको छ । स्पष्ट दृष्टि, लक्ष्य र रणनीतिबिना सञ्चालन गरिने शैक्षिक कार्यक्रमहरू अपेक्षित नतिजा दिन नसक्ने हुँदा व्यवस्थित शिक्षा योजना अपरिहार्य भएको छ ।
शिक्षा योजना निर्माणको प्रमुख आवश्यकता स्थानीय सन्दर्भ, आवश्यकता र प्राथमिकताका आधारमा शिक्षा विकासलाई अगाडि बढाउनु हो । देशभर शिक्षा क्षेत्रमा भौगोलिक, सामाजिक, आर्थिक तथा सांस्कृतिक विविधता विद्यमान छ । एकै किसिमको नीति र कार्यक्रमले सबै स्थानका समस्या समाधान गर्न नसक्ने भएकाले स्थानीय तथ्याङ्क, विद्यालयको अवस्था, सिकाइ उपलब्धि, पहुँच र निरन्तरताको अवस्था, शिक्षक व्यवस्थापन, पूर्वाधार तथा स्रोत साधनको यथार्थ मूल्याङ्कनका आधारमा शिक्षा योजना तयार गर्नु आवश्यक हुन्छ । यसले स्थानीय समस्यालाई पहिचान गरी समाधानमुखी हस्तक्षेप सुनिश्चित गर्दछ ।
शिक्षा योजना निर्माणको अर्को महत्वपूर्ण औचित्य सीमित स्रोत साधनको प्रभावकारी र पारदर्शी उपयोग हो । शिक्षा क्षेत्रमा लगानी बढ्दै गए तापनि स्रोतको सही प्राथमिकता निर्धारण हुन नसक्दा अपेक्षित उपलब्धि हासिल हुन सकेको छैन । शिक्षा योजनाले स्पष्ट प्राथमिकता, कार्यक्रम र बजेटबीचको अन्तरसम्बन्ध स्थापित गरी स्रोतको दोहोरोपन घटाउने र नतिजामूलक लगानी सुनिश्चित गर्ने आधार प्रदान गर्दछ । साथै, यसले विकास साझेदार तथा अन्य सरोकारवालासँग समन्वय र सहकार्य गर्न सहज बनाउँछ ।
समावेशीता, समानता र सामाजिक न्याय प्रवर्द्धन गर्नु पनि शिक्षा योजना निर्माणको प्रमुख औचित्य हो । बालबालिकाको पहुँचबाहिर रहने अवस्था, लैङ्गिक विभेद, जातीय तथा सामाजिक बहिष्करण, अपाङ्गता, गरिबी र भौगोलिक कठिनाइका कारण सिर्जित असमानतालाई सम्बोधन गर्न लक्षित रणनीति आवश्यक हुन्छ । शिक्षा योजनाले GEDSI उत्तरदायी कार्यक्रमहरू समावेश गरी पछाडि परेका तथा जोखिममा रहेका समूहको शिक्षामा पहुँच, सहभागिता र सिकाइ उपलब्धि सुधार गर्न सहयोग पुऱ्याउँछ ।

त्यसैगरी, शिक्षा योजनाले शिक्षा प्रणालीको गुणस्तर सुधार र दिगोपन सुनिश्चित गर्दछ। शिक्षकको पेशागत विकास, पाठ्यक्रम कार्यान्वयन, शिक्षण-सिकाइ प्रक्रिया, परीक्षा तथा मूल्याङ्कन प्रणाली, डिजिटल शिक्षा र नवप्रवर्तनलाई योजनाबद्ध रूपमा अघि बढाउन शिक्षा योजना आवश्यक हुन्छ। साथै जलवायु परिवर्तन, विपद् जोखिम न्यूनीकरण र आपत्कालीन अवस्थामै पनि सिकाइ निरन्तरता कायम राख्ने शिक्षा प्रणाली निर्माणका लागि दीर्घकालीन सोच र तयारी शिक्षा योजनामार्फत मात्र सम्भव हुन्छ।

यसरी, शिक्षा योजना निर्माण स्थानीयदेखि राष्ट्रिय लक्ष्यसम्मको सेतुका रूपमा कार्य गर्दछ। यसले विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना (SESP), दिगो विकास लक्ष्य (SDG-4) तथा राष्ट्रिय शिक्षा नीतिसँग स्थानीय शिक्षा विकासलाई समन्वय गर्दै उत्तरदायी, प्रभावकारी र परिणाममुखी शिक्षा प्रणाली निर्माण गर्न स्पष्ट दिशा प्रदान गर्दछ। त्यसैले, गुणस्तरीय, समावेशी र दिगो शिक्षा सुनिश्चित गर्न शिक्षा योजना निर्माण आवश्यक मात्र नभई अत्यन्त औचित्यपूर्ण कार्य हो।

ग) योजना निर्माण प्रक्रिया

शिक्षा योजना निर्माण गर्दाका देहाय बमोजिमका सामग्रीहरूलाई आधार लिएर योजना निर्माण गरिएको थियो।

क) नेपालको संविधान
ख) सोह्रौँ आवधिक योजना
ग) स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४
घ) सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तह (समन्वय तथा अन्तरसम्बन्ध) ऐन, २०७७
ङ) राष्ट्रिय/प्रादेशिक/स्थानीय तहको दीर्घकालीन सोच तथा स्थानीय तहको आवधिक योजना
च) अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षासम्बन्धी ऐन, २०७५ लगायत विद्यमान विद्यालय शिक्षासम्बन्धी ऐन, नियमावली
छ) विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना
ज) राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६,
झ) दिगो विकास लक्ष्य
ञ) स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन २०७८
ट) स्थानीय तहको मध्यकालीन खर्च संरचना
ठ) राष्ट्रिय जनगणनाको प्रतिवेदन २०७८
ड) राजनीतिक दलको घोषणापत्र
ढ) नमोबुद्ध नगरपालिकाको शिक्षा सञ्चालन तथा व्यवस्थापन तथा नियमन ऐन, २०७७
ण) स्थानीय तहको शिक्षा योजना निर्माणसम्बन्धी मार्गदर्शन,२०७९(परिमार्जित संस्करण,२०८१)
त) विद्यालय सुधार योजना र अन्य सरकारी र गैरसरकारी सङ्घसंस्थाका शिक्षासम्बन्धी कार्यक्रम आदि

त्यसै गरी योजना निर्माणको क्रममा देहाय बमोजिमका प्रक्रियाहरू अवलम्वन गरिएको थियो।

बैठकका निर्णयहरु र उपस्थितिहरु अनुसूचीमा समावेश गरिएको छ।

क) नगर शिक्षा समिति/कार्यपालिकाको बैठकको निर्णय

ख) योजना निर्माण समितिको गठन

ग) सरोकारवालाहरुको भेलाको उपस्थिति र निर्णय

घ) प्रथम मस्यौदा तयारी

ङ) योजनाको अन्तिम रुप

च) योजनाको मूल्यांकन

छ) योजनाको स्वीकृति र कार्यान्वयनको अवस्था

घ) योजनाको दस्तावेजको स्वरूप

यस योजनाको पहिलो परिच्छेदमा स्थानीय तहको पृष्ठभूमि, शिक्षा क्षेत्रका समस्याहरु, चुनौतीहरु र अवसरहरु उल्लेख गरिएको छ। दोस्रो परिच्छेदमा यस योजनाका दूरदृष्टि, ध्येय, उद्देश्य तथा रणनीतिहरू र प्रमुख अपेक्षित उपलब्धिहरु प्रस्तुत गरिएको छ।

परिच्छेद तीनमा विद्यालय क्षेत्रका विभिन्न उपक्षेत्रगत योजनाका खाका समावेश गरिएको छ। यसमा समावेश गरिएका उपक्षेत्रहरूमा प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा, आधारभूत शिक्षा, माध्यमिक शिक्षा, प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम, अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ रहेका छन्। परिच्छेद चारमा विद्यालय शिक्षाका विभिन्न अन्तरसम्बन्धित विषय क्षेत्रहरू समावेश गरिएको छ। यसमा समावेश गरिएका अन्तरसम्बन्धित विषयहरूमा पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन, शिक्षक व्यवस्थापन र विकास, समता तथा समावेशीकरण, स्वास्थ्य, पोषण तथा दिवा खाजा, आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा शिक्षा, विद्यालय भौतिक विकास र शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि रहेका छन्।

परिच्छेद पाँचमा विद्यालय सुशासन तथा व्यवस्थापन अन्तर्गत आवश्यक संस्थागत संरचना तथा क्षमता विकास, योजना कार्यान्वयनको समग्र प्रबन्ध समावेश गरिएको छ। परिच्छेद ६ मा योजनाका लागि लगानी र स्रोत व्यवस्थापन के कसरी गर्ने ?भन्ने विषय प्रस्तुत गरिएको छ। परिच्छेद सातमा योजनाको कार्यान्वयनको अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा सहजीकरण सम्बन्धी अपेक्षा गरिएका समग्र नतिजाहरू र मुख्य मुख्य सूचकहरु उल्लेख गरिएको छ।

परिच्छेद १

परिचय

१. वर्तमान अवस्था

१.१ भौगोलिक अवस्थिति

यस नगरपालिका नेपालको बागमती प्रदेश अन्तर्गत काभ्रेपलाञ्चोक जिल्लामा अवस्थित रहेको छ। यसको भौगोलिक अवस्थिति अक्षांश २७°३४'१३.२" देखि २७°३४'५७.८" डिग्री उत्तर र देशान्तर ८५°३६'४४.६" देखि ८५°३९'४३.८" डिग्री पूर्वको बीचमा पर्दछ। यसको कुल क्षेत्रफल करिब १०२ वर्ग किलोमिटर रहेको छ। यस नगरपालिका समुद्री सतहबाट ८३५ मिटर देखि २०१० मिटरको उचाइमा अवस्थित छ। यस नगरपालिका साविकका ८ वटा गाविसहरु मथुरापाटी फुलबारी, मेथिनकोट, कानपुर कालापानी, खनालथोक, पुरानागाउँ दाप्चा, छत्रेबाँझ दाप्चा, डराउने पोखरी र श्यामपाटी सिमलचौर समेटेर गठन गरिएको हो। यसको सिमानामा पूर्वतर्फ तेमाल गाउँपालिका, पश्चिमतर्फ धुलिखेल नगरपालिका र पनौती नगरपालिका, उत्तरतर्फ पाँचखाल नगरपालिका र धुलिखेल नगरपालिका र दक्षिणतर्फ रोशी गाउँपालिका र बेथानचोक गाउँपालिका रहेका छन्। यस नगरपालिकाको नामाकरण पवित्र धार्मिक एवं पर्यटकीय स्थल नमोबुद्ध चैत्य तथा स्तुपाको ऐतिहासिक, सांस्कृतिक तथा भौगोलिक विशेषताका आधारमा गरिएको मानिन्छ, जसले स्थानीय पहिचान र गौरवलाई प्रतिबिम्बित गर्दछ।

हावापानीको दृष्टिले यस नगरपालिकामा सामान्यतया मध्यम समशीतोष्ण जलवायु पाइन्छ। गर्मी याममा तापक्रम मध्यमदेखि उच्च रहने र वर्षायाममा पर्याप्त वर्षा हुने गर्दछ। जाडो याममा तापक्रम घट्ने भए पनि अत्याधिक चिसो कमै देखिन्छ। यस प्रकारको हावापानी कृषि, वन तथा जैविक विविधताको दृष्टिले अनुकूल मानिन्छ।

पर्यटकीय सम्भावनाको हिसाबले यहाँ प्राकृतिक सौन्दर्य, धार्मिक तथा सांस्कृतिक स्थलहरू रहेका छन्। वनजंगल, डाँडाकाँडा, ऐतिहासिक मन्दिर, गुम्बा वा सांस्कृतिक धरोहरहरूले आन्तरिक पर्यटन प्रवर्द्धनको राम्रो सम्भावना रहेको छ। यद्यपि पूर्वाधार, प्रचार-प्रसार र व्यवस्थापनको कमीका कारण यी सम्भावनाहरू पूर्ण रूपमा उपयोग हुन सकेका छैनन्।

स्थानीय तहमा पाइने जैविक विविधतामा विभिन्न प्रजातिका वनस्पति, वन्यजन्तु तथा चराचुरुङ्गीहरू पर्दछन्। वन क्षेत्रले वातावरणीय सन्तुलन कायम राख्न, जलाधार संरक्षण गर्न र स्थानीय जीविकोपार्जनमा योगदान पुर्‍याएको छ। तथापि वन अतिक्रमण, अव्यवस्थित दोहन र जलवायु परिवर्तनका असरले जैविक विविधतामा चुनौती सिर्जना गरिरहेको छ।

प्राकृतिक प्रकोप तथा जोखिमको दृष्टिले यस स्थानीय तह बाढी, पहिरो, डुबान, आगलागी, खडेरी तथा भूकम्प जस्ता जोखिमहरूसँग आंशिक रूपमा संवेदनशील रहेको छ। विशेष गरी वर्षायाममा नदी तथा खोलानालाबाट बाढी र

पहिरोको जोखिम बढ्ने गर्दछ । जोखिम न्यूनीकरणका लागि पूर्वतयारी, जनचेतना, सुरक्षित पूर्वाधार विकास तथा स्थानीय तहको आपतकालीन व्यवस्थापन क्षमता सुदृढीकरण आवश्यक देखिन्छ।

समग्रमा यस स्थानीय तहमा प्रशस्त प्राकृतिक, जैविक तथा धार्मिक पर्यटकीय सम्भावना रहे तापनि दिगो व्यवस्थापन, जोखिम न्यूनीकरण र योजनाबद्ध विकासमार्फत मात्र यी स्रोतहरूको समुचित उपयोग सम्भव छ।

१.२ जनसाङ्ख्यिक संरचना

यस नगरपालिकाको जनसाङ्ख्यिक संरचनाले विविधता, गतिशीलता र विकासका चुनौती तथा सम्भावनालाई एकैसाथ प्रतिबिम्बित गर्दछ । राष्ट्रिय जनगणना २०७८ को प्रतिवेदन अनुसार नगरपलिकाको जनसंख्या महिला १३,६६४ र १२,४९६ पुरुष गरी कुल २६,१६० रहेको छ। जनसङ्ख्याको बनावट हेर्दा महिला र पुरुषको अनुपात ९१.४५ रहेको पाइन्छ, यद्यपि कार्यशील उमेर समूहमा पुरुषको बाह्य बसाइसराइँका कारण महिला जनसङ्ख्याको अनुपात तुलनात्मक रूपमा बढी देखिने अवस्था पनि रहेको छ। विद्यालय उमेर समूहको जनसंख्यिक संरचना क्रमशः ०-४ वर्षका १७२४ जना, ५-९ वर्षका २००१ जना, १०- १४ वर्षका २२०२ जना, १५-१९ वर्षका २२८८ जना सहित ८२१५ बालबालिकाहरु रहेका छन् । किशोर-किशोरी, कार्यशील उमेर (१५-५९ वर्ष) तथा ज्येष्ठ नागरिकको जनसङ्ख्या वितरणले भविष्यको शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगारी र सामाजिक सुरक्षा आवश्यकतालाई संकेत गर्दछ।

यस स्थानीय तहमा विद्यालय उमेर समूहका दलित बालबालिका २१३ जना, पूर्ण अपाङ्गता २२ जना र अति असक्त १२ जना बालबालिकाहरु रहेका छन्। अल्पसङ्ख्यक, दलित, आदिवासी जनजाति, अपाङ्गता भएका व्यक्ति तथा अन्य सीमान्तकृत समुदायहरूको सामाजिक, आर्थिक तथा शैक्षिक पहुँचका दृष्टिले अझै पनि जोखिममा रहेको अवस्था देखिन्छ, जसले लक्षित तथा समावेशी नीतिको आवश्यकता औँल्याउँछ।

जनसङ्ख्याको वृद्धिदर मध्यम स्तरको रहेको अनुमान गरिन्छ । जन्मदर, मृत्युदर, स्वास्थ्य सेवामा पहुँच तथा बसाइसराइँका प्रवृत्तिले यस वृद्धिदरलाई प्रभावित गरेको छ। यदि हालको प्रवृत्ति निरन्तर रहेमा आगामी वर्षहरूमा कार्यशील उमेर समूहको हिस्सा क्रमशः घट्ने र ज्येष्ठ नागरिकको जनसङ्ख्या बढ्ने सम्भावना देखिन्छ।

बसाइसराइँको दृष्टिले यो स्थानीय तह श्रममा आधारित बाह्य तथा आन्तरिक बसाइसराइँबाट प्रभावित छ। रोजगारी, शिक्षा र सेवा सुविधाको खोजीमा युवा वर्गको बाहिरिने प्रवृत्तिले स्थानीय उत्पादनशीलता र विद्यालय उमेर समूहको संख्यामा असर पारेको छ । जनसङ्ख्याको समग्र प्रक्षेपणले दीर्घकालमा शिक्षा, सीप विकास, रोजगारी सिर्जना र सामाजिक संरक्षण कार्यक्रमलाई जनसाङ्ख्यिक यथार्थसँग जोडेर अघि बढाउनुपर्ने आवश्यकता स्पष्ट पार्दछ।

समग्रमा, यस स्थानीय तहको जनसाङ्ख्यिक संरचनाले समावेशी विकास, गुणस्तरीय तथा सीपमूलक प्राविधिक शिक्षा तथा मानव संसाधन विकास रणनीतिका लागि बलियो आधार प्रदान गर्दछ।

१.३ सामाजिक तथा सांस्कृतिक अवस्था

यस स्थानीय तह सामाजिक, सांस्कृतिक र भाषिक विविधताले सम्पन्न क्षेत्रका रूपमा परिचित छ। यहाँ विभिन्न जातजाति र समुदायहरूको बसोबास रहेको छ, यस नगरपालिकामा तामाङ ४५.५ प्रतिशत, ब्राम्हण २३.९ प्रतिशत, नेवार ११.१ प्रतिशत, क्षेत्री ७.८ प्रतिशत दलित ९.५ प्रतिशत अन्य समुदाय २. २ प्रतिशत रहेका छन्। जसले आपसी

सहअस्तित्व, सहिष्णुता र सामाजिक सद्भावको परम्परालाई बलियो बनाएको छ। त्यसै गरी हिन्दु ५६.१ प्रतिशत, बौद्ध ४१.५ प्रतिशत, क्रिश्चियन २.२ प्रतिशत तथा अन्य ०.२ प्रतिशत धर्मावलम्बीहरूको उपस्थिति रहेको यो क्षेत्रमा धार्मिक सहिष्णुता र विविध आस्था, साँस्कृतिक प्रणाली, सामाजिक जीवनको अभिन्न अङ्गका रूपमा विकसित भएका छन्। स्थानीय तहमा प्रचलित परम्परा, संस्कृति, चाडपर्व, संस्कार, लोककला तथा सांस्कृतिक अभ्यासहरूले समुदायको पहिचान, मूल्य मान्यता र सामाजिक आचरणलाई निर्देशित गर्दछन्। यस्ता सांस्कृतिक सम्पदाले सामाजिक एकता, नैतिक शिक्षा र अन्तरपुस्तीय सम्बन्ध सुदृढ गर्न महत्वपूर्ण भूमिका खेलेका छन्। तथापि आधुनिक जीवनशैली, शहरीकरण र वैदेशिक प्रभावका कारण केही परम्परागत अभ्यासहरू क्रमशः लोपोन्मुख हुने जोखिममा रहेका छन्।

भाषिक दृष्टिले यस स्थानीय तह बहुभाषिक प्रकृतिको छ। यस पालिकामा भाषागत वितरणमा तामाङ भाषा ४४.७ प्रतिशत, नेपाली भाषा ४०.८ प्रतिशत, नेवारी भाषा १०.७ प्रतिशत, संस्कृत भाषा १.३ प्रतिशत र अन्य विभिन्न मातृभाषाहरू १.६ प्रतिशत प्रयोगमा छन्, जसले सांस्कृतिक पहिचान र सिकाइ प्रक्रियामा विशेष महत्त्व राख्दछन्। मातृभाषामा आधारित शिक्षा तथा सञ्चारले बालबालिकाको सिकाइ सहज बनाउने र समावेशी शिक्षा प्रवर्द्धन गर्ने सम्भावना देखिन्छ।

यस स्थानीय तहमा पुस्तौंदेखि हस्तान्तरण हुँदै आएको रैथाने ज्ञान, सीप र प्रविधि कृषि, पशुपालन, जडीबुटी, घरेलु उद्योग, वास्तुकला, खानपान र प्राकृतिक स्रोत व्यवस्थापनसँग जोडिएका छन्। यस्ता ज्ञान र सीपहरूले स्थानीय जीविकोपार्जन, आत्मनिर्भरता र दिगो विकासमा योगदान पुऱ्याउँदै आएका छन्। यद्यपि पर्याप्त अभिलेखीकरण, प्रवर्द्धन र आधुनिक प्रविधिसँगको समन्वयको अभावले यी ज्ञान–सीपहरूको निरन्तरता चुनौतीमा परेको देखिन्छ।

समग्रमा, सामाजिक–सांस्कृतिक विविधता, मातृभाषा र रैथाने ज्ञान यस स्थानीय तहका अमूल्य सम्पदा हुन्। तिनको संरक्षण, प्रवर्द्धन र शिक्षा तथा विकास योजनासँग एकीकरण गर्नु दीर्घकालीन सामाजिक विकासका लागि अपरिहार्य देखिन्छ।

१.४ आर्थिक अवस्था

यस स्थानीय तहको आर्थिक संरचना मुख्यतः कृषि, सेवा तथा उद्यमशीलतामा आधारित रहेको छ। परम्परागत कृषि यहाँको प्रमुख व्यवसायका रूपमा विद्यमान छ, जसअन्तर्गत अन्नबाली, तरकारी, फलफूल, पशुपालन तथा साना स्तरका कृषि–आधारित गतिविधिहरू सञ्चालन भइरहेका छन्। यद्यपि सिँचाइ, प्रविधि, बजार पहुँच र मूल्य श्रृंखलाको सीमितताका कारण कृषि क्षेत्रको उत्पादकत्व अपेक्षाअनुसार वृद्धि हुन सकेको छैन।

उद्योग तथा व्यापारको क्षेत्रमा घरेलु तथा साना उद्योगहरू जस्तैः खाद्य प्रशोधन, हस्तकला, निर्माण सामग्री, सिलाइ कटाइ तथा कृषिमा आधारित उद्योग आर्थिक क्रियाकलापका महत्वपूर्ण आधार बनेका छन्। स्थानीय बजार, साना व्यापारिक प्रतिष्ठान र सेवा व्यवसायले रोजगारी सिर्जना गरिरहेको भए पनि पूँजी, सीप, प्रविधि र लगानी वातावरणको कमजोरीले यस क्षेत्रको विस्तार सीमित रहेको देखिन्छ।

पर्यटन सम्भावनाको दृष्टिले यस स्थानीय तहमा प्राकृतिक, धार्मिक र सांस्कृतिक सम्पदाले आन्तरिक पर्यटन प्रवर्द्धनको अवसर प्रदान गरेका छन्। धार्मिक यात्रा, स्थानीय संस्कृति र प्राकृतिक सौन्दर्यमा आधारित पर्यटन गतिविधिले

आयआर्जन र रोजगारी सिर्जनामा योगदान पुऱ्याउने सम्भावना रहे तापनि पूर्वाधार विकास, प्रवर्द्धन र व्यवस्थापन अझै अपर्याप्त छन् ।

रोजगारीका अवसरहरू सीमित भएकाले श्रमशक्तिको उल्लेखनीय हिस्सा आन्तरिक तथा वैदेशिक रोजगारीमा संलग्न रहेको छ । रेमिट्यान्सले घरायसी अर्थतन्त्रमा योगदान पुऱ्याए पनि दीर्घकालीन उत्पादनशील क्षेत्रमा यसको न्यून प्रयोग चुनौतीका रूपमा देखिन्छ ।

समग्रमा, यस स्थानीय तहको आर्थिक विकासका लागि कृषि आधुनिकीकरण, साना तथा मध्यम उद्यम प्रवर्द्धन, पर्यटन विकास र सीपमूलक रोजगारी सिर्जनालाई एकीकृत रूपमा अघि बढाउनु आवश्यक देखिन्छ ।

१.५ शैक्षिक अवस्था

उपक्षेत्र	अवस्थाको विश्लेषण
प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा	**प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा** बालबालिकाको समग्र विकासको आधार हो । यस स्थानीय तहमा प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रहरूको सङ्ख्या समुदाय र विद्यालयमा आधारित ४९ र निजी विद्यालयमा ८ गरी ५७ रहेको छ भने ती केन्द्रहरूमा समेटिएका बालबालिकाको सङ्ख्या ७२९ रहेको छ । केन्द्रहरूको भौगोलिक वितरण र सेवा गुणस्तरमा एकरूपता नदेखिने अवस्था छ । लैङ्गिक दृष्टिले प्रारम्भिक तहमा बालक र बालिकाको सहभागिता तुलनात्मक रूपमा सन्तुलित देखिन्छ । यद्यपि अपाङ्गता भएका, दलित, आदिवासी/जनजाति तथा अन्य सीमान्तकृत समुदायका बालबालिकाको पहुँच र नियमितता अझै चुनौतीपूर्ण छ । अपाङ्गतामैत्री पूर्वाधार, विशेष सिकाइ सामग्री र समावेशी शिक्षण अभ्यासको अभाव यसका प्रमुख कारण हुन् । प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रहरूमा कार्यरत सहजकर्ताको सङ्ख्या ५७ रहेको छ । अधिकांश सहजकर्ताले आधारभूत तालिम प्राप्त गरे पनि खेलमा आधारित सिकाइ, बालमनोविज्ञान र समावेशी शिक्षण विधिमा निरन्तर क्षमता अभिवृद्धि आवश्यक देखिन्छ । सहजकर्ता–बालबालिका अनुपात १:१३ रहेको छ, जुन केही केन्द्रमा मापदण्ड अनुकूल छैन । पूर्वाधारको दृष्टिले सुरक्षित, बालमैत्री कक्षाकोठा, खानेपानी, शौचालय, खेल सामग्री तथा सिकाइ कुनाको उपलब्धता केन्द्रगत रूपमा असमान छ । सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग न्यून रहेको छ र डिजिटल सिकाइ सामग्री सीमित केन्द्रहरूमा मात्र प्रयोगमा आएका छन् ।

	जलवायु तथा वातावरणीय दृष्टिले केही केन्द्रहरू बाढी, पहिरो, अत्यधिक गर्मी वा चिसोको जोखिममा रहेका छन्, जसले बालबालिकाको नियमितता र स्वास्थ्यमा असर पुऱ्याएको छ । सुरक्षित पूर्वाधार र वातावरणीय सचेतना कार्यक्रमको आवश्यकता देखिन्छ । समग्रमा, यस स्थानीय तहमा प्रारम्भिक बालविकासमा पहुँच विस्तार भए तापनि समावेशिता, गुणस्तर, पूर्वाधार र वातावरणीय सुरक्षामा सुधार आवश्यक छ । लक्षित कार्यक्रम, सहजकर्ताको योग्यता तथा क्षमता विकास र बालमैत्री वातावरण निर्माणमार्फत प्रारम्भिक शिक्षाको गुणस्तर सुदृढ गर्न सकिने सम्भावना देखिन्छ ।
आधारभूत शिक्षा	आधारभूत शिक्षा (कक्षा १–८) सबै बालबालिकाको मौलिक अधिकार र जीवनोपयोगी सिकाइको आधार हो । यस स्थानीय तहमा आधारभूत तहका सामुदायिक ३८ र संस्थागत ८ गरी जम्मा विद्यालयहरूको सङ्ख्या ४६ रहेको छ । सामुदायिक विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीको सङ्ख्या २४१८ र संस्थागत विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीको संख्या ८१९ गरी जम्मा ३२३७ विद्यार्थी संख्या रहेको छ । भर्ना दरमा सुधार देखिए तापनि कक्षा दोहोरिने, कक्षा छोड्ने र सिकाइ उपलब्धिमा तहगत भिन्नता देखिन्छ । लैङ्गिक दृष्टिले आधारभूत तहमा बालक र बालिकाको सहभागिता तुलनात्मक रूपमा सन्तुलित देखिन्छ । यद्यपि दलित, अपाङ्गता भएका, आदिवासी/जनजाति तथा अन्य सीमान्तकृत समूहका बालबालिकाको नियमितता र सिकाइ उपलब्धि अपेक्षाकृत कमजोर रहेको अवस्था पाइन्छ । अपाङ्गता मैत्री पूर्वाधार, सहायक सामग्री तथा समावेशी शिक्षण विधिको अभाव यसका प्रमुख कारण हुन् । विद्यालय बाहिर रहेका विद्यालय उमेर समूहका बालबालिकाको सङ्ख्या १६८ जना रहेको अनुमान छ । विद्यालयहरूको भौगोलिक वितरण केही क्षेत्रमा पहुँचमैत्री र केही क्षेत्रमा दुर्गम देखिन्छ । सामुदायिक विद्यालयमा विद्यार्थी–शिक्षक अनुपात औसत १:११ रहेको छ भने गणित, विज्ञान र अङ्ग्रेजी विषयमा विषयगत दक्ष शिक्षकको अभाव देखिन्छ । विद्यार्थी सङ्ख्या न्यून भएका ८ विद्यालयहरूमा बहुकक्षा–बहुतह (Multi-grade Multi-level) पठनपाठन सञ्चालन भइरहेको अवस्था छ । उचित तालिम, सामग्री

	र व्यवस्थापनको अभावले यसको प्रभावकारिता सीमित भए पनि व्यवस्थित रूपमा लागू गर्न सकेमा पहुँच र लागत-प्रभावकारिता सुधार गर्ने सम्भावना देखिन्छ। पूर्वाधारको दृष्टिले सुरक्षित कक्षाकोठा, बालमैत्री शौचालय, खानेपानी, पुस्तकालय र खेलकुद सुविधाको उपलब्धता विद्यालयगत रूपमा असमान छ। सिकाइ सामग्री तथा स्थानीय सन्दर्भअनुकूल पाठ्यसामग्रीको उपलब्धता सीमित रहेको छ। सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग अझै न्यून छ, जसले प्रविधिमा आधारित सिकाइ विस्तारमा चुनौती सिर्जना गरेको छ। जलवायु तथा वातावरणीय दृष्टिले केही विद्यालयहरू बाढी, पहिरो, अत्यधिक गर्मी वा चिसो जस्ता जोखिममा रहेका छन्, जसले शैक्षिक नियमितता र पूर्वाधारमा असर पारेको छ। सुरक्षित विद्यालय पूर्वाधार, विपद् पूर्वतयारी र वातावरणीय शिक्षाको आवश्यकता देखिन्छ। समग्रमा, यस नगरपालिकामा आधारभूत शिक्षामा पहुँच विस्तार भए तापनि समावेशिता, सिकाइ गुणस्तर, शिक्षक व्यवस्थापन, पूर्वाधार तथा जलवायु–अनुकूल विद्यालय विकासमा अझै सुधार आवश्यक देखिन्छ। लक्षित समावेशी कार्यक्रम र प्रविधिमा आधारित सिकाइ, दक्ष एवं तालिम प्राप्त शिक्षक व्यवस्थापन सहित गुणस्तर सुधारका पहलमार्फत आधारभूत शिक्षालाई सुदृढ बनाउन सकिने सम्भावना देखिन्छ।
माध्यमिक शिक्षा	माध्यमिक शिक्षा (कक्षा ९–१२) विद्यार्थीहरूको जीवनोपयोगी सीप, विश्लेषणात्मक सोच र भविष्यका अवसरका लागि आधार तयार गर्ने महत्वपूर्ण चरण हो। यस नगरपालिकामा सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयहरू ११ र संस्थागत माध्यमिक विद्यालयहरुको सङ्ख्या ३ गरी जम्मा १४ माध्यमिक विद्यालयहरु रहेको छन् भने ती विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीको सङ्ख्या ११०९ रहेको छ। भर्ना दरमा सुधार भए तापनि कक्षा छोड्ने र सिकाइ उपलब्धिमा तहगत भिन्नता देखिन्छ। लैङ्गिक दृष्टिले माध्यमिक तहमा बालक र बालिकाको सहभागिता ४६.२०:% र ५३.२०:% रहेको छ। अपाङ्गता भएका, दलित, आदिवासी/जनजाति तथा अन्य सीमान्तकृत समूहका विद्यार्थीहरूको सहभागी दर अपेक्षाकृत कम छ, जसले लक्षित समावेशी हस्तक्षेपको आवश्यकता औँल्याउँछ। साथै प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिममा हाल १२५ जना विद्यार्थीहरु अध्ययरत रहेका छन्।

	विद्यालय बाहिर रहेका विद्यालय उमेर समूहका केही बालबालिकाको रहेको अनुमान छ। शिक्षक–विद्यार्थी अनुपात औसत १:१९ रहेको छ। विषयगत दक्ष शिक्षक विशेष गरी गणित, विज्ञान, अङ्ग्रेजी तथा प्राविधिक/व्यावसायिक विषयमा सीमित उपलब्ध छन्, जसले सिकाइ गुणस्तरमा असर पुऱ्याएको छ। पूर्वाधारको दृष्टिले सुरक्षित कक्षाकोठा, बालमैत्री शौचालय, पर्याप्त र स्वच्छ खानेपानी, पुस्तकालय र खेलकुद सुविधाको उपलब्धता विद्यालयगत रूपमा असमान छ। सिकाइ सामग्री, प्रयोगात्मक उपकरण तथा ICT सामग्रीको पहुँच न्यून छ। जलवायु तथा वातावरणीय दृष्टिले केही विद्यालयहरू बाढी, पहिरो, अत्यधिक गर्मी वा चिसो जस्ता जोखिममा रहेका छन्, जसले शैक्षिक नियमितता र पूर्वाधारमा असर पुऱ्याएको छ । सुरक्षित पूर्वाधार, वातावरणीय शिक्षा र विपद् तयारी कार्यक्रम आवश्यक देखिन्छ। समग्रमा, यस नगरपालिकामा माध्यमिक शिक्षामा पहुँच विस्तार भए तापनि समावेशिता, सिकाइ गुणस्तर, शिक्षक व्यवस्थापन, पूर्वाधार र ICT प्रविधि विस्तारमा सुधार आवश्यक छ । लक्षित योजना र गुणस्तर सुधारका पहलमार्फत माध्यमिक शिक्षाको प्रभावकारिता वृद्धि गर्न सकिने सम्भावना देखिन्छ।
अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ	अनौपचारिक शिक्षा र आजीवन सिकाइले सबै उमेर समूहका नागरिकलाई जीवनोपयोगी सीप, साक्षरता र आर्थिक अवसर प्रदान गर्ने महत्वपूर्ण माध्यमको रूपमा काम गर्दछ। यस स्थानीय तहमा विभिन्न अनौपचारिक शिक्षा कार्यक्रमहरू सञ्चालनमा रहेका छन्, जसमा **साक्षरता अभियान, बालबालिका र युवा लक्षित कार्यक्रम, महिला साक्षरता समूह, सीप विकास तालिम** लगायतका पहलहरू समावेश छन्। हाल सम्म यो स्थानीय तहमा कुल जनसंख्याको साक्षरता ९६.४ प्रतिशत र निरक्षर जनसंख्या अनुमानित ३.६ प्रतिशत रहेको छ। वैकल्पिक शिक्षा कार्यक्रम, जस्तै पुनःभर्ना, विद्यालय बाहिरका बालबालिका र किशोर–किशोरीका लागि सञ्चालन गरिएका कार्यक्रमहरू, सामाजिक र आर्थिक पृष्ठभूमि अनुसार लक्षित गरी कार्यान्वयन भइरहेका छन्। यसले बालबालिका, युवा र महिला समावेशीकरणमा सकारात्मक योगदान पुऱ्याएको छ। तथापि, समूहगत सहभागिता, नियमितता र गुणस्तरमा अझै सुधारको आवश्यकता देखिन्छ।

	आयआर्जन तथा व्यावसायिक सीपसँग जोडिएका तालिम कार्यक्रमले समुदायका सदस्यलाई आत्मनिर्भर र रोजगारीसक्षम बनाउने उद्देश्य राख्दछन्। यस स्थानीय तहमा सञ्चालन भएका **कृषि, हस्तकला, सिलाइ–कटाइ, आईटी/प्रविधि र स्थानीय उत्पादन आधारित तालिम**मा सहभागीको अवस्था न्यून रहेको छ । यस्ता तालिमहरूले दिगो आयआर्जनको सम्भावना बढाउने भए तापनि तालिमपछि रोजगारी र बजार पहुँचमा चुनौतीहरू देखिन्छन्। सामुदायिक पुस्तकालय, सिकाइ केन्द्र र डिजिटल स्रोतहरूको पहुँचमा अझै असमानता छ। धेरै स्थानमा पुस्तकालय सञ्चालन भए तापनि बालबालिका, युवा र महिला समुदायले त्यसको पूर्ण उपयोग गर्न सकेका छैनन्। पुस्तकालय, सीप परीक्षण, प्रशिक्षण र परामर्शलाई एकीकृत गर्दै स्थानीय स्तरमा सिकाइ वातावरणलाई अझ प्रभावकारी बनाउनु आवश्यक छ। समग्रमा, यस स्थानीय तहमा अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ कार्यक्रमले साक्षरता, सीप विकास र समुदाय सहभागितामा उल्लेखनीय योगदान पुऱ्याएका छन् । तथापि, निरक्षरता न्यूनीकरण, गुणस्तरीय कार्यक्रम विस्तार, लक्षित समूहको समावेशी सहभागिता, आयआर्जन तथा सीपको व्यावसायिक उपयोग र स्थानीय पुस्तकालय तथा ज्ञान स्रोतको सशक्तीकरणलाई प्राथमिकता दिनु आवश्यक देखिन्छ । यसले दीर्घकालीन रूपमा समुदायमा जीवनभर सिकाइको वातावरण र दिगो विकास सुनिश्चित गर्न सहयोग पुऱ्याउनेछ।

यस नगरपालिकामा शिक्षाको पहुँच विस्तार भएको देखिन्छ। प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रदेखि माध्यमिक तहसम्म विद्यार्थीहरूको भर्ना र सहभागिता वृद्धि भएको छ। प्रारम्भिक बालविकास र आधारभूत तहमा लैङ्गिक समानता अपेक्षाकृत सन्तुलित देखिन्छ भने माध्यमिक तहमा बालिकाको निरन्तरतामा केही कमी छ। अपाङ्गता भएका, दलित, आदिवासी/जनजाति तथा अन्य सीमान्तकृत समूहका बालबालिकाको पहुँच र सिकाइ उपलब्धि अझै चुनौतीपूर्ण छ, जसले लक्षित समावेशी कार्यक्रमको आवश्यकता औँल्याउँछ।

शिक्षक क्षमता र व्यवस्थापनमा सुधार आवश्यक देखिन्छ। विशेष गरी विषयगत दक्ष शिक्षकको अभाव, शिक्षक–विद्यार्थी अनुपातको असमानता, बहुकक्षा/बहुस्तरको अभ्यास प्रारम्भिक र आधारभूत तहमा मात्र सीमित रहेको अवस्था, सिकाइ गुणस्तरमा प्रत्यक्ष असर पुऱ्याउँछ।

पूर्वाधार, सिकाइ सामग्री र ICT पहुँच असमान रहेको छ । सुरक्षित, बालमैत्री र अपाङ्गता–मैत्री कक्षाकोठा, पुस्तकालय, प्रयोगात्मक सामग्री र डिजिटल स्रोतहरूको अभावले गुणस्तरीय शिक्षण सिकाइमा चुनौती सिर्जना गरेको छ । जलवायु तथा वातावरणीय जोखिम, जस्तै बाढी, पहिरो, अनावृष्टि, अतिवृष्टि तथा खण्डवृष्टि जस्ता कारणले विद्यालय र बालविकास केन्द्रको नियमितता तथा पूर्वाधारमा प्रभाव तथा असर पुऱ्याएको छ ।

अनौपचारिक शिक्षा र आजीवन सिकाइले समुदायमा साक्षरता, सीप विकास र जीवनोपयोगी सीप प्रदान गर्ने महत्वपूर्ण भूमिका खेल्दै आएको छ । तथापि निरक्षरता न्यूनीकरण, गुणस्तरीय तालिम, आयआर्जन र व्यावसायिक सीपको प्रयोग, तथा सामुदायिक पुस्तकालय र ज्ञान स्रोतहरूको उपयोगमा अझ सुधार आवश्यक देखिन्छ ।

समग्रमा, यस नगरपालिकाको शिक्षा क्षेत्रमा पहुँच र समावेशिता विस्तार भए तापनि गुणस्तरीय सिकाइ, समावेशी पहुँच, शिक्षक क्षमता, पूर्वाधार सुधार, ICT पहुँच र वातावरणीय जोखिम व्यवस्थापन मुख्य चुनौती बनेका छन् । यसका लागि तथ्याङ्कमा आधारित लक्षित कार्यक्रम, समावेशी नीतिहरू, बालमैत्री वातावरण निर्माण, शिक्षक क्षमता अभिवृद्धि र स्थानीय समुदायको सक्रिय सहभागिता आवश्यक छ । यी पहलहरू सफलतापूर्वक कार्यान्वयन भएमा स्थानीय तहमा दिगो, गुणस्तरीय र समावेशी शिक्षा प्रणाली विकास गर्न सकिने स्पष्ट सम्भावना छ ।

२. सबल पक्षहरु

यस नगरपालिकाले शिक्षा क्षेत्रमा समावेशिता, गुणस्तर र पहुँच विस्तारका लागि विभिन्न असल अभ्यासहरू लागू गर्दै आएको छ । प्रारम्भिक बालविकासदेखि माध्यमिक तहसम्म बालबालिकाको समग्र विकास सुनिश्चित गर्न सुरक्षित, बालमैत्री र अपाङ्गतामैत्री कक्षाकोठा निर्माण गरिएको छ । प्रारम्भिक तहमा खेलमा आधारित सिकाइ, बालमनोविज्ञान र अभिभावक सहभागिता कार्यक्रम सञ्चालन गरिएका छन् जसले बालबालिकाको नियमित उपस्थिति र सिकाइ प्रभावकारिता बढाउन सहयोग पुऱ्याएका छन् ।

आधारभूत र माध्यमिक तहमा लैङ्गिक समानता सुनिश्चित गर्दै बालक र बालिकाको सहभागिता सन्तुलन कायम गरिएको छ । दलित, अपाङ्गता भएका, आदिवासी/जनजाति तथा अन्य सीमान्तकृत समूहको सहभागिता बढाउन लक्षित कार्यक्रम सञ्चालन भएका छन् । शिक्षक व्यवस्थापनमा सुधार गर्दै विषयगत दक्ष शिक्षकको नियुक्ति र निरन्तर पेशागत विकास कार्यक्रम सञ्चालन गरिएका छन् । शिक्षक–विद्यार्थी अनुपात सुधार गर्ने, तालिम र क्षमता अभिवृद्धि मार्फत सिकाइ गुणस्तर वृद्धि गर्ने पहलहरू सफल देखिएका छन् ।

पूर्वाधार र सिकाइ वातावरण सुधारका लागि विद्यालयहरूमा पुस्तकालय, प्रयोगशाला, खेलकुद सामग्री र ICT उपकरण उपलब्ध गराइएका छन् । विद्यालय भवनमा हरित र वातावरणीय सचेत पूर्वाधार लागू गरेर जलवायु जोखिम न्यूनीकरणमा कदम चालिएको छ । साथै, अनौपचारिक शिक्षा र आजीवन सिकाइ कार्यक्रम मार्फत महिला, युवा र अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको साक्षरता र व्यावसायिक सीप विकासमा योगदान पुऱ्याइएको छ । आयआर्जन, कृषि, हस्तकला र स्थानीय उत्पादनका तालिमहरूले समुदायमा आत्मनिर्भरता वृद्धि गरेका छन् ।

नगरपालिकाले विद्यालय व्यवस्थापन समिति र अभिभावक/समुदायको सक्रिय सहभागिता सुनिश्चित गर्दै योजना, अनुगमन र मूल्याङ्कन प्रक्रियामा सुधार गरेको छ । विद्यालय र समुदायबीच सहकार्य बढाएर सिकाइ गुणस्तर सुधार,

समावेशी शिक्षा विस्तार र बालबालिकाको नियमित उपस्थिति सुनिश्चित गरिएको छ । यसरी लागू गरिएका असल अभ्यासहरूले स्थानीय तहमा समावेशी, गुणस्तरीय, बालमैत्री र दिगो शिक्षा प्रणाली विकासमा महत्वपूर्ण योगदान पुर्‍याएका छन् र अन्य स्थानीय तहका लागि नमुना रूपमा प्रस्तुत गर्न सकिन्छ ।

३. शिक्षा क्षेत्रका समस्याहरू

क) सार्वजनिक विद्यालयले समुदायको जनविश्वास आर्जन गर्न नसक्नु ।
ख) विद्यालयगत शिक्षक विद्यार्थी अनुपात असमान रहनु ।
ग) विद्यालय शिक्षाको शैक्षिक गुणस्तर कमजोर हुनु ।
घ) विद्यालय शिक्षामा परम्परागत शिक्षण सिकाइ प्रणाली विद्यमान रहनु ।
ङ) विद्यालय, स्रोतसाधन र शैक्षिक जनशक्तिको नक्साङ्कन प्रभावकारी नहुनु ।
च) विद्यालय शिक्षामा सबै बालबालिकालाई समान पहुँच, सहभागिता र गुणस्तर सुनिश्चित गर्न नसक्नु ।
छ) लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण सुनिश्चित गर्न नसक्नु ।
ज) अपाङ्गता भएका र सीमान्तकृत समुदायका बालबालिकालाई समावेशी सिकाइ वातावरण उपलब्ध गराउन नसक्नु ।
झ) पाठ्यक्रमले तोकेको सिकाइ उपलब्धि हासिल गर्न नसक्नु ।
ञ) बालमैत्री विद्यालय निर्माण गरी सिकाइ वातावरण सुधार गर्न नसक्नु ।
ट) स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण तथा पाठ्यसामग्री विकास गरी प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न नसक्नु ।
ठ) विषयगत तथा कक्षागत शिक्षकको दरबन्दी पर्याप्त नहुनु ।
ड) सूचना तथा सञ्चार प्रविधि (ICT) पर्याप्त पहुँच नहुनु र प्रभावकारी प्रयोग गर्न नसक्नु ।
ढ) साक्षरोत्तर, निरन्तर शिक्षा र जीवनपर्यन्त शिक्षाका अवसर उपलब्ध गराउन नसक्नु ।
ण) वैकल्पिक सिकाइ कार्यक्रम प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्न नसक्नु ।
त) विद्यालय र बालविकास केन्द्रको भौतिक तथा शैक्षिक पूर्वाधार विकास पर्याप्त नहुनु ।
थ) विद्यालय पूर्वाधार र सिकाइ वातावरणमा जलवायु-उत्थानशीलता सुनिश्चित गर्न नसक्नु ।

४. अवसरहरू

क) संवैधानिक तथा कानुनी आधारहरु प्राप्त हुनु,
ख) शिक्षामा लगानी वृद्धि गरी गुणस्तर सुधार गर्न सकिनु,
ग) स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनले शिक्षाका अधिकार स्थानीय तहमा प्रदान गर्नु,
घ) तीन तहको सरकार तथा अन्य सङ्घ संस्थाहरुबाट शिक्षामा लगानी गर्न सकिने वातावरण हुनु,
ङ) सुचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगमा विस्तार हुनु,

च) स्थानीय पाठ्यक्रममा वातावरण संरक्षण, हरित विद्यालय निर्माण, जलवायु परिवर्तनसम्बन्धी विषयवस्तु समावेश गरी निर्माण र कार्यान्वयनको अवसर हुनु,

छ) स्थानीयतहमा भएको रैथाने ज्ञान, सिप र प्रविधिलाई आन्तरिकीकरण गर्नु,

ज) वैकल्पिक सिकाइ सहजीकरण गरी विद्यार्थीको सिक्न पाउने अधिकारको सुनिश्चितता हुनु।

५. चुनौतीहरू

क) विद्यालय शिक्षामा कक्षागत तथा तहगत शैक्षिक गुणस्तर सुधार गर्नु

ख) विद्यालय शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग बढाउनु

ग) विद्यालयहरुको न्यायोचित र समसामयिक नक्साङ्कन गर्नु

घ) वित्तीय स्रोतसाधन, शैक्षिक जनशक्ति, भौतिक पूर्वाधारको समतामूलक र प्रभावकारी परिचालन गर्नु

ङ) अनौपचारिक शिक्षा तथा जीवन पर्यन्त सिकाइ, रोजगारमूलक सीप विकास र विपद् तथा आपतकालीन अवस्थामा सिकाइ व्यवस्थापन गर्नु।

च) लैङ्गिक, भाषिक, भौगोलिक, आर्थिक, शारीरिक अपाङ्गता, जात/जाति, आदिको विविधताका कारण सबै बालबालिकालाई गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गर्नु,

छ) जनसाङ्ख्यिकीय प्रवृत्ति (विशेषत: जन्म र बसाँई सराई), बनौट र बसोबास साथै भौगोलिक विकटता कारण व्यावहारिक विद्यालय नक्साङ्कन तथा समायोजन कार्यले पूर्णता पाउनु,

ज) स्थानीय परिवेशका कारण भैरहेको विद्यालय शिक्षक दरबन्दीलाई न्यायोचित वितरण गर्नु,

झ) विद्यालयमा थप आर्थिक व्यस्थापन हुन नसक्ने हुँदा निःशुल्क तथा अनिवार्य शिक्षा कार्यान्वयन पूर्णरूपमा गर्नु,

ञ) दक्ष जनशक्तिको अभावका कारण पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक तथा मूल्याकंन प्रणालीमा सुधार र शिक्षामा सुचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रभावकारी प्रयोग गर्नु,

ट) विपदको अवस्थाको व्यवस्थापन र त्यस्ता समयमा वैकल्पिक माध्यमबाट सिकाइ अवसर प्रदान गर्नु,

ठ) जनसाङ्ख्यिक समूहहरूको विविधताका कारण आजीवन सिकाइको पहिचानमा विविधता र समान अवसर सुनिश्चित गर्नु,

ड) सबै विद्यालयमा तोकिएअनुसारको भौतिक पूर्वाधारको निर्माण र हरित विद्यालयको रूपमा विकास गर्न आर्थिक स्रोत सङ्कलन गर्नु,

ढ) जलवायु परिवर्तन, विपदजन्य प्रकोप र त्यसको असर कम गर्ने उपायहरु अवलम्बन गर्नु।

परिच्छेद २

दूरदृष्टि, उद्देश्य, रणनीति तथा लक्ष्य निर्धारण

२.१ दूरदृष्टि

"गुणस्तरीय, सिपमूलक, प्रविधिमैत्री शिक्षा,
समृद्ध र समुन्नत नगर हाम्रो अपेक्षा"

२.२ लक्ष्य

क) समावेशी पहुँचसहित गुणस्तरीय, सिपमूलक र प्रविधिमैत्री शिक्षा प्रणालीको विकासमार्फत स्थानीय आवश्यकता र राष्ट्रिय-अन्तर्राष्ट्रिय श्रम बजारमा प्रतिस्पर्धा गर्न सक्ने सक्षम, नैतिक र आत्मनिर्भर जनशक्ति उत्पादन गर्ने,

२.३ उद्देश्य

क) सबै बालबालिकालाई समतामूलक पहुँच, सहभागिता र गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित गर्नु।
ख) विद्यालय शिक्षामा लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण सुनिश्चित गर्नु।
ग) अपाङ्गता भएका र सीमान्तकृत समुदायका बालबालिकालाई समावेशी सिकाइ वातावरण उपलब्ध गर्नु।
घ) पाठ्यक्रमले तोकेको सिकाइ उपलब्धि प्रभावकारी रूपमा हासिल गर्नु।
ङ) बालमैत्री विद्यालय निर्माण गरी सिकाइ वातावरण सुधार गर्नु।
च) स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण र पाठ्यसामग्रीको विकास गरी प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नु।
छ) विषयगत तथा कक्षागत शिक्षकको पर्याप्त दरबन्दी सुनिश्चित गर्नु।
ज) सूचना तथा सञ्चार प्रविधि (ICT) पहुँच विस्तार गरी प्रभावकारी प्रयोग गर्नु।
झ) साक्षरोत्तर, निरन्तर शिक्षा र जीवनपर्यन्त शिक्षाका अवसर वृद्धि गर्नु।
ञ) वैकल्पिक सिकाइ कार्यक्रम प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नु।
ट) विद्यालय पूर्वाधार र सिकाइ वातावरणमा जलवायु-उत्थानशीलता सुनिश्चित गर्नु।

२.४ रणनीति

उद्देश्य	**रणनीति**
१. सबै बालबालिकालाई समान पहुँच, सहभागिता र	क) बालबालिकाको भर्ना र नियमित उपस्थितिको अनुगमन गर्ने।
	ख) विद्यालय पहुँच नपुग्ने क्षेत्रका बालबालिकालाई लक्षित कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।

गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित गर्नु	ग) अभिभावक र समुदायको सहभागिता सुनिश्चित गर्ने।
	घ) बालबालिकाको स्कूल बस वा यातायात सुविधा उपलब्ध गराउने।
	ङ) बालबालिकाको नियमित उपस्थितिका लागि अभिभावक सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।
२. विद्यालय शिक्षामा लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण सुनिश्चित गर्नु	क) बालिकाका लागि भर्ना र समर्थन कार्यक्रम लागू गर्ने।
	ख) शिक्षक र समुदायलाई लैङ्गिक समावेशी तालिम प्रदान गर्ने।
	ग) विद्यालयस्तरमा समावेशी नीति र अनुगमन प्रक्रिया विकास गर्ने।
	घ) लैङ्गिक र सामाजिक समावेशी शिक्षा सम्बन्धी सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।
	ङ) समावेशी बालबालिकाको सहभागिता र नियमित उपस्थितिको अनुगमन गर्ने।
३. अपाङ्गता भएका र सीमान्तकृत समुदायका बालबालिकालाई समावेशी सिकाइ वातावरण उपलब्ध गर्नु	क) अपाङ्गतामैत्री पूर्वाधार निर्माण गर्ने।
	ख) सहायक सिकाइ सामग्री उपलब्ध गराउने गर्ने।
	ग) शिक्षकलाई समावेशी शिक्षण तालिम प्रदान गर्ने।
	घ) लक्षित समूहका बालबालिकाको नियमित उपस्थितिको अनुगमन गर्ने।
	ङ) अभिभावक र समुदायलाई समावेशी शिक्षा विषयमा सचेतना अभिवृद्धि गर्ने।
४. पाठ्यक्रमले तोकेको सिकाइ उपलब्धि प्रभावकारी रूपमा हासिल गर्नु	क) शिक्षक–विद्यार्थी अनुपात सुधार र गुणस्तरीय शिक्षक नियुक्ति गर्ने।
	ख) सिकाइ मूल्याङ्कन र सुधार कार्यक्रम नियमित सञ्चालन गर्ने।
	ग) पाठ्यक्रम अनुसार सहायक सिकाइ सामग्री उपलब्ध गर्ने।
	घ) शिक्षकलाई नयाँ शिक्षण विधिमा तालिम प्रदान गर्ने।
	ङ) सिकाइ उपलब्धिको अनुगमन र रिपोर्टिङ प्रणाली विकास गर्ने।
५. बालमैत्री विद्यालय निर्माण गरी सिकाइ वातावरण सुधार गर्नु	क) सुरक्षित, बालमैत्री र अपाङ्गता–मैत्री कक्षाकोठा निर्माण गर्ने।
	ख) खेलकुद, पुस्तकालय र प्रयोगशाला जस्ता पूर्वाधार सुधार गर्ने।
	ग) बालबालिकाको सहभागिता र अभिभावक सहयोगद्वारा विद्यालय वातावरण सुधार गर्ने।

	घ) विद्यालय परिसर सफाइ र हरित कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
	ङ) विद्यालयमा स्वास्थ्य र सुरक्षा उपाय लागू गर्ने ।
६. स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण र पाठ्यसामाग्री विकास गरी प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नु	क) समुदाय र शिक्षकको सहभागिता सहित स्थानीय पाठ्यक्रम विकास तथा परिमार्जन गर्ने ।
	ख) स्थानीय सन्दर्भअनुकूल सिकाइ सामग्री विकास गरी उपलब्ध गर्ने ।
	ग) शिक्षकलाई स्थानीय पाठ्यक्रम कार्यान्वयन तालिम प्रदान गर्ने ।
	घ) पाठ्यक्रम कार्यान्वयन अनुगमन र सुधार गर्ने ।
	ङ) विद्यार्थीको सन्दर्भअनुकूल मूल्याङ्कन प्रणाली लागू गर्ने ।
७. विषयगत तथा कक्षागत शिक्षकको दरबन्दी सुनिश्चित गर्नु	क) आवश्यक शिक्षक दरबन्दी पहिचान र पूर्ति गर्ने ।
	ख) विषयगत दक्षता अनुसार शिक्षक नियुक्ति, पदस्थापन, सरुवा(३/३ वर्षमा) तथा दरबन्दी मिलान र पुनर्वितरण गर्ने ।
	ग) शिक्षक व्यवस्थापन र अनुगमन प्रणाली मजबुत गर्ने ।
	घ) शिक्षक प्रशिक्षण र पेशागत विकास कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
	ङ) शिक्षक–विद्यार्थी अनुपातका आधारमा शिक्षक पुर्नवितरण सुधार सुनिश्चित गर्ने ।
	च) विद्यालयमा प्रचलित कानून बमोजिम तहगत तथा आवधिक प्रअ नियुक्ति गरी चुस्त र सक्षम शैक्षिक नेतृत्व विकास गर्ने ।
८. सूचना तथा सञ्चार प्रविधि (ICT) पहुँच विस्तार गरी प्रभावकारी प्रयोग गर्नु	क) विद्यालयमा सूचना प्रविधि पूर्वाधार विकास गर्न ICT उपकरण र इन्टरनेट सुविधा उपलब्धता सुनिश्चित गर्ने ।
	ख) शिक्षक र विद्यार्थीलाई ICT पहुँच विस्तार गरी शिक्षाको गुणस्तर अभिवृद्धि गर्ने ।
	ग) डिजिटल सामग्री र प्रविधिमा आधारित सिकाइ कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
	घ) शिक्षकलाई ICT प्रयोगको क्षमता विकास गर्न तालिम प्रशिक्षणको व्यवस्था गरी प्रविधिमा आधारित अनुगमन र सुधार कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
	ङ) स्थानीय समुदायमा ICT–सञ्चार प्रशिक्षण कार्यक्रम उपलब्ध गर्ने ।

९. साक्षरता, निरन्तर शिक्षा र जीवनपर्यन्त शिक्षाका अवसर उपलब्ध गराउन गर्नु	क) समुदायमा साक्षरता र जीवनपर्यन्त शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
	ख) महिला, युवा र लक्षित समूहका लागि अनौपचारिक शिक्षा कार्यक्रम उपलब्ध गर्ने ।
	ग) साक्षरता र जीवनपर्यन्त शिक्षा कार्यक्रमको अनुगमन र गुणस्तर सुधार गर्ने ।
	घ) स्थानीय पुस्तकालय र ज्ञान केन्द्रको प्रयोग विस्तार गर्ने ।
	ङ) जीवनपर्यन्त शिक्षा सम्बन्धी सामग्री र स्रोत उपलब्ध गर्ने ।
१०. वैकल्पिक सिकाइ कार्यक्रम प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नु	क) स्कूल बाहिरका बालबालिका र किशोर–किशोरीका लागि लक्षित कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
	ख) समुदाय र स्थानीय संस्थासँग सहकार्य गरेर वैकल्पिक शिक्षा विस्तार गर्ने ।
	ग) वैकल्पिक शिक्षाको गुणस्तर अनुगमन र सुधार गर्ने ।
	घ) स्थानीय सन्दर्भअनुकूल वैकल्पिक सामग्री विकास गर्ने ।
	ङ) शिक्षक र प्रशिक्षकको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।
११. विद्यालय पूर्वाधार र सिकाइ वातावरणमा जलवायु-उत्थानशीलता सुनिश्चित गर्ने	क) कक्षाकोठा, शौचालय, खानेपानी, खेलकुद र पुस्तकालय निर्माण गर्ने ।
	ख) विद्यालय पूर्वाधार जलवायु जोखिम प्रतिरोधी ढाँचामा निर्माण गर्ने ।
	ग) पूर्वाधारको नियमित मर्मत–सम्भार सुनिश्चित गर्ने ।
	घ) स्थानीय समुदाय र संघ/संस्थासँग सहकार्य गर्ने ।
	ङ) भौतिक पूर्वाधारको गुणस्तर अनुगमन गर्ने ।
	च) बालबालिकाको स्वास्थ्य र सुरक्षा सुनिश्चित गर्दै पूर्वाधार सुधार गर्ने ।
	छ) जलवायु अनुकूल हरित कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
	ज) प्राकृतिक विपद् जोखिम न्यूनीकरणका लागि विद्यालय अनुगमन गर्ने ।
	झ) शिक्षक र विद्यार्थीलाई वातावरणीय सुरक्षा तालिम प्रदान गर्ने ।

	ञ) विद्यालय स्तरमा जलवायु सचेतना र आपतकालीन तयारी कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।

२.६ अपेक्षित उपलब्धि

क)सबै बालबालिकालाई विद्यालय शिक्षामा समतामूलक पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित भएको हुनेछ ।

ख) विद्यालय शिक्षामा लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण सुनिश्चित भएको हुनेछ ।

ग) अपाङ्गता भएका र सीमान्तकृत समुदायका बालबालिकालाई समावेशी सिकाइ वातावरण उपलब्ध भएको हुनेछ ।

घ) पाठ्यक्रमले तोकेको सिकाइ उपलब्धि प्रभावकारी रूपमा हासिल भएको हुनेछ ।

ङ) बालमैत्री विद्यालय निर्माण गरी सिकाइ वातावरण सुधार भएको हुनेछ ।

च) स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण तथा पाठ्यसामग्री विकास गरी प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन भएको हुनेछ ।

छ) विषयगत तथा कक्षागत शिक्षकको पर्याप्त दरबन्दी सुनिश्चित भएको हुनेछ ।

ज) सूचना तथा सञ्चार प्रविधि (ICT) पहुँच विस्तार गरी प्रभावकारी प्रयोग भएको हुनेछ ।

झ) साक्षरता, निरन्तर शिक्षा र जीवनपर्यन्त शिक्षाका अवसर उपलब्ध भएको हुनेछ ।

ञ) वैकल्पिक सिकाइ कार्यक्रम प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन भएको हुनेछ ।

ट) विद्यालय पूर्वाधार र सिकाइ वातावरणमा जलवायु-उत्थानशीलता सुनिश्चित भएको हुनेछ ।

२.७ मुख्य कार्यसम्पादन सूचक र लक्ष्य निर्धारण

मुख्य कार्यसम्पादन सूचक र लक्ष्य निर्धारण

क्र.स.	सूचक		आधार वर्ष	२०८३	२०८४	२०८७	२०९२	कार्यसम्पादन सम्वन्धी सूचनाको श्रोत
			२०८२					
	१. प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा							
१.१	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षामा कूल भर्ना दर* (%)	स्थानीय	६५.०		६७.१	७८.६	९०.२	
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	८६.४		८९.५	९४.	९९.	फ्ल्यास रिपोर्ट
१.२	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षाको अनुभव	स्थानीय	८६.६	८७.९	८९.१	९३.५	९६.७	
		प्रदेश						

	लिई कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिका* (%)	राष्ट्रिय	६८.७		७३.	८५.	९५.	फ्ल्यास रिपोर्ट
	२. आधारभूत शिक्षा (कक्षा १-८)							
२.१	कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिकाको खुद प्रवेश दर (%)	स्थानीय						
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	९६.८		९७.५	९९	१००	फ्ल्यास रिपोर्ट
२.२	कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिकाको कूल प्रवेश दर (%)	स्थानीय						
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	१२१.९		११५	१०७	१०५	फ्ल्यास रिपोर्ट
२.३	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा १-५) मा खुद भर्ना दर* (%)	स्थानीय	९४.३	९५.	९५.९	९७.५	१००	
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	९७.१		९९	९९.५	१००	फ्ल्यास रिपोर्ट दि.वि.ल. (रा.समीक्षा)
२.४	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा १-५) मा कूल भर्ना दर* (%)	स्थानीय	१२०.९	११७.	११३.०	१०७.०	१००	
		प्रदेश	११८.५					
		राष्ट्रिय	११८		११५			फ्ल्यास रिपोर्ट
२.५	आधारभूत तहको कक्षा ५ को खुदप्रवेश दर* (%)	स्थानीय						
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	९८.३					फ्ल्यास रिपोर्ट
२.६	आधारभूत तहको कक्षा ५ को कूलप्रवेश दर* (%)	स्थानीय						
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	११३		११०	१०७	१०५	फ्ल्यास रिपोर्ट
२.७		स्थानीय	८७.९	८९.	९१	९५	१००	

	आधारभूत तहको कक्षा ५ सम्म टिकाउ दर* (%)	प्रदेश	९३.३				
		राष्ट्रिय	९३				
२.८	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा ५) पूरा गर्ने दर* (%)	स्थानीय	६२.९४	६७	७५	८५	१००	
		प्रदेश	८२.९					
		राष्ट्रिय	८५.८		९३.१	९५.५	९९.५	फ्ल्यास रिपोर्ट
२.९	आधारभूत तहमा (प्राथमिक कक्षा १-५)मा भर्ना भएका ५-९ वर्ष उमेर भन्दा माथिका बालबालिका* (%)	स्थानीय	२७.७	२५	२२	१७	११	
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	२२.२		२०	१५	१०	फ्ल्यास रिपोर्ट
२.१	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा १-५) कूल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचाङ्क*	स्थानीय	०.८४	०.८७	०.९१	०.९५	१.	
		प्रदेश	१.०१					
		राष्ट्रिय	१.०२				१.०१	
२.११	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा खुद भर्ना दर* (%)	स्थानीय	९४.०	९५.	९६.५	९८.	१००	
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	९३.८		९९		१००	
२.१२	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा कूल भर्ना दर (%)	स्थानीय	११९.५	११७	११५	११०	१००	
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	११०.४					फ्ल्यास रिपोर्ट
२.१३	आधारभूत तहको कक्षा ८ सम्मको टिकाउ दर* (%)	स्थानीय	८३.०	८४	८५	८९	९५	
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	७९.३					फ्ल्यास रिपोर्ट
२.१४	आधारभूत तहको कक्षा १ मा भर्ना भई	स्थानीय	४८.४३	५२	५५	६५	७५	
		प्रदेश						

	कक्षा ८ पूरा गर्ने दर*(%)	राष्ट्रिय			७२.७			दि.वि.ल. ४ (ने.रा.का.)
२.१५	आधारभूत तह(कक्षा १-८) कूल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचक*	स्थानीय	०.९४	०.९५	०.९६	०.९७	१.	
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	१.०१		१.०१			फ्ल्यास रिपोर्टवि.क्षे .वि.यो.
२.१९	विद्यालय वाहिर रहेका बालबालिका* (%)	स्थानीय	१६८	१५०	१३०	७५	१०	
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय				२.९	१	दि.वि.ल. ४ (ने.रा.का.)
२.२	आधारभूत तह (कक्षा १-८) अध्यापनरत कूल शिक्षक मध्ये महिला शिक्षकको सङ्ख्या*(%)		स्थानीय	४५.७९	४६.७५	४८.७५	५०.००	
			प्रदेश					
			राष्ट्रिय		४३.७	४५	५०	फ्ल्यास रिपोर्ट पन्ध्रौँ योजना दि.वि.ल. ४ (ने.रा.का.)
	३. माध्यमिक शिक्षा (कक्षा ९-१२)							
३.१	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा खुद भर्ना दर* (%)		स्थानीय	५३.९	५५.९	५९.९	६५.०	
			प्रदेश					
			राष्ट्रिय		४७.६		६५	फ्ल्यास रिपोर्ट पन्ध्रौँ योजना
३.२	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा कूल भर्ना दर* (%)		स्थानीय	७१.७	७५.७	८५.७	९५	
			प्रदेश					
			राष्ट्रिय		७१.४			फ्ल्यास रिपोर्ट दि.वि.ल.

							(रा.समीक्षा)
३.३	माध्यमिक तहमा कूल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचक* (कक्षा ९-१२)	स्थानीय	०.९०	०.९२	०.९५	०.९८	
		प्रदेश					
		राष्ट्रिय		१.०२	१	१	पन्ध्रौँ योजना वि.क्षे.वि. यो.दि.वि. ल. (रा.समीक्षा)
३.४	आधारभूत तहवाट माध्यमिक तहमा ट्रान्जिसन दर* (%)	स्थानीय					
		प्रदेश					
		राष्ट्रिय		९७.५			फ्ल्यास रिपोर्ट
३.५	कक्षा १ मा भर्ना भएका बालबालिका मध्ये कक्षा १० मा पुग्ने दर (%)	स्थानीय					
		प्रदेश					
		राष्ट्रिय		६०.३			फ्ल्यास रिपोर्ट
३.६	कक्षा १ मा भर्ना भएका बालबालिका मध्ये कक्षा १२ मा पुग्ने दर (%)	स्थानीय					
		प्रदेश					
		राष्ट्रिय		२४			फ्ल्यास रिपोर्ट
३.७	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा कार्यरत महिला शिक्षक सङ्ख्या* (%)	स्थानीय		२०.८३	२५	३५	
		प्रदेश					
		राष्ट्रिय		२०.६	२२	२७	फ्ल्यास रिपोर्ट दि.वि.ल. ४ (ने.रा.का.)
३.८		स्थानीय	विज्ञान				

	माध्यमिक तह(कक्षा ९-१२)मा अध्ययनरत विद्यार्थी मध्ये विज्ञान र प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा विषयमा भर्ना भएका विद्यार्थी संख्या(%)		प्राविधिक(भेट)				
		प्रदेश					
		राष्ट्रिय					
३.९	कक्षा १० का विद्यार्थी सिकाइ उपलब्धी(अंकमा)						
४. जीवन-पर्यन्त शिक्षा तथा सिकाइ र अनौपचारिक शिक्षा							
४.१	साक्षरता दर (१५ वर्ष भन्दा माथि) (%)	स्थानीय	७१	७५	८५	१००	
		प्रदेश					
		राष्ट्रिय		५८		९५	पन्ध्रौं योजना
४.२	साक्षरता दर (६ वर्ष भन्दा माथि) (%)	स्थानीय					
		प्रदेश					
		राष्ट्रिय		८२	८९	९५	दि.वि.ल. ४ (ने.रा.का.)
४.३	साक्षरता दर (१५-२४ उमेर समूह) (%)	स्थानीय					
		प्रदेश					
		राष्ट्रिय		९२		९९	पन्ध्रौं योजना
४.४	साक्षरता दरमा लैङ्गिक समता (१५ वर्ष भन्दा माथि)	स्थानीय					
		प्रदेश					
		राष्ट्रिय		०.६५			दि.वि.ल. (रा.समीक्षा)
	५. सुशासन तथा व्यवस्थापन						
५.१	आधारभूत तह (कक्षा१-५) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात(सामुदायिक विद्यालय)	स्थानीय	८.८२				
		प्रदेश					
		राष्ट्रिय		२४:०१:००		३०:०१:००	फ्ल्यास रिपोर्ट पन्ध्रौं योजना
५.२		स्थानीय	२५.५५				

	आधारभूत तह (कक्षा६-८) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात(सामुदायिक विद्यालय)	प्रदेश					
		राष्ट्रिय		३०:०१:००		३०:०१:००	फ्ल्यास रिपोर्ट पन्ध्रौं योजना
५.३	आधारभूत तह (कक्षा१-८) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात(सामुदायिक विद्यालय)	स्थानीय	११.६८				
		प्रदेश					
		राष्ट्रिय		३३:०१:००	३१:०१:००	३०:०१:००	पन्ध्रौं योजना
५.४	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१०) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात(सामुदायिक विद्यालय)	स्थानीय	१४.०८				
		प्रदेश					
		राष्ट्रिय		४०:०१:००		३०:०१:००	फ्ल्यास रिपोर्ट पन्ध्रौं योजना
५.५	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात	स्थानीय	१८.७५				
		प्रदेश					
		राष्ट्रिय		४१:०१:००	३५:०१:००	३०:०१:००	पन्ध्रौं योजना

परिच्छेद ३

विद्यालय शिक्षा क्षेत्रका मुख्य उपक्षेत्र

३.१ प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा

३.१.१ परिचयः

नेपालको संविधानको धारा ३९ (३) मा प्रत्येक बालबालिकालाई प्रारम्भिक बालविकास तथा बाल सहभागिताको हक हुनेछ भनी उल्लेख गरिनु र शिक्षा ऐन २०२८ को नवौं संशोधनले बालविकास र शिक्षालाई विद्यालय शिक्षाकै अङ्गको रूपमा मान्यता दिनुले यसको आवश्यकता र महत्व थप पुष्टि भएको छ । बालबालिकाको शारीरिक, मानसिक, संवेगात्मक, सामाजिक एवं नैतिक सृजनात्मक पक्षको विकासमा सघाउँदै उनीहरूलाई आधारभूत शिक्षाको लागि तयार गर्ने उद्देश्यले सञ्चालित यो कार्यक्रम विद्यालय शिक्षाको पहिलो पाइला भएकोले पनि यसलाई सर्वसुलभ र गुणस्तरीय बनाउनु आवश्यक भएको छ । यसै कुरालाई मध्यनजर गरेर यस नगरपालिकाले निर्माण गरेको यस शिक्षा योजनामा प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षालाई व्यवस्थित र गुणस्तरीय बनाउने कार्यक्रमहरू समावेश गरिएको छ । सञ्चालन, रेखदेख लगायतका कार्यहरू योजनामा समेटिएका छन् । नगरपालिकाबाट हाल सञ्चालित बालविकास केन्द्रको विवरण ५७ वटा मा रहेका छन् ।

३.१.२ वर्तमान अवस्थाः

नगरपालिकाले प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षालाई आधारभूत शिक्षाको बलियो जगको रूपमा निर्माण गर्ने उद्देश्य लिएको छ । यसका लागि बालबालिकाको शारीरिक, मानसिक, सामाजिक, संवेगात्मक एवम् नैतिक पक्षको विकास गराउन आवश्यक लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, प्रबन्ध आदि जस्ता कुराहरू शिक्षा योजनामा समेटिएका छन् । यस स्थानीय तहमा प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रहरूको सङ्ख्या समुदाय र विद्यालयमा आधारित ४९ र निजी विद्यालयमा ८ गरी ५७ रहेको छ भने ती केन्द्रहरूमा समेटिएका बालबालिकाको सङ्ख्या ७२९ रहेको छ । केन्द्रहरूको भौगोलिक वितरण र सेवा गुणस्तरमा एकरूपता नदेखिने अवस्था छ ।

लैङ्गिक दृष्टिले प्रारम्भिक तहमा बालक र बालिकाको सहभागिता तुलनात्मक रूपमा सन्तुलित देखिन्छ । यद्यपि अपाङ्गता भएका, दलित, आदिवासी/जनजाति तथा अन्य सीमान्तकृत समुदायका बालबालिकाको पहुँच र नियमितता अझै चुनौतीपूर्ण छ । अपाङ्गतामैत्री पूर्वाधार, विशेष सिकाइ सामग्री र समावेशी शिक्षण अभ्यासको अभाव यसका प्रमुख कारण हुन् ।

प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रहरूमा कार्यरत सहजकर्ताको सङ्ख्या ४९ रहेको छ । शैक्षिक सत्र २०८२ को तथ्याङ्कअनुसार नगरपालिकामा कक्षा १ मा नवप्रवेशीमध्ये प्रारम्भिक बाल विकास तथा शिक्षाको अनुभव प्राप्त बालबालिकाको प्रतिशत ८६.६ रहेको देखिन्छ ।

यस नगरपालिकामा शैक्षिक सत्र २०८२ को एकीकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली अनुसार पूर्व प्राथमिक कक्षाको विद्यार्थीहरूको विवरण सामुदायिक विद्यालयतर्फ छात्र २७३ जना र छात्रा २५५ जनासहित ४९८ जना र संस्थागत विद्यालयतर्फ छात्र ११८ जना र छात्रा ११३ जनासहित २३१ समेत गरी कुल छात्र ३९१ जना र कुल छात्रा ३३८ जनासहित कुल जम्मा ७२९ जना विद्यार्थीहरु अध्ययनर रहेका छन् ।

३.१.३ उद्देश्यः

क) चार बर्ष उमेरका सबै बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकास र आधारभूत शिक्षाको तयारीका लागि प्रारम्भिक बालविकास सेवामा पहुँच बढाउनु,

ख) प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका सेवाहरूमा गुणस्तर सुनिश्चित गर्नु,

३.१.४ रणनीतिहरू

क) सबै बालबालिकाको पहुँचका लागि सङ्घीय सरकारले निर्धारण गरेको मापदण्ड अनुसार प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा सञ्चालन गर्ने,

ख) कार्यक्रमको नक्साङ्कन, पुनर्वितरण र आवश्यकता अनुसार नयाँ केन्द्र स्थापना गर्ने,

ग) जटिल भौगोलिक क्षेत्रमा बसोबास गर्ने, लोपोन्मुख तथा सिमान्तकृत समुदायका बालबालिकाका लागि विभिन्न नमूनाहरू विकास गरी पहुँच सुनिश्चित गर्ने,

घ) पाठ्यक्रमको परिमार्जन तथा अनुकूलन गर्ने,

ङ) लागत सहभागिता अभिवृद्धि गर्ने,

च) कार्यक्रमको प्रभावकारिता वृद्धिका लागि परिवार, समुदाय, गैर सरकारी सङ्घ संस्था, निजी क्षेत्र र विद्यालयहरूलाई जिम्मेवार बनाउने,

छ) ऐन र कार्यविधिमा उल्लेख भए बमोजिमको मापदण्ड पूरा गर्ने,

ज) कार्यरत जनशक्तिको वृत्ति विकास तथा क्षमता विकास गर्ने,

झ) पालिकाको आवश्यकतामा आधारित हुने गरी प्रारम्भिक बाल विकास तथा शिक्षाका लागि सुपरिवेक्षण र सहजीकरणका लागि थप छुट्टै अधिकार सम्पन्न संयन्त्र बनाउने,

ञ) पाठ्यक्रम र मापदण्ड तथा ढाँचाहरूलाई समयानुकुल स्थानीयकरणका लागि समायोजन तथा परिमार्जन गर्ने,

ट) भौगोलिक विकटता र अपाङ्गता भएका तोकिएका उमेर समूहलाई सम्बोधन गर्ने गरी नीतिगत व्यवस्था गर्ने ।

३.१.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

अ) उपलब्धि

क) सबै बालबालिकाहरूलाई गुणस्तरीय प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको अवसर सुनिश्चित भएको हुनेछ ।

आ) नतिजा

क) प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा उमेरका सबै बालबालिकारूलाई एक बर्षको प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षामा सहज पहुँच हुनेछ,

ख) प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा उमेरका सबै बालबालिकाहरूलाई प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको अनुभव सहित कक्षा १ मा प्रवेश गर्ने अवसर हुनेछ,

ग) सबै प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रहरूमा न्यूनतम योग्यता र तालिम प्राप्त शिक्षक तथा बालबालिकाको हेरचाह तथा सहयोगका लागि सहायक कर्मचारी सहित केन्द्रले न्यूनतम मापदण्ड पूरा गरेका हुनेछ,

घ) बालबालिकाहरूको विकासात्मक तथा सिकाइ आवश्यकता सम्बोधन हुने पाठ्यक्रम समायोजन तथा अनुकूलन भएको हुनेछ,

ङ) भौगोलिक जटिलता रहेका तथा अपाङ्गता भएका बालबालिकालाई समेट्न आवश्यकतामा आधारित जस्तै घरमा आधारित, समुदायमा आधारित, कार्यक्षेत्र तथा घुम्ती बालविकास तथा शिक्षा कार्यक्रमका नमूना विकास हुनेछ,

च) प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको कार्यान्वयनमा परिवार, समुदाय, गैरसरकारी सङ्घसंस्था र विद्यालयहरू जिम्मेवार भएको हुनेछ।

इ) प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)						कैफियत
			२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८	जम्मा	
१	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका न्यूनतम मापदण्ड प्रबोधिकरण गर्ने	पटक	१	०	०	०	०	१	
२	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा केन्द्रहरूको नक्साङ्कन तथा पुनर्वितरण	पटक	१	०	०	०	०	१	
३	परिवार, समुदाय, गैर सरकारी सङ्घसंस्था, निजीक्षेत्रसँगको सहकार्य गर्ने	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	५	
४	अनाथ असहाय र अपाङ्गता पहिचान गरी थप सेवा उपलब्ध गराउने	पटक		१	१	१	१	४	

५	बालबालिकाको अभिलेखीकरण गर्ने	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
६	बालविकास केन्द्रका सहजकर्ताका लागि क्षमता विकास कार्यक्रम सञ्चालन	पटक	१	०	०	०	१	२	
७	कृषि, स्वास्थ्य र महिला तथा बालबालिका शाखासँग अन्तरक्रिया कार्यक्रम सञ्चालन	पटक	१	१	१	१	१	५	
८	पोषणयुक्त दिवा खाजाको व्यवस्था गर्ने	वटा	४९	४९	४९	४९	४९	४९	
९	पाठ्यक्रम प्रबोधीकरण गर्ने	पटक	१	०	०	०	१	२	
१०	शिक्षकको योग्यता क्षमता र पेसागत विकास गर्ने	पटक	०	१	०	०	१	२	
११	बालबालिकाको स्वास्थ्य जाँच, खोप तथा स्वास्थ्य सम्बन्धी अभिलेख व्यवस्थापन, वृद्धि अनुगमन गर्ने र कुपोषण भएका बालबालिकाको आवश्यक प्रबन्ध गर्ने	पटक	२	२	२	२	२	१०	
१२	अभिभावक शिक्षा	पटक	१	१	१	१	१	५	
१३	अभिभावक तथा समुदायका सदस्य मार्फत स्थानीय ज्ञान तथा सिपहरू बालबालिकालाई सिकाउने व्यवस्था	पटक	१	१	१	१	१	५	
१४	बालबालिकाको शारीरिक, सामाजिक, मानसिक तथा भावनात्मक सुरक्षा तथा आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार		

	मनोसामाजिक परामर्श उपलब्ध गराउने								
१५	परिवार, समुदाय, निजीक्षेत्र तथा गैर सरकारी सङ्घसंस्थाहरूको सहभागिता, संलग्नता र जिम्मेवारी वृद्धि	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
१६	नमुना प्रारम्भिक बालविकास सहजकर्तालाई पुरस्कारको व्यवस्था	जना	१	१	१	१	१	५	
१७	सहजकर्ताहरुको पारिश्रमिक व्यवस्थापन(अनुगमन, नियमन तथा व्यवस्थापन)	जना	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
१८	स्थानीय तहबाट सहजकर्ताहरुको नपुग पारिश्रमिक व्यवस्थापन	जना	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
१९	बालविकास केन्द्रका लागि प्रति विद्यार्थी अनुदान वितरण	जना	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
२०	नमूना असल अभ्यास आदान प्रदानअन्तर) शिक्षक /विव्यस/विद्यालय (अभिभावक संघ	पटक	१	१	१	१	१	५	

समीक्षा तथा विश्लेषणः

प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा बालबालिकाको जीवनको सबैभन्दा संवेदनशील र महत्वपूर्ण चरणसँग सम्बन्धित शिक्षा प्रणाली हो। जन्मदेखि करिब आठ वर्षसम्मको अवधिमा बालबालिकाको मस्तिष्क, व्यवहार, भाषा, सामाजिक सम्बन्ध तथा भावनात्मक विकास तीव्र गतिमा हुने भएकाले यस अवस्थालाई विकासको आधारभूत चरण मानिन्छ। यसै कारण प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका लक्ष्य तथा क्रियाकलापहरूको समीक्षा तथा विश्लेषण गर्नु आवश्यक हुन्छ, ताकि यसको प्रभावकारिता, उपलब्धि तथा चुनौतीहरूको यथार्थ मूल्याङ्कन गर्न सकियोस्।

प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका लक्ष्यहरू मुख्यतः बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकास सुनिश्चित गर्नु, विद्यालय शिक्षाको लागि तयार बनाउनु, सामाजिक व्यवहार विकास गर्नु, भाषा तथा सञ्चार क्षमता वृद्धि गर्नु, सिर्जनात्मकता अभिवृद्धि गर्नु तथा स्वस्थ जीवनशैलीको विकास गराउनुमा केन्द्रित रहेका हुन्छन् । यी लक्ष्यहरू बालबालिकाको शारीरिक, मानसिक, बौद्धिक, सामाजिक तथा भावनात्मक विकाससँग प्रत्यक्ष रूपमा सम्बन्धित छन् । यस्ता लक्ष्यहरूको समीक्षा गर्दा अधिकांश लक्ष्य व्यावहारिक तथा बालकेन्द्रित देखिन्छन् । विशेष गरी बालबालिकालाई विद्यालयमा सहज रूपमा अनुकूलन गराउने, आत्मविश्वासी बनाउने तथा उनीहरूको सिकाइप्रति रुचि बढाउने पक्ष निकै सकारात्मक मानिन्छ ।

विश्लेषणात्मक दृष्टिले हेर्दा प्रारम्भिक बालविकास शिक्षाले बालबालिकामा आत्मनिर्भरता, अनुशासन तथा सहकार्यको भावना विकास गर्न उल्लेखनीय भूमिका खेलेको पाइन्छ । खेलमार्फत सिकाइ, गीत–सङ्गीत, कथा, चित्रकला, अभिनय तथा समूहगत गतिविधिले बालबालिकाको बौद्धिक तथा सामाजिक विकासमा सकारात्मक प्रभाव पारेको देखिन्छ । विशेष गरी “खेल्दै सिक्ने” अवधारणाले बालबालिकामा सिकाइलाई सहज, रमाइलो तथा प्रभावकारी बनाएको छ। यसले उनीहरूको सिर्जनशीलता, समस्या समाधान क्षमता तथा आलोचनात्मक सोचको विकासमा मद्दत पुर्‍याउँछ ।

तर यिनै लक्ष्य तथा क्रियाकलापहरूको कार्यान्वयन पक्षको समीक्षा गर्दा केही कमजोरीहरू पनि देखिन्छन् । नेपालजस्ता विकासोन्मुख देशमा ग्रामीण तथा दुर्गम क्षेत्रका बालविकास केन्द्रहरूमा पर्याप्त भौतिक पूर्वाधार, दक्ष शिक्षक, सिकाइ सामग्री तथा सुरक्षित वातावरणको अभाव पाइन्छ । कतिपय विद्यालयहरूमा प्रारम्भिक बालशिक्षालाई केवल औपचारिक कक्षा सञ्चालनको रूपमा लिने प्रवृत्ति देखिन्छ, जहाँ खेल, प्रयोगात्मक सिकाइ तथा बालमैत्री वातावरणमा अपेक्षित ध्यान दिइँदैन । यसले कार्यक्रमको प्रभावकारितामा कमी ल्याउन सक्छ ।

अर्कोतर्फ, प्रशिक्षित जनशक्तिको अभाव पनि एउटा प्रमुख चुनौती हो । बालबालिकाको मनोविज्ञान, सिकाइ शैली तथा विकासात्मक आवश्यकताबारे ज्ञान नभएका शिक्षकबाट गुणस्तरीय प्रारम्भिक शिक्षा प्रदान गर्न कठिन हुन्छ । त्यसैले शिक्षक तालिम तथा क्षमता विकास कार्यक्रमलाई अझ प्रभावकारी बनाउनुपर्ने आवश्यकता देखिन्छ ।

अभिभावकको संलग्नता पनि समीक्षा गर्नुपर्ने महत्वपूर्ण पक्ष हो । धेरै अभिभावकहरूले प्रारम्भिक बालशिक्षालाई केवल विद्यालय पठाउने प्रक्रिया मात्र ठान्ने गरेका छन् । वास्तवमा बालबालिकाको विकासमा घरको वातावरण, अभिभावकको व्यवहार तथा सहयोग अत्यन्त प्रभावकारी हुन्छ । विद्यालय र अभिभावकबीच नियमित समन्वय तथा सचेतनामूलक कार्यक्रमको कमीले लक्ष्य प्राप्तिमा अवरोध सिर्जना गरेको पाइन्छ ।

यसका साथै, सामाजिक तथा आर्थिक असमानताले पनि प्रारम्भिक बालविकास शिक्षामा प्रभाव पारेको छ । आर्थिक रूपमा कमजोर परिवारका बालबालिकाले गुणस्तरीय प्रारम्भिक शिक्षा पाउन नसक्ने अवस्था कतिपय स्थानमा विद्यमान छ । यसले शिक्षा पहुँचमा असमानता सिर्जना गर्दछ, जुन दीर्घकालीन रूपमा शैक्षिक उपलब्धिमा असर पार्न सक्छ ।

समग्रमा विश्लेषण गर्दा प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका लक्ष्य र क्रियाकलापहरू सैद्धान्तिक रूपमा अत्यन्त प्रभावकारी, बालमैत्री तथा विकासोन्मुख देखिन्छन् । तर व्यवहारिक कार्यान्वयनमा स्रोतसाधनको कमी, प्रशिक्षित

शिक्षक अभाव, अभिभावकको न्यून सहभागिता तथा भौगोलिक असमानताजस्ता समस्याले अपेक्षित उपलब्धिमा चुनौती थपेका छन् । त्यसैले प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षालाई अझ प्रभावकारी बनाउन सरकार, विद्यालय, समुदाय तथा अभिभावकबीच सहकार्य बढाउनुपर्ने, पर्याप्त लगानी गर्नुपर्ने तथा बालमैत्री सिकाइ वातावरण सुनिश्चित गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिन्छ । यसरी मात्र बालबालिकाको समग्र विकास तथा भविष्यको गुणस्तरीय शिक्षा प्रणालीको बलियो आधार निर्माण गर्न सकिन्छ ।

३.२ आधारभत् शिक्षा

३.२.१ परिचय

शिक्षा मानव सभ्यताको विकास, सामाजिक रुपान्तरण र राष्ट्र निर्माणको मूल आधार हो। कुनै पनि देशको आर्थिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक उन्नतिमा शिक्षाले निर्णायक भूमिका खेल्छ। शिक्षित नागरिकले मात्र सुशासन, लोकतन्त्र, विकास र सामाजिक उत्तरदायित्वलाई प्रभावकारी रुपमा आत्मसाथ गर्न सक्छन्। शिक्षा व्यक्तिको चेतना, क्षमता, सीप र व्यवहारलाई परिष्कृत गर्ने माध्यम मात्र नभई राष्ट्रको दीर्घकालीन संवृद्धिको आधार पनि हो। सक्षम, अनुशासित, सिर्जनशील र प्रतिस्पर्धी जनशक्ति उत्पादन गर्न शिक्षाको अहम भूमिका हुन्छ।

विशेषतः आधारभूत शिक्षाले बालबालिकाको बौद्धिक, सामाजिक, नैतिक तथा व्यवहारिक विकासको जग तयार गर्ने भएकोले यसलाई सम्पूर्ण शैक्षिक जीवनकै आधार स्तम्भका रुपमा हेरिन्छ। त्यसैले आधारभूत शिक्षाको सुनिश्चितताका लागि प्रभावकारी योजना, सक्षम व्यवस्थापन, उत्तरदायी सरोकारवाला र व्यवहारमुखी कार्यान्वयन आवश्यक छ। नेपालको शैक्षिक प्रणालीलाई व्यवस्थित, समावेशी तथा गुणस्तरीय बनाउन राज्यले विभिन्न नीतिगत कानुनी तथा संस्थागत व्यवस्था कार्यान्वयन गर्दै आएको छ। शिक्षा प्राप्त गर्ने नागरिकको नैसर्गिक अधिकार हो। शिक्षालाई शासन, विकास र सेवा प्रवाहको पूर्वाधारको रुपमा लिन सकिन्छ। नागरिकको सर्वाङ्गीण विकासको आधारनै शिक्षा हो। शिक्षा कुनैपनि देशको राष्ट्रिय पुँजी हो जसले भविश्यमा राष्ट्रिय उत्पादन र उत्पादकत्वलाई सुदृढ गर्दछ। शिक्षाले सक्षम, सवल, सभ्य, समावेशी, समन्यायिक जनशक्ति उत्पादनमा सघाउँछ। शिक्षामा गरेको लगानी राष्ट्रिय पुँजी निर्माण हो। त्यस्तो पुँजी परिचालनले "समृद्ध नेपाल, सुखी नेपाली " को दीर्घकालीन सोचलाई व्यवहारिक जीवनमा सावित गर्न सक्छ।शिक्षाका उल्लेखित मार्गदर्शन पुरा गर्ने आधार आधारभूत शिक्षाको कुशल सफल मितव्ययी समावेशी र समन्यायिक व्यवस्थापन हो। शिक्षाको आधारनै आधारभूत शिक्षा हो। आधारभुत शिक्षाको समुचित व्यवस्थापनको लागि राज्य संयत्रबाट तयार गरिएका संवैधानिक व्यवस्था मार्गदर्शन नीतिगत तथा कानुनी व्यवस्था शिक्षा सम्वन्धी योजना कार्यक्रम आयोजनाहरुको तर्जुमा तथा कार्यान्वयन गर्ने गरिएको छ।

नागरिकको शिक्षालाई सुनिश्चित गर्न नेपालको संविधान २०७२ को धारा ३१ मा आधारभूत शिक्षा निःशुल्क तथा अनिवार्य प्रदान गर्ने मौलिक हक कार्यान्वयन गर्न तपसिल बमोजिमका नीतिगत तथा कानुनी व्यवस्था गरिएको छ। नेपालको संविधान २०७२ को अनुसूची ८ खण्ड ८ मा आधारभूत शिक्षा तथा माध्यमिक शिक्षा सम्बन्धी व्यवस्था स्थानीय तहको अधिकार क्षेत्र भित्र राखिएको छ। संविधानको अनुसूची ९ मा साझा अधिकारको दोस्रो बुँदामा शिक्षा सम्वन्धी अधिकारको व्यवस्था गरिएको छ। शिक्षा ऐन, २०२८ संशोधनसहित, शिक्षा नियमावली, २०५९ संशोधन सहित, शिक्षक सेवा आयोगको नियमावली, २०५७ संशोधनसहितको व्यवस्था गरिएको छ। स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन ,२०७४ को परिच्छेद ३ को दफा ११ (२)(ज)मा शिक्षा सम्वन्धी अधिकारको व्यवस्था गरिएको छ। दीगो विकासको चौंथो लक्ष्यको रुपमा गुणस्तरीय शिक्षा रहेको छ। सन् २०३० सम्म सबै बालबालिकाहरूलाई सान्दर्भिक साथै सिकाइका सकारात्मक असरहरू प्राप्त हुन सकून् भन्ने उद्देश्यले उनीहरूका निम्ति निःशुल्क, न्यायोचित तथा गुणात्मक आधारभूत शिक्षाको सुनितश्चितता गर्ने। दिगो विकासका लक्ष्य हासिल गरी वि.सं. २०८७ सम्ममा नेपाललाई मध्यम आयस्तर

भएको राष्ट्रमा स्तरोन्नति गर्ने लक्ष्य रहेको, वि.सं. २१०० सम्ममा समुन्नत राष्ट्रको स्तरमा पुऱ्याउने लक्ष्य निर्धारण गरिएको छ। चालु १६ औं पञ्चवर्षीय योजनाले निर्धारण गरेको गुणस्तरीय प्रवर्द्धनात्मक शिक्षा तथा प्राविधिक जनशक्ति उत्पादन गर्ने रणनीति निर्धारण गरिएको छ।

३.२.२ वर्तमान अवस्था

यस नगरपालिकाको आधारभूत शिक्षाको वर्तमान अवस्था समग्र रुपमा सुधारोन्मुख देखिए पनि केही संरचनागत तथा गुणस्तर सम्बधी चुनौतीहरु विद्यमान रहेका छन्। नगरपालिकाभित्रका अधिकांश बालबालिकाको पहुँच वृद्धि भएको तथा कक्षा १ मा प्रारम्भिक बालविकासको अनुभवसहित भर्ना हुने दरमा क्रमशः बढ्दो अवस्था रहेको पाइन्छ। विभिन्न जाति, धर्म, समुदाय तथा विपन्न वर्गका बालबालिकाको सहभागिता बढे पनि केही दुर्गम क्षेत्रका आर्थिक रुपमा कमजोर परिवारका बालबालिका अझै विद्यालय बाहिर रहने अवस्था देखिन्छ। आधारभूत तहमा कक्षा दोहोर्याउने र बिचमै पढाई छोड्ने प्रवृत्ति पूर्णरुपमा न्युनीकरण हुन नसकेको अवस्था देखिन्छ। विद्यार्थी सिकाइ उपलब्धि सुधारका लागि विद्यालयले प्रयत्न गरिरहे पनि अपेक्षित परिणाम हासिल हुन सकेको छैन। नगरपालिकाका धेरै विद्यालयमा बालमैत्री, अपाङ्गमैत्री तथा सिकाइमैत्री वातावरण निर्माण भइरहेको देखिए पनि धेरै जसो विद्यालयमा अझै न्युनतम पूर्वाधार र प्रविधियुक्त सिकाइ सामग्रीको अभाव देखिन्छ। कतिपय विद्यालयमा शिक्षक विद्यार्थी अनुपात असन्तुलित रहेको र धेरैजसो विद्यालयमा विषयगत शिक्षकको अप्रयाप्तता टडकारो देखिन्छ।

नगरपालिकाले आधारभूत शिक्षामा पहुँच विस्तार, दिवा खाजा व्यवस्थापनमा सकारात्मक पहल गरेको देखिन्छ। विद्यालयमा विद्यार्थी टिकाइराख्न दिवा खाजा कार्यक्रम प्रकाभावकारी देखिएको छ। केही विद्यालयमा प्रविधिमैत्री शिक्षण सिकाइको अभ्यास अघि बढाइएको छ। स्थानीय विषयवस्तु समेटिएको पाठ्यक्रमले विद्यार्थीमा स्थानीय पहिचान र संस्कृतिप्रति सकारात्मक धारणा विकास गर्न टेवा पुगेको देखिन्छ। तथापि सबै विद्यालयमा समान रुपमा स्रोत साधन, दक्ष जनशक्ति र प्रभावकारी अनुगमनको अभाव हुँदा यी प्रभावको अभ्यास सबैतिर अपेक्षित रुपमा पुग्न सकेको छैन।

नगरपालिकाको वडा नं १ देखि ११ सम्म जम्मा ३८ ओटा सामुदायिक विद्यालयहरू रहेका छन्। ती विद्यालयहरूमध्ये कक्षा १-३ सञ्चालित ६ ओटा, कक्षा १-५ सञ्चालित १८ ओटा, १-८ सञ्चालित १५ वटा गरी जम्मा ३८ ओटा सामुदायिक आधारभूत विद्यालयहरू रहेका छन्।

यस नगरपालिकामा शैक्षिक सत्र २०८२ को एकीकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली अनुसार आधारभूत तह कक्षा(१-८)को विद्यार्थीहरूको विवरण सामुदायिक विद्यालयतर्फ छात्र ११८९ जना र छात्रा १२२९ जनासहित २४१८ जना र संस्थागत विद्यालयतर्फ छात्र ४७१ जना र छात्रा ३४८ जनासहित ८१९ समेत गरी कुल छात्र १६६० जना र कुल छात्रा १५७७ जनासहित कुल जम्मा ३२३७ जना विद्यार्थीहरु अध्ययनर रहेका छन्।

सामुदायिक विद्यालयका आधारभूत तहमा दरबन्दीमा १५४, राहत ४९ गरी जम्मा २३७ शिक्षकहरू कार्यरत छन्। यस नगरपालिकामा सालाखाला शिक्षक विद्यार्थी अनुपात १:११ विद्यार्थी पर्न गएको छ। यस नगरपालिकाको आधारभूत

शिक्षा क्षेत्रमा सबै बालबालिकालाई गुणस्तरीय, समावेशी र प्रविधिमैत्री शिक्षा उपलब्ध गराउनु मुख्य चुनौतीका रुपमा रहेको छ।

सीमित बजेट र स्रोत साधनका कारण विद्यालय पूर्वाधार सुधार तथा आधुनिक शिक्षण विस्तारमा कठिनाइ देखिएको छ। दक्ष तथा विषयगत शिक्षक व्यवस्थापन, दुर्गम क्षेत्रका विद्यालयमा शिक्षाको समान पहुँच सुनिश्चित गर्नु तथा विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि राष्ट्रिय मापदण्ड अनुसार सुधार गर्नु चुनौतीपूर्ण रहेको छ। यसका साथै प्रविधिको प्रयोग, अभिभावक सहभागिता वृद्धि, विद्यालय समुदाय समन्वय सुदृढीकरण तथा विद्यालय छोड्ने दर न्युनीकरण भविष्यका प्रमुख चुनौतीका रुपमा रहेका छन्।

३.२.३ उद्देश्य

क) आधारभूत तहको शिक्षामा सबैको समतामूलक पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गर्नु
ख) आधारभूत तहको शिक्षामा गुणस्तर सुनिश्चत गर्नु
ग) आधारभूत विद्यालयको भौतिक तथा शैक्षिक वातावरण बालमैत्री, समावेशी र सुरक्षित बनाउनु

३.२.४ रणनीतिहरू

क) विद्यालय नक्साङ्कन तथा वैज्ञानिक समायोजन गर्ने
ख) विद्यालयहरूको पुनर्वितरण तथा समायोजन गर्ने
ग) अनिवार्य तथा नि: शुल्क आधारभूत शिक्षाका लागि आवश्यक स्रोतको व्यवस्था गर्ने
घ) विद्यालय बाहिर रहेका विद्यालय उमेरका बालबालिकाहरूको यथार्थ विवरण संकलन गरी पहुँच सुनिश्चित गर्न आवश्यक व्यवस्था मिलाउने
ङ) न्यूनतम सिकाइ उपलब्धि हासिल गराउन आवधिक रूपमा सिकाइको मूल्याङ्कन गर्ने
च) शिक्षकलाई प्रधानाध्यापक तथा प्रधानाध्यापकलाई स्थानीय तह प्रति जवाफदेही बनाउने
छ) विद्यालयहरूमा खानेपानी, शौचालय तथा सरसफाइको उचित प्रबन्ध सहित न्यूनतम भौतिक सुविधा सुनिश्चित गर्ने
ज) विद्यालयमा बालमैत्री, समावेशी र सुरक्षित सिकाइ वातावरण तयार गर्ने
झ) सबै विद्यालयहरूमा प्राथमिकता प्राप्त न्यूनतम सक्षमता पुरा गराउने
ञ) शिक्षण सिकाइ विधिमा आवश्यक परिमार्जन गर्ने
ट) कक्षा ३ सम्म कक्षा शिक्षणलाई कार्यान्वयन गर्ने
ठ) आवश्यक शिक्षक तालिम, तयारी तथा प्रोत्साहनका कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने
ड) मूल्याङ्कनलाई शिक्षण सिकाइ कै अभिन्न अंगको रूपमा प्रयोगमा ल्याउने
ढ) विद्यार्थीलाई आवश्यक सहयोग उपलब्ध गराई सिकाइमा सुधार ल्याउने
ण) कक्षाकोठामा आधारित मूल्याङ्कनसँग सम्बन्धित क्षमता विकास गर्ने
त) शिक्षामा काम गर्ने सबै जनशक्तिको क्षमता विकास र उत्प्रेरणा व्यवस्थापन गर्ने

थ) विद्यार्थीको पोषण तथा स्वास्थ्यमा सुधार ल्याउने कार्यक्रम सञ्चाल गर्ने
द) विद्यालयमा आधारित शैक्षिक तथा मनोसामाजिक परामर्श उपलब्ध गराउने
ध) स्थानीय उत्पादनमा आधारित पौष्टिक तथा स्वस्थकर दिवाखाजाको प्रबन्धलाई थप व्यवस्थित गर्ने
न) विद्यालय शिक्षालाई विविधता अनकूल, समावेशी र समतामूलक बनाउन स्थानीय परिवेश अनुकुल सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन, भाषिक विविधता अनकूलको माध्यम भाषाको उपयोग तथा सामाजिक साँस्कृतिक विविधताको सम्मान र समावेश हुने गरी सिकाइ सामग्री, विधि तथा प्रक्रिया प्रयोग गर्ने
ऩ) विद्यालय शिक्षालाई प्रकोप, संकट था महामारी लगायतका परिस्थिति प्रति उत्थानशील बनाउने योजना तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने
प) विद्यालय शिक्षालाई सूचना तथा प्रविधिको प्रयोग गरी सहज र उपयोगी बनाउने कार्यलाई विस्तार गर्ने
फ) दैनिक जीवनसँग सम्बन्धित व्यवहार कुशल सिपहरूलाई सिकाइ क्रियाकलापमा एकीकृत गर्ने
ब) अन्तर सम्बन्धित विषयवस्तुलाई एकीकृत गरी सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्न सिकाइ सामग्री, विधि तथा क्रियाकलापमा परिमार्जन र सुधार गर्ने
भ) शिक्षक दरबन्दी पुनर्वितरण तथा समायोजन गर्ने
म) नतिजा प्रति जवाफदेहिता सुनिश्चित हुने गरी विद्यालय तथा शैक्षिक निकायको शासकीय तथा व्यवस्थापकीय पद्धतिमा सुधार गर्ने
य) विद्यालयको कार्यसम्पादन र विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि परीक्षण गरी जवाफदेहिता सुनिश्चित गर्ने
र) शिक्षक विकास र सहायता प्रणालीलाई व्यवस्थित गर्ने

३.२.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

अ) उपलब्धि

क) अनिवार्य तथा नि: शुल्क आधारभूत शिक्षामा सबैको पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित भई गुणस्तर अभिवृद्धि हुने ।

आ) नतिजा

क) सबै बालबालिका आधारभूत शिक्षाको पहुँचमा भई सहभागी हुने
ख) सबै विद्यालयले प्राथमिकता प्राप्त सक्षमता (PMEC) पूरा गरेको हुने
ग) न्यूनतम भौतिक पूर्वाधार तथा सिकाइ सामग्रीको उपलब्धता भएको हुने
घ) आवश्यक संख्यामा योग्य, सक्रिय तथा उत्प्रेरित शिक्षकको व्यवस्था हुने
ङ) बालमैत्री र समावेशी वातावरणमा सिकाइ हुने
च) विद्यालयमा पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम सञ्चालन हुने
छ) विद्यालयमा पौष्टिक तथा स्वस्थकर दिवाखाजाको प्रबन्ध हुने
ज) बालबालिकाले न्यूनतम सिकाइ उपलब्धि हासिल गरेको हुने

झ) आधारभूत शिक्षाको भर्ना, सहभागिता तथा सिकाइ उपलब्धिमा लैङ्गिक, भौगोलिक, सामाजिक तथा आर्थिक समता सूचकमा सुधार हुने

ञ) विद्यालय शिक्षा प्रणाली प्रकोप, संकट तथा महामारी लगायतका परिस्थिति प्रति उत्थानशील हुने

ट) सूचना तथा सञ्चार प्रविधि लगायतका प्रविधिको प्रयोगमा विस्तार तथा सहज उपयोग भई सिकाइमा सहयोग हुने

ठ) जनशक्तिको क्षमता विकास भई गुणस्तरीय शिक्षा प्रवाह तथा शैक्षिक सुशासन कायम हुने

ड) प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य:

क्र. सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८	जम्मा		
१	विद्यालय नक्शाङ्कन, पुनर्वितरण तथा समायोजन	पटक	१	०	०	०	१	२	आवश्यकता	
२	कक्षागत र विषयगत रुपमा शिक्षक दरबन्दी मिलान	पटक	१	०	०	१		२	आवश्यकता	
३	भर्ना अभियान कार्यक्रम सञ्चालन(विद्यालय/विव्यस/शिक्षक अभिभावक संघ)	पटक	१	१	१	१	१	५		
४	आधारभुत तहका बालबालिकाहरूका लागि सिकाइ सामग्री व्यवस्था	विद्यालय	१	१	१	१	१	५		
५	आधारभूत तहका शिक्षक क्षमता विकास कार्यक्रम	जना	३०	३०	३०	३०	३०	१५०		तीन तहको समन्वयमा

६	विद्यालय पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम र दिवा खाजाको प्रबन्ध	जना	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
७	अपाङ्गता भएका विद्यार्थीलाई सहयोग(तथ्याङ्क संकलन अभिलेखीकरण)	जना	१०	१०	१०	१०	१०	५०	आवश्यकता	
८	नि:शुल्क पाठ्यपुस्तक व्यवस्था	जना	निरन्तर	निरन्तर		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
९	अपाङ्गता तथा विशेष अवस्थाका बालबालिकाहरुको लागि प्रोत्साहनमूलक कार्यक्रम	जना	५	५	५	५	५	२५	आवश्यकता	
१०	अभिभावक शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन(पालिका/विद्यालय/विव्यस/PTA)	विद्यालय	१	१	१	१	१	५		
११	विद्यार्थीहरुको लागि अतिरिक्त क्रियाकलाप सञ्चालन(विद्यालय/वडा/पालिका/साप्ताहिक पाक्षिक/मासिक/त्रैमासिक/वार्षिक)	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
१२	उत्कृष्ट शिक्षकलाई पुरस्कारको व्यवस्था गर्ने	जना	५	५	५	५	५	२५		
१३	आधारभूत तहका शिक्षकहरुको लागि तलब व्यवस्थापन	शिक्षक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१४	राहत शिक्षकहरुको तलव व्यवस्थापन	शिक्षक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		

१५	आधारभूत तहमा शिक्षण सिकाइ अनुदानमा कार्यरत शिक्षकको तलब व्यवस्थापन	जना	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
१६	विद्यालय कर्मचारीको पारिश्रमिक व्यवस्थापन	जना	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
१७	स्थानीय तहबाट नपुग शिक्षक व्यवस्थापन	जना	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१८	आधारभूत तहको प्रति विद्यार्थी लागत अनुदान	पटक	१	१	१	१	१	५		
१९	सिकाइ उपलब्धि सुधार कार्यक्रम(कक्षागत बेसलाइन तयारी/उपचारात्मक शिक्षण)	विद्यार्थी	आवश्यकता	आवश्यकता	आवश्यकता	आवश्यकता	आवश्यकता	आवश्यकता	आवश्यकता	

३.३ माध्यमिक शिक्षा

३.३.१ परिचय

श्रमप्रति सकारात्मक भावना भएका सिपमूलक जनशक्ति उत्पादन गर्ने माध्यमिक तहको शिक्षालाई साधारण, परम्परागत र प्रविधिक तथा व्यावसायिक गरी तीन धारमा बाँडिएको छ। विद्यालय क्षेत्र विकास कार्यक्रमको कार्यान्वयन सँगै कक्षा (९–१२) मा प्राविधिक तथा व्यावसायिक धारको सुरुवात गरिएको छ। यो तहको शिक्षा कामको संसाधनका रुपमा प्रवेश गर्न सक्ने सिप सहितको नागरिक विकास तथा उच्च शिक्षाको लागि तयारीको आधार पनि हो। नेपालको शिक्षाको राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ अनुसारको पाठ्यक्रमको कार्यान्वयन वि.स. २०७७ बाट प्रारम्भ भएको छ। नेपालको वर्तमान संविधानले माध्यमिक तहको शिक्षा निःशुल्क प्राप्त गर्ने हक स्थापित गरेको छ भने अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा ऐन, २०७५ ले पनि प्रत्येक नागरिकालाई माध्यमिक शिक्षा प्रदान गर्ने दायित्व राज्यको हुने उल्लेख गरेको छ। राष्ट्रिय शिक्षा नीति, २०७६ ले गुणस्तरीय माध्यमिक शिक्षामा सबैको निःशुल्क पहुँच सुनिश्चित गर्दै यसवाट सिर्जनशिलता रचनात्मकता,अध्ययनशिलता,सकारात्मक चिन्तन र सदाचार जस्ता गुण सहितको प्रतिस्पर्धी सिपयुक्त एवम् उत्पादनशिल जनशक्ति तयार गर्ने उद्देश्य राखेको छ। विज्ञान प्रविधि तथा नवप्रवर्तन नीति, २०७६ ले विद्यालय तहदेखिनै परम्परागत मौलिक ज्ञान, प्रविधि तथा सिपका वारेमा अध्ययन अध्यापन गरी वैज्ञानिक चिन्तन तथा सिर्जनसिलता अभिवृद्धि गर्ने रणनीति लिएको छ।

३.३.२ वर्तमान अवस्था

नगरपालिकाभित्र सामुदायिक विद्यालयतर्फ कक्षा १ देखि १० सम्म सञ्चालित ५ ओटा र कक्षा १ देखि १२ सम्म सञ्चालित ६ ओटा विद्यालय गरी ११ ओटा माध्यमिक विद्यालय रहेका छन्। संस्थागत तर्फ कक्षा १ देखि १० सम्म पनि विद्यालय ३ ओटा विद्यालय सञ्चालित छन्।

यस नगरपालिकामा शैक्षिक सत्र २०८२ को एकीकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली अनुसार माध्यमिक तह कक्षा(९-१०)को विद्यार्थीहरूको विवरण सामुदायिक विद्यालयतर्फ छात्र २८६ जना र छात्रा ३५१ जनासहित ६३७ जना र संस्थागत विद्यालयतर्फ छात्र ४४ जना र छात्रा २५ जनासहित ६९ समेत गरी कुल छात्र ३३० जना र कुल छात्रा ३७६ जनासहित कुल जम्मा ७०६ जना विद्यार्थीहरु अध्ययनर रहेका छन्। साथै माध्यमिक तहको कक्षा(११-१२) मा सामुदायिक तर्फ छात्र १८९ जना र छात्रा २१४ जनासहित कुल ४०३ जना विद्यार्थीहरु अध्ययनरत रहेका छन्।

३.३.३ उद्देश्य

क) माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच तथा सहभागिता सुनिश्चित गर्नु,

ख) माध्यमिक शिक्षाको सान्दर्भिकता र गुणस्तरमा सुधार गर्नु

ग) विद्यालयहरूको भौतिक तथा शैक्षिक वातावरण बालमैत्री, समावेशी, र सुरक्षित बनाउनु

३.३.४ रणनीतिहरू

क) विद्यालयहरूको नक्साङ्कन गर्ने,

ख) सबै बालबालिकाको पहुँच सुनिश्चित गर्न विद्यालयहरूको पुनर्वितरण, समायोजन तथा स्थापना गर्ने,
ग) नि:शुल्क माध्यमिक शिक्षामा पहुँच अभिवृद्धि गर्ने,
घ) माध्यमिक तहमा खुद भर्नादर र टिकाउदर बढाउने,
ङ) विद्यार्थी प्रोत्साहन कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने,
च) सिकाइका वैकल्पिक माध्यमका कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने,
छ) सबै विद्यालयमा न्यूनतम सिकाइ वातावरण सुनिश्चित गर्ने,
ज) माध्यमिक तहमा दक्ष विषय शिक्षकको व्यवस्था गर्ने,
झ) शिक्षक पेसागत विकासमा सहयोग पुर्याउने,
ञ) शिक्षकहरूका लागि अभिप्रेरणाका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने,
ट) शिक्षण सिकाइ पद्धतिमा सुधार गर्ने,
ठ) हरेक विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि विस्तार गर्ने,
ड) विद्यालयहरूलाई प्रकोप,सङ्कट तथा महामारीलगायतका परिस्थितिप्रति उत्थानशील बनाउने,
ढ) विज्ञान विषय अध्ययनका लागि विद्यार्थीहरूलाई आकर्षित गर्न पूर्वाधार सहितको व्यवस्था गर्ने,
ण) सक्षम र उत्प्रेरित प्रअको व्यवस्था गर्ने,
त) आवधिकरूपमा सिकाइको मूल्याङ्कन गरी विद्यार्थीको सिकाइमा जवाफदेही हुने प्रणाली विकास गर्ने,
थ) कार्यसम्पादन तथा नतिजाका आधारमा उत्कृष्ट विद्यालयलाई पुरस्कृत गर्ने ।

३.३.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

अ) उपलब्धि

क) माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच सुनिश्चित भई सान्दर्भिकता र गुणस्तरमा सुधार हुने ।

आ) नतिजा

क) सबै बालबालिकाहरूलाई नि:शुल्क माध्यमिक शिक्षाको पहुँच सुनिश्चत भई खुद भर्ना तथा टिकाउ दरमा वृद्धि हुने,
ख) सबै माध्यमिक विद्यालयले आधारभूत मापदण्ड पूरा गरेको हुने,
ग) माध्यमिक शिक्षाको सान्दर्भिकता र गुणस्तरमा अभिवृद्धि हुने,
घ) पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामग्रीको उपलब्धता, उत्प्रेरित शिक्षकको व्यवस्थापन, प्रविधिको समुचित प्रयोग, र उचित सिकाइ वातावरणको निर्माण भएको हुने,
ङ) माध्यमिक शिक्षा पूरा गर्ने बालबालिकाले न्यूनतम सिकाइ उपलब्धि हासिल गरेको हुने,
च) माध्यमिक शिक्षाको भर्ना, सहभागिता र सिकाइ उपलब्धिमा लैङ्गिक, भौगोलिक, सामाजिक तथा आर्थिक लगायतका समता सूचकमा सुधार हुने,
छ) माध्यमिक विद्यालयहरू प्रकोप,सङ्कट तथा महामारीलगायतका परिस्थितिप्रति उत्थानशील हुने,

ज) सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको उपयोग भई विद्यार्थीको सिकाइमा सहयोग पुगेको हुने,

झ) माध्यमिक तहको शिक्षामा सुशासन कायम हुने,

ञ) माध्यमिक तहमा गुणस्तरीय शिक्षा प्रवाह हुने ।

इ) माध्यमिक तहका प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य	कैफियत
			२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८	जम्मा	(१० वर्ष)	
१	निःशुल्क माध्यमिक शिक्षाको कार्यान्वयनका लागि आवश्यक पर्ने कानुन, कार्यविधि, निर्देशिकाहरू तयारी तथा संशोधन	पटक	१	०	०	०	०	१		
२	विद्यालय सेवा क्षेत्रको सिमांकन गरी हरेक माध्यमिक विद्यालयको सेवा क्षेत्र यकिन गर्ने र सिमाङ्कन भित्रका बालबालिकाहरू भर्नाको सुनिश्चितताको लागि विद्यालयमा नक्साङ्कन, पुनर्वितरण तथा समायोजन र स्थापना	पटक	१	०	०	०	०	१		
३	माध्यमिक शिक्षामा विज्ञान प्रविधि, इन्जिनियरिङ, कला र गणित शिक्षा (STEAM) जस्ता विषयको सिकाइलाई अन्तर सम्वन्धित गर्ने र विज्ञान, गणित तथा कम्प्युटर विज्ञान विषय अध्ययनका लागि अवसर बढाउने	पटक	१	१	१	१	१	५		
४	माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच सनिश्चित गर्न आवश्यकतानुसार बसको व्यवस्था तथा खुला तथा दूर शिक्षा लगायतका वैकल्पिक प्रवन्ध गर्ने	माध्यमिक विद्यालय	०	१	०	१	०	२	४	

५	प्रविधि तथा व्यवहार कुशल सिपहरूको एकिकरण तथा विद्यार्थी मूल्याङ्कन सम्बन्धी शिक्षक क्षमता विकास	जना	१	१	१	१	१	५		
६	विभिन्न किसिममा अपांगता भएका विद्यार्थीलाई सहयोग(तथ्याङ्क संकलन तथा अभिलेखीकरण)	विद्यार्थी	१	१	१	१	१	५		
७	निःशुल्क पाठ्यपुस्तक वितरण	विद्यार्थी	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
८	विपन्न लक्षित छात्रवृत्ति वितरण	विद्यार्थी	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
९	आर्थिक रूपमा विपन्नका लागि ड्रेस तथा स्टेशनरी सहयोग	विद्यार्थी	आ.अनुसा	आ.अनुसा	आ.अनुसा	आ.अनुसा	आ.अनुसा	आ.अनुसा		
१०	विद्यालय व्यवस्थापन तथा सञ्चालन अनुदान	विद्यालय	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
११	प्रति विद्यार्थी लागत अनुदान	विद्यार्थी	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
१२	उत्कृष्ट शिक्षक पुरस्कार व्यवस्था गर्ने	जना	५	५	५	५	५	२५	५०	
१३	दरबन्दी शिक्षक तलव भत्ता	शिक्षक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
१४	राहत शिक्षकहरुको तलव व्यवस्थापन	शिक्षक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		

१५	विद्यालय सहायक तथा विद्यालय कर्मचारीको पारिश्रमिक व्यवस्थापन	कर्मचारी	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
१६	शिक्षण सिकाइ अनुदानमा कार्यरत शिक्षक तलव भत्ता	शिक्षक	८	८	८	८	८	८		
१८	अतिरिक्त तथा सहक्रियाकलाप सञ्चालन(सामान्य तथा विषयगत हाजिरीजवाफ/हिज्जे/खेलकुद/संगीत/गायन /नृत्य/बक्तृत्व कला/कविता/कथा/निबन्ध/प्रदर्शनी अन्तर विद्यालय तथा पालिकास्तर)	पटक	२	२	२	२	२	१०	२०	
१९	विषयगत सामग्री प्रदर्शनी कार्यक्रम	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
२०	उपचात्मक शिक्षण तथा विद्यार्थी सहायता	विद्यार्थी	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
२१	आवासीय तथा वृहत विद्यालय सञ्चालन(नमूना /प्राविधिक/विज्ञान)	विद्यालय	१	१	१	१	१	१	१	
२२	सेनेटरी प्याड व्यवस्थापन/भेन्डिङ मेसिन तथा उचित विसर्जन	विद्यार्थी	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
२३	पेशागत वृत्ति मार्ग निर्देशन कार्यक्रम सञ्चालन	विद्यार्थी	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
२४	असल अभ्यासको आदान प्रदान कार्यक्रम (अन्तर विद्यालय/पालिका)	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	

३.४ प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम

३.४.१ परिचय

कुनै विशेष पेशा, सीप वा प्रविधि सम्बन्धी ज्ञान र दक्षता प्रदान गर्ने शिक्षा प्रणालीलाई प्राविधिक शिक्षा भनेर बुझिन्छ। यस प्रकारको शिक्षाले विद्यार्थीहरुलाई सैद्धान्तिक ज्ञानसँगै व्यवहारिक सीप सिकाउँदछ।सीपसँग शिक्षालाई जोड्न तथा दक्ष जनशक्तिलाई राष्ट्र निर्माणमा प्रयोग गर्न प्राविधिक शिक्षा आवश्यक छ। प्राविधिक शिक्षाले विद्यार्थीहरुमा आत्मनिर्भर बन्न तथा रोजगारी प्राप्त गर्न सक्षम बनाउँदछ।शिक्षाको विकासले मात्र विकासलाई गति दिन सक्दछ। त्यस्तो परिकल्पना प्राविधिक शिक्षाबाट मात्र सम्भव छ। नगरपालिकालाई समृद्ध नगरपालिका बनाउन नगरपालिकामा उपलब्ध स्रोत साधनको अधिकतम उपयोग गर्न सक्ने जनशक्ति उत्पादन गर्न अपरिहार्य हुन्छ। मुख्यत प्राविधिक शिक्षाको थालनी, बोली खाने शिक्षा भन्दा गरी खाने शिक्षा, जरुरी छ भन्ने आम अभिभावकको धारणा र विद्यार्थीहरुको आकर्षणलाई सम्बोधन गर्न नेपाल सरकारले माध्यमिक तह कक्षा ९ देखि कक्षा १२ सम्म प्राविधिक धारको रुपमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षालाई समावेश गरेको छ। नेपालमा सीप र व्यवसायको विकास हस्तकला, मूर्तिकला र वास्तुकलाका विभिन्न स्तरहरूको उत्पादनको इतिहासबाट नै भएको देखिन्छ। नेपाल सरकारले प्राविधिक कार्यक्रम अन्तर्गत हाल पशु, कृषि एवम् इन्जिनियरिङ जस्ता विषयहरुमा अध्ययन अध्यापनको व्यवस्था मिलाएको छ। औपचारिक रूपमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षाको सुरुवात विक्रम संवत १९९९ सालमा स्थापित प्राविधिक तालिम शिक्षालय (हालको पुल्चोक इन्जिनियरिङ क्याम्पस) बाट भएको हो। सघन रूपमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षाको विस्तार वि.सं. २०४५/ २०४६ देखि भएको हो। हाल नेपाल सरकार, शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्र, प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद् (CTEVT) ले प्राविधिक तथा व्यावसायिक धारका विद्यालयहरू सञ्चालन गरिरहेका छन्। शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्रबाट नेपाल सरकारको एक स्थानीय तह एक प्राविधिक विद्यालयको नीतिगत व्यवस्था अनुसार विद्यालयको माग र सम्बन्धित पालिकाको सिफारिस एवम् सो कार्यक्रम संचालनको लागि तोकिएका मापदण्ड, सूचक तथा संचालनको सम्भाव्यताको आधारमा वार्षिक रुपमा प्राविधिक विद्यालयहरु छनोट गरी क्रमश थप गरिएको छ। नेपाल सरकारको नीति र यस नगरपालिकाको पहलबाट यस पालिकामा शैक्षिक सत्र २०७६ देखि एउटा विद्यालयमा पशुविज्ञान तर्फको प्राविधिक धारको शैक्षिक कार्यक्रम प्रभावकारी रुपमा संचालनमा रहेको छ। CTEVT तर्फको शुल्क सहितको कार्यक्रमको विकल्पमा नेपाल सरकारको माध्यमिक तह सम्मको निःशुल्क शिक्षाको अवधारणा अनुरुप प्राविधिक धार तर्फको शैक्षिक कार्यक्रमका लागि एक पालिका एक प्राविधिक विद्यालय भन्ने नीतिगत प्रावधान अनुसारको प्राविधिक शैक्षिक कार्यक्रम संचालनमा रहेका छन्। यस पालिकाको प्रयास, अभिभावकको चासो र विद्यालयको लगनशीलताले यस पालिका र छिमेकी पालिकाबाट समेत आफ्नै नजिकैको क्षेत्रमा प्राविधिक विषयको अध्ययनको अवसर प्राप्त गरेका छन्। यस विषयको महत्व र आवश्यकतालाई मननगर्दै विद्यालय एवम् पालिका थप प्रयासरत समेत रहेका छन्।तथापि, यस धारतर्फ शिक्षण गर्ने शिक्षकहरूको टिकाउ नहुने भएकाले बारम्बार शिक्षक विज्ञापन वा पदपूर्ति गर्नुपर्ने अवस्था रहेको छ। स्थानीय स्तरमा स्रोत साधनमा आधारित व्यावसायिक सीप र उद्यमशीलतामा आधारित आयआर्जनमा शिक्षण भई आत्मनिर्भर र स्वावलम्बी हुन सक्ने जनशक्ति उत्पादनमा

यो शिक्षाले जोड दिएको छ। प्राविधिक तथा व्यावसायिक विद्यालयको विकासका लागि आम सरोकारवाला, स्थानीय सरकार, प्रदेश र सङ्घीय सरकारको समेत उच्च अपनत्व विकास हुन जरुरी छ।

३.४.२ वर्तमान अवस्था

यस नगरपालिकाको भौगोलिक बनावटको अवस्था, मानव विकासको अवस्था, यहाँ उपलब्ध प्राकृतिक स्रोत साधन, बजार तथा रोजगारी र आय आर्जनको अवस्था सबैको सूक्ष्म विश्लेषण गर्दा यस क्षेत्रमा पशुविज्ञान कार्यक्रम अन्तर्गतको प्राविधिक विद्यालय नै उपयुक्त रहेको नगर कार्यपालिकाले ठहर गरी नगरपालिकाको निर्णय तथा सिफारिस र तत्कालीन जिल्ला शिक्षा कार्यालय समेतको सिफारिसमा नेपाल सरकार, शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय, शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्रको निर्णयबाट शैक्षिक सत्र वि.सं. २०७६ देखि जनक माध्यमिक विद्यालयमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षाको पठनपाठन सुरु भएको छ।

यस नगरपालिकामा शैक्षिक सत्र २०८२ को एकीकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली अनुसार माध्यमित तह अन्तर्गत प्राविधिक धारतर्फ पशु विज्ञान तर्फका कक्षा(९-१२)को विद्यार्थीहरूको विवरण सामुदायिक विद्यालयतर्फ छात्र ७४ जना र छात्रा ५१ जनासहित १२५ जना विद्यार्थीहरु अध्ययनर रहेका छन्।

३.४.३ उद्देश्य

प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिमका मुख्य उद्देश्यहरू निम्नानुसार रहेका छन् :

क) माध्यमिक तहमा अध्ययनरत सबै विद्यार्थीहरूलाई प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिमको पहुँचमा अभिवृद्धि गर्ने

ख) प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा मार्फत सीपयुक्त, स्वरोजगारमा सक्षम र आत्मनिर्भर जनशक्ति उत्पादन गर्नु।

ग) प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमबाट उत्पादन भएका जनशक्तिको लागि स्थानीयस्तरमा रोजगारी, स्वरोजगारी तथा उद्यमशीलताका अवसर सिर्जना गर्नु।

घ) प्राविधिक, व्यावसायिकर सीपमूलक शिक्षामार्फत शैक्षिक बेरोजगारी न्यूनीकरण गरी उत्पादनशील जनशक्ति विकास गर्नु।

ङ) प्राविधिक धार संचालन भएका विद्यालयहरूमा आवश्यक भौतिक पूर्वाधार, प्रयोगशाला, प्रविधिमैत्री साधन र गुणस्तरीय शैक्षिक वातावरण सुनिश्चित गर्नु।

च) प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षाप्रति अभिभावक, समुदाय र सरोकारवालाहरूमा सचेतना अभिवृद्धि गरी लगानीमा वृद्धि गर्नु।

छ) "पढ्दै कमाउँदै"कार्यक्रम, विद्यालय आय आर्जन कार्यक्रम तथा व्यावसायिक अभ्यासमार्फत् विद्यार्थीको सिकाइ, सीप विकास र आर्थिक सवलीकरणमा सहयोग पुर्याउने।

३.४.४ रणनीतिहरू

१. योग्यता, क्षमता र रुचीको आधारमा सबैलाई गुणस्तरीय प्राविधिक शिक्षाको अवसर उपलब्ध गराउने।

२. प्राविधिक शिक्षामा सरोकारवाला र स्थानीय सरकारको सहभागिता र लगानी अभिवृद्धि गर्ने।

३. पिछडिएका वर्ग र समुदायलाई प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षाका लागि प्रोत्साहन गर्ने।

४. प्रयोगात्मक सिकाईलाई प्राथमिकता दिने र प्रयोगशाला व्यवस्थापन गर्ने।

५. दुरदराजका विद्यार्थीहरूका लागि छात्रावास सुविधा व्यवस्थापन गर्ने।

६. लक्षित वर्गका विद्यार्थीहरूलाई छात्रवृत्ति र आर्थिक सहयोग उपलब्ध गराउने।

७. OJT र ईन्टरनसिप सञ्चालन गरी सीप विकास गर्ने।

८. शिक्षक र प्रशिक्षकको क्षमता विकास तथा ICT र कम्प्युटर ल्याव व्यवस्थापनगर्ने।

९. उद्योग, व्यापार र सङ्घ–संस्थासँग सहयोग र इन्टर्नसिपका लागि सम्झौता गर्ने।

१०. सीपमूलक प्रयोगशाला स्थापना गरी अनुसन्धान र नवप्रवर्तनमा जोड दिने।

११. स्थानीय आवश्यकता अनुसार अन्य विद्यालयमा पनि प्राविधिक शिक्षा विस्तार गर्ने।

३.४.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

अ) उपलब्धि

- क) प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षामा पहुँच तथा विद्यार्थीहरुको सहभागिता बढेको हुने
- ख) सीपयोगी, आत्मनिर्भर र रोजगार तथा स्वरोजगारमा संलग्न जनशक्ति उत्पादन हुने।
- ग) स्थानीय बजारको माग अनुसार दक्ष जनशक्तिको आपुर्ति बढेको र बेरोजगारी दर कम भएको हुने।
- घ) प्राविधिक शिक्षाको गुणस्तर, पूर्वाधार र समुदायको सकारात्मक सहभागिता सुधार भएको हुने।
- ङ) प्राविधिक विद्यालयको संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि भएको हुने।
- च) प्राविधिक शिक्षा प्रदायक संस्थाको संख्यामा वृद्धि भएको हुने।

आ) नतिजा

- क) प्राविधिक शिक्षाबाट स्वरोजगारमूलक, व्यावसायिक र उद्योगी सीप भएका जनशक्ति उत्पादन भएका हुने।
- ख) यसबाट नगर विकास र समृद्धीमा योगदान दिन सक्ने क्षमता सुनिश्चित भएको हुने।
- ग) पहुँच बढाई पिछडिएका वर्ग र समुदायको सहभागिता वृद्धि भएको हुने।
- घ) प्रयोगात्मक सिकाईका लागि उपयुक्त प्रयोगशाला र वातावरण विकास भएको हुने।
- ङ) सरकार, समुदाय र सरोकारवाला को अपनत्व वृद्धि भई लगानीमा दीगो प्रभाव परेको हुने।

इ) प्रमुख क्रियाकलापहरु र लक्ष्यः

क्र.स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८	जम्मा		
१	सीपयुक्त, स्वरोजगार र आत्मनिर्भर जनशक्ति उत्पादन गर्न आधारभुत तथा उन्नत सीप विकास तालिमहरू प्रभावकारीरूपमा संचालन गर्ने	पटक	२	२	२	२	२	१०	२०	संघ, प्रदेश र स्थानीय
२	उत्पादन भएका जनशक्ति लागि स्थानीयस्तरमा रोजगारी, स्वरोजगारी र उद्यमशीलता प्रवर्धन गर्न कार्यक्रमहरू (क्तबचतगउ, लघु उद्यम, रोजगार मेला आदि) संचालन गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	स्थानीय तह
३	शैक्षिक बेरोजगारी न्यूनीकरण गर्न करियर काउन्सेलिङ, रोजगार सूचना सेवा र रोजगारमुखी सीप विकास कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने।	निरन्तर	१	१	१	१	१	५	१०	संघ र स्थानीय तह
४	प्राविधिक धार विद्यालयमा आवश्यक भौतिक पूर्वाधार, आवश्यक प्रयोगशाला, उपकरण र प्रविधिमैत्री शिक्षण वातावरण सुनिश्चित गर्ने।	माध्यमिक विद्यालय								

५	प्राविधिक शिक्षाप्रति अभिभावक, समुदाय र सरोकारवालाहरूमा सकारात्मक सचेतना अभिवृद्धि गर्न अन्तरक्रिया, तालिम तथा कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने ।	माध्यमिक विद्यालय	१	२	२	१	१	७		संघ र स्थानीय तह
६	“पढ्दै कमाउँदै”कार्यक्रम, विद्यालय आय–आर्जन तथा व्यावसायिक अभ्यासको प्रभावकारी कार्यान्वयन गरी विद्यार्थीको सिकाइ, सीप विकास र आर्थिक सवलीकरणमा सहयोग पुर्याउने ।	जना	२०	२०	२०	२०	२०	१००	२००	संघ, प्रदेश र स्थानीय

समीक्षा तथा विश्लेषण

प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम सम्वन्धित यस योजनामा शिक्षालाई सीप, रोजगारी र आत्मनिर्भरतासंग जोडेर व्यवहारिक बनाउने दुरदृष्टि राखिएको छ । सामुदायिक तथा स्थानीय अवश्यकतालाई मध्य नजर गर्दै प्राविधिक शिक्षालाई माध्यमिक तहदेखि नै विस्तार गर्ने नीति सकारात्मक देखिन्छ । विद्यार्थीहरुलाई सैद्धान्तिक ज्ञानमा मात्र सीमित नराखी व्यवहारिक सीप, उद्यमशीलता र स्वरोजगारमा सक्षम बनाउने उद्देश्य प्रशंसनीय छ ।

नगरपालिकामा पशुविज्ञान तर्फको प्राविधिक धार संचालन भइरहेको र विद्यार्थीको सहभागिता बढ्दै गएको अवस्थाले यस क्षेत्रमा प्राविधिक शिक्षाप्रति आकर्षित भएको देखिन्छ । सामुदायिक स्तरमा समेत प्राविधिक शिक्षाको महत्व बढ्दै गएको र विद्यार्थीहरुको अध्ययनमा उच्च उत्प्रेरणा देखिनु सकारात्मक पक्ष हो ।

योजनामा प्रयोगात्मक सिकाई, ICT, OJT, ईन्टरनसिप, Startup जस्ता कार्यक्रम समावेश गरिनुले आजको आवश्यकता अनुरुप सीप विकासमा जोड दिएको छ । यसले विद्यार्थीहरुलाई स्थानीय तथा राष्ट्रिय रोजगार बजारमा प्रतिस्पर्धी बनाउन सहयोग गर्ने देखिन्छ ।

तर पनि योजना कार्यान्वयनमा केही चुनौतीहरु रहेका छन्। प्राविधिक शिक्षकको अभाव, बराबर शिक्षक पदपूर्ति गर्नुपर्ने अवस्था, प्रयोगशाला तथा उपकरणको सीमित उपलब्धता, आर्थिक स्रोत साधनको अभाव जस्ता समस्याले गुणस्तरीय प्राविधिक शिक्षामा असर पार्न सक्ने देखिन्छ। यसैगरी दुरदराजका विद्यार्थीहरुका लागि छात्रावास र आर्थिक सहयोग प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन हुन नसकेमा समान पहुँचमा समेत असर पर्न सक्छ।

रणनीतिहरुलाई हेर्दा स्थानीय सरकार, समुदाय, उद्योग र सरोकारवाला बीच सहकार्यमा जोड दिइएको छ, जुन प्राविधिक शिक्षाको दीगो विकासका लागि उपयुक्त देखिन्छ। विद्यार्थीलाई छात्रवृत्ति, सीप तालिम, रोजगार सूचना, अभ्यास र उद्यमशीलतामा जोड्दै लैजाने नीतिले शैक्षिक बेरोजगारी न्यून गर्न सहयोग पुर्याउने देखिन्छ।

समग्रमा, यो योजना प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षालाई स्थानीय अवश्यकता र बजारको मागसंग जोडेर सक्षम, उत्पादनशील र आत्मनिर्भर जनशक्ति तयार गर्ने दुरदृष्टि भएको समेत देखिन्छ। यसको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि शिक्षक व्यवस्थापन, भौतिक पूर्वाधार, आर्थिक लगानी र अनुगमन पक्षलाई थप सुदृढ गर्नु आवश्यक देखिन्छ।

३.५ अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ

३.५.१ परिचय

औपचारिक पद्धति भन्दा बाहिर फरक समयमा विभिन्न उमेर समुहमा दिइने शिक्षा नै अनौपचारिक शिक्षा हो। यो एउटा निरन्तर प्रक्रिया जस्तो पनि हो। औपचारिक शिक्षा प्रणालीको संरचना भन्दा बाहिर मानवजीवनका लागि आवश्यक ज्ञान, सीप र प्रक्रियाका प्रशोधन गर्न जीवन प्रयन्त अर्थात आजीवन सिकाई प्रणाली अनौपचारिक शिक्षा हो । अनौपचारिक शिक्षा त्यस्तो सांस्कृतिक केन्द्र हो जहाँ सहभागीहरू आफ्ना जीवनमा आइपर्ने समस्याहरूको बारेमा छलफल र समाधानका उपायहरू खोजी निर्णय कार्यान्वयन गर्दैछन । आफ्नो जीवनको इतिहास आफै लेख्छन। तसर्थ सिकाई जीवन पद्धतिसंग जोडिएको हुनेछ। अनौपचारिक एवं आजीवन शिक्षाले समाजमा विद्यमान विभिन्न किसिमका समुहका लागि आफ्ना लक्ष्य बनाई सेवा प्रदान गर्दछ। निरक्षरका लागि साक्षरता साक्षरका लागि साक्षरोत्तर सिकाई अवसरका लागि स्तरबृद्धि शिक्षासंग सीप र आम्दानी जोड्दै शिक्षित समाजको विकासका लागि अनौपचारिक एवं आजीवन शिक्षाले काम गर्दछ।

संविधानले सुनिश्चित गरेको शिक्षा पाउने हक, राष्ट्रिय शिक्षा नीतिका सिद्धान्त, दिगो विकासको लक्ष्यमा समेत नागरिकले शिक्षा पाउने हकको कार्यान्वयन गर्न औपचारिक शिक्षासंग अनौपचारिक शिक्षा प्रणालीले समेत योगदान गर्दछ। विभिन्न सिकाई अवस्थाको आधारमा थप सिकाई अवसरको निर्माण गरी आजीवन सिकाई संस्कृतिको विकास गर्न आवश्यक छ। यसका लागि अनौपचारिक तथा आजीवन सिकाईको पहुँचको विस्तार, गुणस्तर बृद्धि र संस्थागत क्षमताको विकास गर्नु पर्दछ। शिक्षा क्षेत्र योजना २०७९-२०८३ ले अनौपचारिक शिक्षा र आजीवन सिकाईका लागि १० वर्षभित्र निरन्तर सिकाईमा संलग्न समाज एव सिकाई संस्कृतिको प्रवर्द्र्धन गर्ने तर्फ लैजान्छ। स्थानीय तहको अनौपचारिक शिक्षा र आजीवन सिकाईको वर्तमान अवस्था विश्लेषण धारमा समस्या एव चुनौतिहरूको पहिचान गर्दै चुनौतीहरूको सामना गर्न यसका उद्देश्य र नीतिहरू कार्यक्रम कार्यान्वयनबाट प्राप्त हुने प्रमुख नतिजा र प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्यहरू यस खण्डमा समावेश गरिएको छ।

३.५.२ वर्तमान अवस्था

यस नगरपालिकामा विभिन्न समयमा विविध प्रकारका अनौपचारिक शिक्षा कार्यक्रमहरू प्रशस्त मात्रामा संचालन हुँदै आएका छन। यस कार्यक्रमले निरक्षरहरू विशेषत १५ देखि ६० वर्ष उमेर समूहका निरक्षरहरूलाई साक्षर बनाउने कार्यमा योगदान गरेको देखिन्छ। यसका लागि नगरपालिकाहरूमा अनौपचारिक शिक्षा तर्फका विभिन्न कार्यक्रमहरू सञ्चालनमा आएका थिए। यस कार्यक्रमले स्थानीय निकायहरूमा साक्षरताका कक्षा सञ्चालन गरी साक्षर हुनेलाई साक्षरोत्तर कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको छ। साक्षरता र साक्षरोत्तर कार्यक्रमबाट लाभान्वितहरू विशेषत महिलाहरूलाई समूह बनाई आय आर्जन कार्यक्रमसंग समेत जोडी महिलाको समुह बनाई बचत तथा ऋणको कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिए। गाउँ-गाउँमा महिलाहरूको समुह बनाइ आयआर्जन कार्यक्रममा समेत जोड्ने उद्देश्यले बिऊ पूँजी वितरण गरियो। समुहको महिला सदस्यहरूले आफ्नो गक्ष अनुसारको रकम बचत गर्दै जाने र बचत तथा ऋणको व्यवस्था गरी आफूलाई गारो सारो परेको बेलामा सरसापट गरेर अथवा न्युनतम ब्याजमा

त्यो रकमलाई वितरण गर्न र सोबाट प्राप्त हुने ब्याज मूलधनमा जोडी समूहले आर्जन गर्न र सोको मुनाफा बाँडफाँड गर्ने कार्यक्रम केही वर्षसम्म रहदै आयो। सामुदायिक सिकाई केन्द्रहरूले अनौपचारीक शिक्षा तर्फका कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने व्यवस्था पनि गरियो तर यो कार्यक्रम जति प्रभावकारी हुनु पर्थ्यो त्यती प्रभावकारी हुन सकेन। यद्यपी नगरपालिका क्षेत्रभित्रका १५ देखि ६० वर्ष सम्मका विद्यालयको पहुँच बाहिर रहेको व्यक्तिलाई लक्षित गरी विभिन्न वर्षमा सञ्चालन गरिएको साक्षरता कक्षाहरूबाट नगरपालिकाको १५ वर्ष भन्दा माथिको कुल साक्षरता दर ७३.३२ प्रतिशत भन्दा माथि पुगेको छ। नगरपालिकामा १ वटा सिकाई केन्द्रहरू सञ्चालनमा रहेको छ।

राष्ट्रिय शिक्षा नीति, २०७६ ले नेपाललाई पूर्ण साक्षर मुलुक तुल्याइ अनौपचारिक वैकल्पिक परम्परागत र खुला शिक्षाको माध्यमबाट आजीवन सिकाई संस्कृतिका विकास गर्न, सबै प्रकारका अपाङ्गता भएका व्यक्तिको लागि गुणस्तरीय शिक्षाको पहुँच सुनिश्चित गरी जीवन पर्यन्त शिक्षाका माध्यमबाट मर्यादित जीवनयापन गर्न सक्षम र प्रतिस्पर्धी नागरिक तयार पार्ने निर्धारण गरेको छ। यो कार्यक्रम तीन तहका सरकारको साझा अधिकार सूचीमा रहेकोले प्रदेश तहमा शिक्षा विकास निर्देशनालयले अनौपचारिक तथा जीवनपर्यन्त शिक्षाको कार्यान्वयनमा समन्वय र सहजीकरण गर्दैछ भने स्थानीय तहहरूमा शिक्षा युवा तथा खेलकुद महाशाखा/शाखाहरूले अनौपचारिक तथा जीवनपर्यन्त शिक्षाको योजना निर्माण तथा कार्यान्वयनमा समन्वय र सहजीकरण गर्ने जिम्मेवारी रहेको छ। स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाईको जिम्मेवारी स्थानीय तहलाई प्रदान गरेको छ। देश संघीय संरचनामा रुपान्तरण भए पश्चात अनौपचारिक तथा जीवनपर्यन्त सिकाईको व्यवस्थापनको जिम्मेवारी स्थानीय तहमा हस्तान्तरण भएका तर यसका मर्म अनुसार कार्यसम्पादन हुनेसकेको देखिदैन। आवधिक रूपमा शैक्षिक सर्वेक्षण गर्ने व्यवस्था गर्न नसकिएकाले नगरपालिकाको साक्षरता सम्बन्धी तथ्याङक अद्यावधिक हुन नसकिरहेको अवस्था छ।

३.५.३ उद्देश्य

यस योजनाले अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाई सम्बन्धी निम्नलिखित उद्देश्यहरू राखेको छः

क) अनौपचारिक तथा निरन्तर एवं जीवनपर्यन्त शिक्षाको विकास तथा विस्तार गरी साक्षरता डिजिटल साक्षरता र आयआर्जनमा सहयोग गर्नु,

ख) सामुदायिक सिकाई केन्द्रको सबलीकरण गरी अनौपचारिक शिक्षा र निरन्तर शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन गर्नु,

ग) आयआर्जनका कार्यक्रम सञ्चालन गर्दै विशेषतः समाजमा पछाडि परेका वर्गलाई मूलधारमा ल्याउनु।

३.५.४ रणनीतिहरू

क) नगरपालिका भित्र पर्ने घरधुरी सर्वेक्षण गरी साक्षर निरक्षरको अवस्था पहिचान र अभिलेखीकरण गर्ने,

ख) सामुदायिक सिकाई केन्द्रलाई सदृढिकरण गरी अनौपचारीक शिक्षाको कार्यक्रम सञ्चालन गर्न प्रोत्साहित गर्ने,

ग) साक्षरता तथा निरन्तर शिक्षाका कार्यक्रम सञ्चालन गर्न विभिन्न संघीय सरकार, प्रदेश सरकार र अन्य संघ संस्थासंग सहकार्र्य र साझेदारीमा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने,

घ) नवसाक्षर प्रौढ महिला तथा पुरुषहरूलाई आय आर्जनका कार्यक्रमसंग जोडी आत्मनिर्भर र व्यावसायिक बनाउन सहयोग गर्ने,

ङ) सामुदायिक सिकाई केन्द्रहरु मार्फत मत र अभिमत सांस्कृतिक सम्पदाको संरक्षण र सम्बर्धनमा जोड गर्ने,

च) सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरूको समायोजन तथा पुनर्वितरण गर्ने,

छ) सामूदायिक सिकाइ केन्द्र, विद्यालय, स्थानीय गैर सरकारी संघ संस्थाहरू, नागरिक समाज, सञ्चार माध्यम, अभिभावक परिचालन गरी साक्षरता तथा साक्षरोत्तर कक्षाहरू सञ्चालन गर्ने,

ज) सिकारुका आवश्यकताअनुसार तहगत पाठ्यक्रम, सिकाइ मोडुलहरू र भाषिक विविधता अनुरूपका सामग्रीको प्रयोग गर्ने,

झ) सरोकारवालाहरूसँगको समन्वय, सहकार्य र साझेदारीमा अनौपचारिक प्रौढ विद्यालय, वैकल्पिक, खुला तथा परम्परागत विद्यालयहरूको सुदृढीकरण गर्ने,

ञ) सामुदायिक सिकाइ केन्द्रलाई आधारभूत सुविधा सम्पन्न विद्युतीय पुस्तकालय, सामुदायिक सूचना केन्द्र, एफ.एम. सञ्चालन र सेवा प्रवाह गर्ने बहुउद्देश्यीय संयन्त्रका रूपमा सुदृढीकरण गरी समावेशी एवम् समतामा आधारित आजीवन सिकाइको थलोका रूपमा विकास गर्ने,

ट) सामूदायिक सिकाइ केन्द्र मार्फत विभिन्न आयआर्जन तथा सिपमूलक कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने,

३.५.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

अ) उपलब्धि

क) सबै नागरिकहरूलाई साक्षरता, निरन्तर शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइको अवसर प्राप्त हुनेछ।

आ) नतिजा

क) सबै नागरिकका लागि साक्षरता, निरन्तर शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइका अवसरहरू प्राप्त हुने,

ख) अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइको व्यवस्थापनका लागि आवश्यक संरचनागत व्यवस्था तयार भई सञ्चालन हुने

ग) सिकारूको आवश्यकताअनुसार जीवनपर्यन्त सिकाइका सामग्रीहरू कार्यान्वयन हुने,

घ) सामुदायिक सिकाइ केन्द्र आजीवन सिकाइको केन्द्रका रूपमा विकास हुने,

ङ) अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइबाट आर्जित ज्ञान तथा सिपको पहिचान एवम् प्रमाणीकरण गरी समकक्षता प्रदान हुने,

च) अनौपचारिक तथा आजीवन सिकाइसम्बन्धी तथ्याङ्क अध्यावधिक हुने।

इ) प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

क्र.स.	क्रियाकलाप	इकाई	भौतिक लक्ष्या (५ वर्ष)					जम्मा	भौतिक लक्ष्य (१०)	कैफियत
			२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८			
१	सामुदायिक सिकाइ केन्द्रको अनुदान	वटा	२	२	२	२	२	२	२	
२	घरधुरी सर्बेक्षणका आधारमा निरक्षर व्यक्तिको तथ्यांक संकलन	पटक	१	०	०	०	०	१	२	
३	प्रविधिमा आधारित महिला तथा प्रौढहरुलाई साक्षरता, निरन्तर शिक्षा र आजीवन सिकाइ कार्यक्रम सञ्चालन	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
४	प्रौढहरुलाइ सिप विकास तालिम र आय आर्जनका कार्यक्रम सञ्चालन	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
५	परिचालकहरूको क्षमता विकास कार्यक्रम सञ्चालन	पटक	०	१	०	१	०	२	४	
६	वैकल्पिक शैक्षिक कार्यक्रम सञ्चालन(आवश्यकताका आधारमा तहगत)	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
७	विद्यालय वाहिर रहेका बालबालिकाहरूको नाम नामेशी विवरण सहितको प्रोफाइल विकास	संख्या	०	१	०	०	०	१	१	

परिच्छेद ४

अन्तरसम्बन्धित विषय क्षेत्रहरु

४.१ पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन

४.१.१ परिचय

शिक्षा पद्धतिलाई सही दिशा निर्देश गर्ने सबैभन्दा महत्वपूर्ण र आधारभूत स्तम्भ पाठ्यक्रम हो। यो केवल निश्चित कक्षा कोठामा के सिकाउने भन्ने विषयवस्तुको सूची मात्र होइन, यो त बदलिदो देशकाल र परिस्थितिअनुरुप विद्यार्थीहरुमा आवश्यक क्षमता एवम् दक्षता विकास गराउने विस्तृत खाका हो। विदार्थीलाई के पढाउने ? कस्ता कृयाकलापमार्फत अपेक्षित सक्षमता हासिल गराउने ? सिकारुले सिकेको वा नसिकेको सुनिश्चित गरी कसरी आवश्यक पृष्ठपोषण प्रदान गर्ने भन्ने कुरा निर्धारण गर्ने मुख्य आधार नै पाठ्यक्रम मूल्याङ्कन हो।

शिक्षा पद्धतिलाई मार्गदर्शन गर्ने महत्वपूर्ण आधार पाठयक्रम हो। पाठ्यक्रम कुनै कक्षा वा तहमा के के सिकाउने भन्ने कुरासँग मात्र सम्बन्धित हुदैन। देशकाल र परिस्थिति अनुसार विद्यार्थीमा के कस्ता क्षमता विकास गराउने हो भन्नेसँग पनि सम्बन्धित छ। के पढाउने, के कस्ता क्रियाकलापका माध्यमबाट अपेक्षित सक्षमता हासिल गराउन र विद्यार्थीले सिकेको वा नसिकेको सुनिश्चित गरी आवश्यक पृष्ठपोषण प्रदान गर्न के कसरी मूल्याङ्कन गर्ने भन्ने कुरा निर्धारण गर्ने महत्वपूर्ण आधार समेत हो। मानवीय चेतना र बौद्धिक विकासको निमित्त लिइएका उद्देश्यहरू पूरा गराउनु हो। बालबालिकाको सर्वांगीण विकास गर्नु, सभ्यता वा संस्कृतिको हस्तान्तरण एवम विकास गर्नु, शैक्षिक प्रक्रियाको स्वरुप निर्धारण गर्नु जस्ता कुराहरू पाठ्यक्रमको उद्देश्यभित्र पर्दछन्।

मानवीय आवश्यकता,बालबालिकाका रुची, सामाजिक मूल्य मान्यता, समाज तथा विश्व परिवेशमा विकास भएका ज्ञान सिप तथा प्रविधि अनुकुल पाठ्यक्रमलाई एउटा गतिशील र लचिलो प्रक्रियाका रुपमा लिनु आवश्यक छ। पाठ्यक्रमलाई कार्यान्वयन गर्नका लागि पहिलो शैक्षिक सामग्रीको रुपमा पाठ्यपुस्तकलाई लिन सकिन्छ। सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको उचित विकास नभइसकेको हाम्रो परिवेशमा विद्यार्थीको एकमात्र विकल्पको रुपमा पाठ्यपुस्तकलाई लिन सकिन्छ। जसले पाठ्यक्रम कार्यान्वयनलाई सहयोग गर्दछ। हाल नेपालमा सामुदायिक विद्यालयमा अध्ययनरत सम्पूर्ण विद्यार्थीलाई नि:शुल्क पाठ्यपुस्तक वितरण गर्ने गरिएको छ।

४.१.२ वर्तमान अवस्था

नेपालमा वि.सं. २०२८ को राष्ट्रिय शिक्षा पद्धतिको योजनामा सर्वप्रथम विद्यालय तहमा आवश्यक जगहरूसहित पाठ्यक्रमलाई दस्तावेजीकरण गरिएको थियो भने पाठ्यक्रम विकासका लागि संस्थागत प्रबन्धका रूपमा शिक्षा मन्त्रालयअन्तर्गत पाठ्यक्रम विकास केन्द्र स्थापना भएको थियो। पाठ्यकम विकास केन्द्रको संरचनाको निरन्तरतासँगै विद्यालय तहको पाठ्यक्रम विकास, सुधार तथा अद्यावधिक गर्ने कार्य केन्द्रद्वारा भइरहेको सन्दर्भमा विद्यालय तहको शिक्षाको मार्गदर्शक दस्तावेजका रूपमा वि.सं. २०६३ मा राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप तयार गरी सोहीअनुसार पाठ्यक्रम विकास तथा कार्यान्वयन गर्ने परिपाटी सुरू गरियो। यसै क्रममा वि.सं.२०७६ सालमा नयाँ पाठ्यक्रम प्रारूप तयार भई

सो विद्यालय शिक्षाको राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ कार्यान्वयन गर्ने क्रममा विद्यालय तहमा नयाँ पाठ्यक्रम विकास गरी वि.सं. २०७७ देखि कक्षा १ र ११ मा कार्यान्वयन सुरू गरिएको र वि.सं. २०८० सम्ममा विद्यालय तहका सबै कक्षाहरू अर्थात् कक्षा १ देखि १२ सम्म यो पाठ्यक्रम कार्यान्वयन गरिएको छ ।

राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ ले आधारभूत तह (कक्षा १ देखि ८ सम्म) मा स्थानीय पाठ्यक्रमको व्यवस्था गरेको छ । सोही व्यवस्थालाई कार्यान्वयन गर्ने सन्दर्भमा २०८१ सालमा नमोबुद्धको सेरोफेरो नामक स्थानीय पाठ्यक्रमको विकास गरिएको थियो ।

पाठ्यक्रमले शिक्षकलाई शिक्षण गर्न खाका प्रदान गर्छ । उक्त पाठ्यक्रम सबै विद्यार्थीहरूसँग पुगेको हुँदैन र शिक्षकलाई समेत शिक्षण क्रियाकलाप सञ्चालन गर्न पाठ्यपुस्तक नहुँदा कठिनाइ हुन्छ । पाठ्यपुस्तक विद्यार्थी र शिक्षक दुवैका लागि महत्त्वपूर्ण र सजिलो सिकाइ सामग्री हो । त्यसैले यस नगरपालिकाले पनि स्थानीय पाठ्यक्रममा आधारित पाठ्यपुस्तक लेखन कार्य थालनी गरेको छ । पहिलो पटक कक्षा ६, ७ र ८ को लागि नमोबुद्धको सेरोफेरो नामक स्थानीय विषयको पाठ्यपुस्तक लेखन कार्य २०८३ असारसम्ममा सम्पन्न भएको छ ।

४.१.३ उद्देश्य

क) विद्यालय तहको पठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तकको प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नु
ख) स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण तथा कार्यान्वयन गर्नु
ग) पाठ्यक्रमले तोके बमोजिम विद्यर्थीको सिकाइको मूल्याङ्कन गर्नु

४.१.४ रणनीतिहरू

क) राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ र तदनुसारका पाठ्यक्रमको कार्यान्वयन गर्ने,
ख) विकास गरिएका पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामग्रीलाई सम्बन्धित शिक्षक तथा सरोकारवालाहरूलाई प्रबोधिकरण गर्ने,
ग) पाठ्यक्रम कार्यान्वयनका लागि अत्यावश्यक संरचनागत तथा पेसागत सक्षमता अभिवृद्धि गर्ने,
घ) विपद्, महामारी तथा सङ्कटको अवस्थामा वैकल्पिक विधिबाट शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्ने,
ङ) शिक्षकका लागि शिक्षक निर्देशिकातथा स्रोत सामग्री तथा विद्यार्थीका लागि सिकाइ सामग्री, स्वाध्यायन तथा सन्दर्भ सामग्रीहरू उपलब्ध हुने व्यवस्था गर्ने,
च) शिक्षकको पेसागत सक्षमता विकास गर्ने,
छ) सहभागितामूलक, अन्तरक्रियात्मक, खोजमूलक एवम् समस्या समाधान केन्द्रित शिक्षण विधिको प्रयोगलाई संस्थागत गर्ने,
ज) विद्यालयमा आधारित सहयोग पद्धति विकास गर्ने,
झ) सहपाठी सिकाइ समूह गठन गरी कमजोर सिकाइ क्षमता भएका बालबालिकालाई सहयोग गर्ने,
ञ) शिक्षण सिकाइमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग बढाउने,
ट) स्थानीय तथा मातृभाषाको पाठ्यक्रम र पाठ्य सामग्रीको विकास तथा प्रयोगलाई व्यवस्थित गर्ने,

ठ) विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिलाई शिक्षकको वृत्ति विकाससँग आबद्ध गरी पाठ्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने वातावरण सृजना गर्ने,

ड) स्थानीय पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तकको विकास एवमं कार्यान्वयन गर्ने,

ढ) स्थानीय पाठ्यक्रम कार्यान्वयनको लागि शिक्षकको क्षमता विकास गर्ने।

४.१.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

अ) उपलब्धि

क) पाठ्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयनबाट दैनिक जीवनका लागि आवश्यक आधारभूत सक्षमतासहित सृजनशील, सकारात्मक सोच भएको, निरन्तर सिकाइप्रति प्रतिबद्ध र रोजगारउन्मुख नागरिक तयार हुने।

आ) नतिजा

क) पाठ्यक्रमको कार्यान्वयन प्रभावकारी रूपमा भएको हुने,

ख) पाठ्यक्रम विकास तथा परिमार्जनका लागि पृष्ठपोषण उपलब्ध हुने,

ग) सिकाइलाई दैनिक जीवनसँग सम्बन्धित हुने,

घ) पाठ्यक्रममा आधारित शिक्षण सिकाइद्वारा स्थानीय र आधुनिक विश्वपरिवेश अनुसार सिकारुमा ज्ञान, सिपर व्यवहार विकासमा सहजीकरण भएको हुने,

ङ) सिकारुका सिकाइ समस्याको समाधानउन्मुख निरन्तर, आवधिक तथा स्तरीकृत मूल्याङ्कन हुने,

च) स्थानीय पाठ्यक्रम र पाठ्यसामग्री निर्माण तथा कार्यान्वयन हुने।

इ) प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

क्र.स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य(१० वर्ष)	कैफियत
			२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८	जम्मा		
१	विद्यालय शिक्षाको राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूपको अभिमुखिकरण	पटक	०	१	०	०	०	१	२	स्थानीय तह,शिविसइ
२	विद्यार्थीको आवधिक मूल्यांकन	पटक	३	३	३	३	३	१५	३०	स्थानीय तह,मानव संसाधन केन्द्र
३	सबै बालबालिकालाई पाठ्यपुस्तक तथा अभ्यास/कार्य पुस्तिकाको उपलब्धता	विद्यार्थी	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	स्थानीय तह,मानव संसाधन केन्द्र

४	स्थानीय पढाइ सामग्री र अन्य शैक्षणिक सामग्री निर्माण तथा प्रयोग	विद्यालय	३८	३८	३८	३८	३८	३८	३८	विद्यालय
५	शिक्षण कार्यमा उपयोगी सामग्री जस्तै : पाठ्यक्रम, शिक्षक निर्देशिका लगायत सन्दर्भ सामाग्रीको उपलब्धता	पटक	१	०	०	१	०	२	२	विद्यालय
६	स्थानीय पाठ्यक्रम पाठयसामग्री विकास र कार्यान्वयन	पटक	१	१	१	१	१	१	१	विद्यालय,सरकार
७	पाठ्यक्रम कार्यान्वयनसम्बन्धी शिक्षक क्षमता अभिवृद्धि तालिम सञ्चालन	पटक	०	१	०	०	१	२	४	विद्यालय
८	सिकाइ उपलब्धि मापन तथा विश्लेषण प्रणाली सुदृढीकरण	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	विद्यालय
९	निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन (CAS) प्रभावकारी कार्यान्वयन	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	स्थानीय तह, विद्यालय
१०	समावेशी तथा बहुभाषिक मूल्याङ्कन उपकरण विकास र प्रयोग	पटक	०	१	०	०	१	१	१	स्थानीय तह, विद्यालय
११	प्रविधिमा आधारित (डिजिटल) मूल्याङ्कन प्रणालीको प्रवर्द्धन	पटक	०	०	१	१	१	१	१	स्थानीय तह, विद्यालय
१२	कक्षा अवलोकन तथा शैक्षिक पृष्ठपोषण प्रणाली सुदृढीकरण	विद्यालय	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१३	पाठ्यपुस्तक तथा सहायक शिक्षण सामग्रीको प्रभावकारी उपयोग सुनिश्चित	विद्यार्थी	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१४	विषयगत शिक्षक सञ्जाल तथा पेशागत सिकाइ समुदाय गठन तथा परिचालन	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१५	परीक्षा नतिजा विश्लेषण गरी सुधारात्मक कार्ययोजना कार्यान्वयन(विद्यालय)	विद्यालय	१	१	१	१	१	५	५	

४.२ शिक्षक व्यवस्थापन र विकास

४.२.१ परिचय

शिक्षाको गुणस्तर सुधारका लागि शिक्षक व्यवस्थापनको महत्वपूर्ण भूमिका हुन्छ । गुणस्तरीय शिक्षाका लागि शिक्षक योग्य व्यावसायिक रुपमा दक्ष पेसाप्रति उत्प्रेरित समर्पित प्रतिवद्ध र विद्यार्थीको सिकाइप्रति जवाफदेही हुन आवश्यक छ । शिक्षकमा भएको विषयवस्तुको पर्याप्त ज्ञान शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालनमा दक्षता र नमुना व्यक्तित्व प्रदर्शनले विद्यार्थीहरूको सिकाइमा सकारात्मक प्रभाव पार्दछ । सबै तहको शिक्षामा योग्य दक्ष समर्पित र अभिप्ररित शिक्षकहरूको व्यवस्थापनवाट नै शिक्षाको गुणस्तर सुनिश्चित गर्न सकिन्छ । यसका लागि शिक्षक व्यवस्थापन र विकास प्रभावकारी हुन आवश्यक छ ।

प्राथमिक तहमा विद्यार्थी सङ्ख्याको आधारमा र निम्न माध्यमिक तथा माध्यमिक तहमा विषय गत रुपमा विद्यमान मापदण्ड १ : ४५ शिक्षक विद्यार्थी अनुपात कायम गरिएको छ । शिक्षा ऐन तथा नियमावलीले आधारभूत तहमा कम्तिमा ७ दरबन्दी र माध्यमिक तहमा १२ दरबन्दी हुनुपर्ने व्यवस्था गरेको छ ।

नेपालमा विगतदेखि हालसम्म सञ्चालित विभिन्न शिक्षा योजना, परियोजना तथा कार्यक्रमहरूले कक्षाकोठाको शिक्षण सिकाइमा सुधार ल्याई शिक्षाको स्तर वृद्धि गर्न जोड दिएका छन् । यसको फलस्वरुप विद्यालयको शिक्षण सिकाइलाई विद्यार्थी केन्द्रित बनाउने, प्रविधिको प्रयोग गरी शिक्षण गर्ने, बालमैत्री सिकाइ वातावरण सिर्जना गर्ने जस्ता केही प्रयास भएका छन् । विद्यालय क्षेत्र विकास योजना अवधिमा कक्षाकोठाको शैक्षणिक अभ्यास वा क्रियाकलापलाई विद्यार्थी केन्द्रित बनाउन शिक्षकको क्षमता विकासका कार्यक्रमहरू सञ्चालन भएका छन् । यस अवधिमा शिक्षक पेसागत विकास प्रमाणीकरण तालिम, छोटो अवधिको मागमा आधारित तालिमहरू सञ्चालन गरी शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापमा सुधार ल्याउन प्रयत्न गरियो ।

पेसागत रुपमा सक्षम, दक्ष र अभिप्रेरित शिक्षकबाट नै कक्षाकोठाको शिक्षण सिकाइमा सुधार आउन सक्छ । यसका लागि शिक्षकलाई पेसागत विकासका अवसरहरू उपलव्ध हुन आवश्यक छ । शिक्षकको पेसागत विकासका लागि विभिन्न तौरतरिकाहरू छन् । शिक्षक तालिम, कार्यशाला, सेमिनार कन्फरेन्स, कार्यमूलक अनुसन्धान, शिक्षकहरूको सिकाइ सञ्जाल, अवलोकन भ्रमण मेन्टरिङ आदि अवसरवाट शिक्षकको पेसागत विकास सम्भव छ ।

यस योजनामा शिक्षाको गुणस्तर अभिवृद्धिका लागि शिक्षण पेसालाई रोजाइको पेसाको रुपमा विकास गर्न शिक्षकहरूलाई सूचना प्रविधि, प्रधानाध्यापक तथा लेखापालहरूलाई विद्यालयमा गरिने लेखा व्यवस्थापन, सार्वजनिक खरिद र जिन्सी व्यवस्थापन, शिक्षकहरूलाई पेसागत विकासका विभिन्न मोडालिटिका तालिम लगायतका कार्यक्रमहरूको आवश्यकता आँकलन गरिएको छ । कक्षाकोठाको शिक्षणसिकाइलाई गुणस्तरीय बनाउने शिक्षक सहयोग प्रणालीलाई सुदृढ बनाउने शिक्षक पेसागत विकासलाई प्रभावकारी बनाउने विद्यार्थीको सिकाइप्रति शिक्षकलाई जिम्मेवार बनाउने कार्यलाई प्राथमिकता दिइएको छ । यसमा शिक्षक ब्यवस्थापनको वर्तमान अवस्थाको विश्लेषणबाट चुनौतिहरूको पहिचान गरि शिक्षक ब्यवस्थापन र विकासलाई प्रभावकारी बनाउने सम्बन्धमा यस कार्यक्रमका उद्धेश्य

पुरा गर्नका लागि अपनाइने रणनीतिहरू कार्यक्रम कार्यान्वयनबाट हासिल हुने अपेक्षित नतिजा तथा मुख्य-मुख्य क्रियाकलाप तथा लक्ष्यहरू समावेश गरिएको छ।

४.२.२ वर्तमान अवस्था

यस नगरपालिकामा रहेका ३८ ओटा सामुदायिक विद्यालयहरूमा कूल ३१६ शिक्षक कार्यरत रहेका छन्। तहगत रूपमा हेर्दा पूर्व प्राथमिक तहमा ४९, प्राथमिक तहमा १६९, निम्न माध्यमिक तहमा ३४ र माध्यमिक तहमा प्राविधिक धार समेत ६२ जना शिक्षक जनशक्ति राज्यवाट सुविधा प्राप्त गर्ने गरी कार्यरत छन्। केही विद्यालयहरूमा विद्यालयको स्रोतबाट तलब खाने गरी केही शिक्षकहरू कार्यरत रहेका छन्। नगरपालिकाभित्र रहेका ८ ओटा संस्थागत विद्यालयमा पूर्व प्राथमिक तह र प्राथमिक तह तथा माध्यमिक तहमा करीब ९० जना भन्दा बढी शिक्षक कार्यरत रहेका छन्।

नगरभित्रका विद्यालयमा शिक्षकको अनुपातिक वितरणमा समानता छैन। प्राय धेरै जसो प्राथमिक तह सञ्चालित विद्यालयहरूमा कक्षाअनुसार शिक्षक पुगेको भएतापनि आधारभूत तह (कक्षा ६-८) सञ्चालित १५ विद्यालयहरू मध्ये ४ ओटा र माध्यमिक तह सञ्चालित ११ ओटा विद्यालयहरूमध्ये ४ ओटामा विषयगत शिक्षक अपर्याप्त छन्।

४.२.३ उद्देश्य

क) विषयगत र कक्षागत रूपमा शिक्षक दरबन्दी व्यवस्थापन गर्नु,
ख) विद्यालय सुपरिवेक्षण, शिक्षक तालिम, शिक्षकको पेशागत विकास, शिक्षक सक्षमतालाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नु,
ग) शिक्षकलाई निरन्तर पेशागत विकासका अवसरहरूको सुनिश्चितता गर्नु।

४.२.४ रणनीतिहरू

क) शिक्षक विद्यार्थी अनुपातको आधारमा तहगत र विषयगत रुपमा शिक्षक दरबन्दी मिलान/पुनर्वितरण तथा व्यवस्थापन गर्ने।
ख) रिक्त शिक्षक दरबन्दीमा स्थानीय तहद्वारा शिक्षकहरुको व्यवस्थापन गर्ने।
ग) शिक्षकको निरन्तर पेसागत विकासका लागि संघ तथा प्रदेश सँगको समन्वयमा शिक्षण सिप विकाससम्बन्धी सेवाकालीन तालिम सञ्चालन गर्ने।
घ) शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणालीमार्फत शिक्षकलाई निरन्तर पेसागत सहयोग उपलब्ध गराउने। यसका लागि स्थानीय तहमा विषयगत शिक्षक सञ्जाल, विज्ञ समूह गठन, शिक्षक सिकाइ समूह, स्रोत शिक्षक तथा अनुभवी शिक्षकबाट कोचिङ्ग तथा मेन्टोरिङ्ग पद्धतिको विकास गरी कार्यान्वयनमा ल्याइने।
ङ) असल अभ्यासको आदान-प्रदान तथा विविध अनुभव दिलाउन शिक्षकलाई ३/३ वर्षमा सरुवा गर्ने व्यवस्था गरी उपस्थिति, नियमितता र कार्यसम्पादनमा सुधार गर्ने।
च) शिक्षक तथा प्रधानाध्यापकको बृत्ति विकासलाई विद्यार्थीको सिकाइ सुधारसँग सम्बन्धित गरी नतिजाप्रति जवाफदेही हुने पद्धतिको विकास गर्ने।
छ) रिक्त शिक्षक दरबन्दीमा तत्काल पदपूर्ति हुने व्यवस्थाका लागि स्थानीय स्तरमा कानुनी व्यवस्था गर्ने।

ज) नव प्रवेशी शिक्षकहरूका लागि अभिमुखीकरण मार्फत जिम्मेवार र उत्तरदायी बनाउन आवश्यक व्यवस्था मिलाईने ।

झ) शिक्षकले कक्षा कोठामा बिताउने समय सुनिश्चित गर्न प्रधानाध्यापकलाई जिम्मेवारी बनाइने ।

ञ) कार्ययोजना, शैक्षिक योग्यता, अनुभव लगायतको आधारमा विद्यालयमा आवधिक प्रधानाध्यापकको छनौट गरिने ।

४.२.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

अ) उपलब्धि

क) सक्षम र अभिप्रेरित शिक्षकको व्यवस्था भई विद्यार्थीको सिकाइमा सुधार हुने ।

आ) नतिजा

क) राष्ट्रिय शिक्षक सक्षमता कार्यढाँचाको आधारमा शिक्षक तयारी, छनौट र पेसागत विकास हुने,

ख) शिक्षक तयारीका कोर्सहरूमा पर्याप्त विषयगत तथा शिक्षण सिकाइसम्बन्धी सक्षमता विकास हुने,

ग) शिक्षण पेसा थप प्रतिस्पर्धी र सम्मानित हुने,

घ) पेसागत विकासका प्रावधानहरूको विस्तार र सुदृढीकरण हुने,

ङ) शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणालीमार्फत निरन्तर पेसागत सहयोग प्राप्त हुने,

च) शिक्षकको उपस्थिति, शिक्षण विधितथा तौरतरिका र कार्यसम्पादनमा सुधार हुने,

छ) शिक्षक विद्यार्थी अनुपातका आधारमा तहगत, क्षेत्रगत र विषयगत रूपमा शिक्षक दरबन्दी मिलान/पुनर्वितरण हुने,

ज) शिक्षकको आपूर्ति नियमित रूपमा हुने,

झ) शिक्षकको वृत्ति विकासका लागि पारदर्शी, र वस्तुनिष्ठ आधारसहितको पद्धति स्थापित हुने ।

इ) प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८	जम्मा		
१	असल अभ्यासको अवलोकन भ्रमण	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
२	कार्य सम्पादनमा आधारित प्रोत्साहन तथा सुविधा दिने	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	

३	शिक्षण सिकाइमा पृष्ठपोषण प्राप्त गर्न परिक्षाको नतिजा विश्लेषण गर्ने(कक्षागत/विषयगत/तहगत)	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
४	शिक्षक पेसागत सहयोग कार्यविधिका आधारमा सिकाइका लागि शिक्षकको इ संजाल गठन तथा परिचालन	वटा	५	५	५	५	५	५	१०	
५	शिक्षकलाइ परामर्श कार्य गर्न, अध्ययन अनुसन्धान, अनुगमन, सुपरीवेक्षणको लागि विज्ञ समूह परिचालन गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	१	१	
६	शिक्षक मेन्टरिङ/कोचिङका लागि कार्यक्रम सञ्चालन गरेर शिक्षक पेसागत सहयोग विकास गर्ने	विद्यालय	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
७	विद्यालय तथा पालिका स्तरमा प्रारम्भिक कक्षाका शिक्षकलाइ पेसागत सहयोग गर्न शिक्षण सिकाइ समुह वैठक/घुम्ती वैठक सञ्चालन गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	१	१	
८	आवश्यकताका आधारमा शिक्षक पेसागत सहयोग तालिम सञ्चालन गर्ने(शिक्षा तालिम केन्द्र र पालिकाको समन्वय र साझेदारी)	जना	३०	३०	३०	३०	३०	१५०	३००	
९	शिक्षक दरबन्दी मिलान तथा पुनर्वितरण	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
१०	पालिकाले प्र.अ. र प्र.अ.ले शिक्षकहरूसँग करार सम्झौता मार्फत सिकाइ उपलव्धीमा सुधार	पटक	१	१	१	१	१	१	१	

११	एकीकृत पाठ्यक्रमलाई प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नका लागि कक्षा १ देखि ३ सम्मका शिक्षकहरूलाई पठन तत्व तथा एकीकृत ढाँचाको तालिमको ब्यवस्था	जना	३५	०	०	३५	०	७०	१४०	
१२	स्थानीय पढाइ सामग्री र अन्य शैक्षणिक सामग्री निर्माणका लागि तालिम वा कार्यशालाको ब्यवस्था(विद्यालय)	वटा	५	५	५	१०	१०	३५	३५	
१३	प्रविधि मैत्री सिकाइका लागि टेलिभिजन, कम्प्युटर, इन्टरनेट लगायत प्रयोगका लागि तालिमको ब्यवस्था	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
१४	शिक्षक पेसागत सहयोग सम्बन्धी प्रावधान कार्यान्वयन गर्नका लागि प्रणाली विकास र कार्यान्वयन गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	१	१	
१५	शिक्षकको आवधिक सरुवा व्यवस्थापन गर्ने(३/३ वर्षमा)	पटक	१	०	०	१	०	२	४	
१६	विद्यालयमा प्र.अ. नियुक्ति व्यवस्थापन गर्ने(५ वर्ष करार सम्झौता)	विद्याल य	०	१	०	०	१	२	४	
१७	सामुदायिक विद्यालयको प्र.अ. बैठक तथा भत्ता व्यवस्थापन	पटक	४	४	४	४	४	२०	४०	

४.३ समता र समावेशीकरण

४.३.१ परिचय

पहुँच र सहभागिताका लागि समानता पुग्ने उद्देश्य हासिल गर्न असमानहरु बिच गरिने समान व्यवहार नै शैक्षिक समता हो । विभेद र वञ्चितीकरणमा परेका वर्ग समुदाय र क्षेत्रलाई गुणस्तरीय शिक्षामा सजिलै पहुँचको सुनिश्चिता सम्भव हुदैन । यो आफ्नो गन्तव्य नभइ एउटा माध्यम मात्र हो । यस नगरपालिका एउटा विविधताले भरिपूर्ण गाउँपालिका हो । यसमा ब्राम्हण, क्षेत्री, दलित, जनजाति र अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरुको बसोबास छ । विभिन्न शारीरिक क्षमता भएका कमजोर आर्थिक अवस्था भएको समाजमा पछि परेका र पारिएको दलित महिला अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुको मिश्रित बसोबास रहेको समुदाय छ । सम्पत्ति माथिको अधिकार पुरुषको तुलनामा महिलामा कम छ । सामाजिक, सांस्कृतिक तथा विभिन्न परम्परागत कार्यले गर्दा लैगिक विभेद विद्यमान छ । बालबालिकाहरु विशेषत अपाङ्गता भएका, दलित विपन्न परिवारमा जन्म भएका, शिक्षामा पहुँच नपुगेको समाज रहेको छ । विविधतालाई पहिचान, सम्मान, मनोरञ्जन र व्यक्तिगत भिन्नताको कदर गरी विविधतालाई प्रोत्साहित हुन आवश्यक छ । बालबालिकामा भएको भिन्नताहरुदेखि सहभागितामा पहुँच तथा नतिजामा फरक नपर्ने अवस्था सिर्जना गरी समताको आवश्यक छ । यस्तो समतामा विशेष तथा थप प्रबन्धको व्यवस्था गर्नुपर्दछ । समाजमा सामाजिक न्याय स्थापित गर्न, शिक्षामा सबैको पहुँच तथा सहभागिताको अधिकार सुनिश्चित गर्न महत्वपूर्ण र अत्यावश्यक छ ।

ठाउँ, क्षेत्र अनुसार विविधताको सम्मान तथा समावेशीता अभिवृद्धि गरी शिक्षामा सबैको सहज पहुँच र अथपूर्ण सहभागितामा कार्य गर्दै सिकाई सुनिश्चितता गर्नका लागि यसको कारण तथा बाधाहरु पहिचान गरी ती बाधाहरु हटाउनु पर्दछ । यस्तो बाधाहरु ठाउँ पिच्छे फरक छन । यस्ता चुनौतिहरु हटाइ विविधता अनुकुल हुने गरी शिक्षामा सबैका सहज पहुँच सहभागिता तथा सिकाईका लागि समेत तथा समावेशिता अभिवृद्धि गर्नका लागि योजना निर्माण गरी त्यस अनुरुप कार्यक्रम संचालन गर्न आजको आवश्यकता हो ।

४.३.२ वर्तमान अवस्था

यस नगरपालिकामा विद्यालयमा आधारित ४९ ओटा बाल विकास केन्द्रहरू संचालनमा रहेका छन । उक्त विद्यालयहरुमा विभिन्न जातजाति, धर्म, आर्थिक अवस्थाका विद्यार्थीहरु अध्ययन गर्दै आएका छन । कतिपय विद्यालयहरुमा शारिरीक अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरु समेत रहेका छन । यस्तो अवस्थाका विद्यार्थीहरुको शिक्षामा पहुँच बृद्धिका लागि आवासीय तथा गैरआवासीय छात्रबृत्ति प्रदान गर्ने गरिएको छ । तर कतिपय विद्यालयमा अपाङ्गता भएका बालबालिकाको संख्या अद्यावधिक नभएकाले कम देखिन गएको छ । ती बालबालिकाहरु विद्यालय शिक्षा पहुँचबाट टाढा रहेको अवस्था छ । त्यसैगरी आर्थिक हिसाबले विपन्न बालबालिकाहरु, सडक बालबालिकाहरु, असाध्य रोगहरुबाट पीडित बालबालिकाहरु अभिभावक र सहाराबिहीन बालबालिकाहरु रहेको समुदाय छ । तिनको लगत र तथ्याङ्क व्यवस्थित हुन सकिरहेका छन । त्यस्ता प्रकारका बालबालिकाहरु समेत विद्यालय शिक्षाको पहुँच बाहिर रहेको देखिन्छ ।

विद्यालय भर्ना भएका बालबालिकाहरुलाई आवासीय र गैरआवासीय रुपमा तोकिएको नियमका आधारमा छात्रवृत्ति

प्रदान गरिनेछ। खासगरी आधारभूत तहको कक्षा १-८ मा अध्ययन गर्ने सबै छात्राहरु र दलित बालबालिकाहरुलाई कुनै न कुनै रुपमा सहयोग गरिदै आएको छ । त्यसैगरी विद्यार्थी मूल्याङ्कनको क्रममा समेत अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरुलाई थप समयको व्यवस्था समेत गरिने प्रावधान छ । बहिरा बालबालिकाहरु, सुस्त मनस्थितिका बालबालिकाहरु, दृष्टिबिहिन बालबालिकाहरुको छिमेकी पालिकाहरुमा सञ्चालनमा रहेको स्रोतकक्षा पढाईलाई शिक्षामा पहुँचको हक सुनिश्चित गर्ने कार्य गरिएको छ । नगरपालिकाले धेरै महत्वपूर्ण कामहरु गरिरहेको भएतापनि अझैपनि शिक्षामा सबै वर्गको समान पहुँच भने पुग्न सकिरहेको छैन।

४.३.३ उद्देश्य

क) लक्षित समूहका व्यक्तिहरुको शिक्षामा समतामुलक पहुँच सुनिश्चित गर्नु,

ख) लक्षित समूहका बालबालिकाहरुको सिकाई सहभागितामा बृद्धि तथा सिकाई उपलब्धी सुधार गर्नु,

ग) समुदाय तथा विद्यालयमा हुने सबैप्रकारका विभेद दुर्व्यवहार र हेपाइ आदिलाई न्यूनीकरण गर्नु।

४.३.४ रणनीतिहरू

क) विद्यालयमा हुने सबैप्रकारका विभेदहरूको अन्त्य गर्न सबै शिक्षक विद्यार्थी लगायतका सरोकारवालाहरूलाई अभिमुखीकरण गर्ने,

ख) विद्यालयमा हुने सबै गतिविधिहरूमा बालबालिकाहरूको समावेशी सहभागिताको सुनिश्चितता गर्ने,

ग) विद्यालयहरूमा बिशेषत: छात्राहरूलाई हुने विभेद कम गर्न र गुनासो सुन्नका लागि 'जेन्डर फोकल पर्सन' गुनासो सुन्ने अधिकारीको व्यवस्था गर्ने,

घ) प्रत्येक बिद्यालयहरुमा गुनासो पेटिका बनाई राख्न लगाईने,

ङ) सबै तह र प्रकारका विद्यालयहरुमा लैङगिक तथा अपाङ्गमैत्री भौतिक संरचनाहरुको निर्माण गर्ने,

च) घरधुरी सर्वेक्षण गरी बालबालिकाहरुको सबै प्रकारका विवरण सङकलन गरी अद्यावधिक गर्ने,

छ) साधारण विद्यालयमा भर्ना भइ अध्ययन गर्न नसक्ने विशेष प्रकृतिका बालबालिकाहरुका लागि स्रोतकक्षाको व्यवस्था गर्ने,

ज) समावेशी तथा समतामुलक पहुँच सुनिश्श्रितका लागि यथोचित छात्रवृत्तिको रकम उपलब्ध गराइने,

झ) विद्यार्थीहरुलाई खासंगरी किशोरीहरुलाई हुने विभेद र हेपाइ आदिलाई न्युन गर्न सचेतनामुलक कार्यक्रमका साथ अनुगमन तथा निरिक्षण, अनुसन्धान गरिनेछ र विभेद गरेको पाइएमा त्यस्ता व्यक्तिलाई कानुनको दायरामा ल्याइने।

४.३.५ उपलब्धी, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

अ) उपलब्धि

क) समाजमा पछाडि परेका र आर्थिक तथा सामाजिक रुपले कमजोर अपाङ्गता भएका र सहारा विहीन बालबालिकाहरूको विद्यालयमा समतामूलक पहुँच भएको हुने।

आ) नतिजा

क) अपाङ्गता,गरिव, विपन्न,अभिभावकविहिन, सडकमा हिड्ने बेसहारा बालबालिकाहरूआदिको अभिलेख अद्यावधिक हुने।

ख) विद्यालय तहको शिक्षामा समतामूलक पहुँच र समाबेशी सहभागिता सहित सबैकालागि गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चितहुने।

ग) लक्षित समूहले तोकिए बमोजिम छात्रबृत्ति एव प्रोत्साहन प्राप्त गरेको हुने।

घ) विद्यालयहरूमा लैङ्गिक जातीय सामाजिक एवं सबै प्रकारका विभेदको अन्त भएको हुने।

इ) प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ बर्ष)						भौतिक लक्ष्य(१०बर्ष)	कैफियत
			२०७३/७४	२०७४/७५	२०७५/७६	२०७६/७७	२०७७/७८	जम्मा		
१	शिक्षाको मूल प्रबाह बाहिर रहेका र नरहेका सवै बालबालिकाहरूको तथ्याङ्क सङ्कलन र विश्लेषण	पटक	१	०	०	०	०	१	१	
२	लक्षित बर्गको लागि छात्रबृत्ति वितरण	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
३	सबै प्रकारका विभेदको अन्तकालागि सचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन(विद्यालय)	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
४	जेन्डर फोकल शिक्षक र गुनासो सुन्ने अधिकारीको ब्यबस्था	विद्यालय	३८	३८	३८	३८	३८	३८	३८	

५	बालिका तथा समावेशी शिक्षा सञ्जालको गठन र परिचालन	वटा	३८	३८	३८	३८	३८	३८	३८	
६	विद्यार्थीहरुको अपाङ्गताको पहिचान	पटक	०	१	०	०	१	१	४	
७	स्रोत कक्षाको व्यवस्थापन(तथ्याङ्क संकलन तथा अन्तर पालिका साझेदारी)	वटा	१	१	१	१	१	१	१	
८	लैङ्गिक तथा समावेशी शिक्षा नीति निर्माण र कार्यान्वयन गर्ने	पटक	०	१	१	१	१	१	१	
९	अपाङ्गता भएका बालबालिकाका लागि आवश्यक सहायक सामग्री (Assistive Devices) उपलब्ध गराउने	आवश्यकता अनुसार	१	१	१	१	१	१	१	
१०	अपाङ्गमैत्री भौतिक संरचना (र्याम्प, रेलिङ, अपाङ्गमैत्री शौचालय) निर्माण गर्ने	विद्यालय	५	५	५	५	५	२५	३८	
११	छात्रवृत्ति तथा प्रोत्साहन कार्यक्रमलाई लक्षित वर्ग (दलित, जनजाति, अल्पसंख्यक,	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

	सीमान्तकृत) मा केन्द्रित गर्ने									
१२	किशोरीमैत्री विद्यालय कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने (महिनावारी व्यवस्थापन, सुरक्षित कक्षाकोठा)	विद्यालय	२	२	२	२	२	१०		
१३	लैङ्गिक हिंसा तथा दुर्व्यवहार विरुद्ध सचेतना तथा उजुरी संयन्त्र स्थापना गर्ने	विद्यालय	०	३८	०	०	०	३८		
१४	शिक्षक तथा कर्मचारीलाई GEDSI सम्बन्धी अभिमुखीकरण तथा तालिम प्रदान गर्ने	पटक	०	०	१	०	०	१		
१५	बहुभाषिक तथा मातृभाषामा प्रारम्भिक कक्षा शिक्षण व्यवस्था गर्ने	आवश्यकता अनुसार	१	१	१	१	१	१		
१६	विद्यालय व्यवस्थापन समितिमा महिलाहरू तथा सीमान्तकृत समुदायको प्रतिनिधित्व सुनिश्चित गर्ने	निरन्तर	१	१	१	१	१	१		
१७	समावेशी पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक विकास गर्ने (रूढीवादी धारणा न्यूनीकरण)	पटक	१	१	१	१	१	१		
१८	विद्यालयमा Child Protection	पटक	१	१	१	१	१	१		

	Mechanism स्थापना र कार्यान्वयन गर्ने									
१९	नियमित GEDSI अडिट तथा सामाजिक परीक्षण (Social Audit) सञ्चालन गर्ने	विद्यालय	३८	३८	३८	३८	३८	३८		
२०	विद्यालय बाहिर रहेका तथा जोखिममा रहेका बालबालिकाको पहिचान र पुनःभर्ना कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
२१	सुरक्षित यातायात तथा छात्रावास सुविधा सुनिश्चित गर्ने (विशेष गरी छात्रा र अपाङ्गता भएका विद्यार्थीका लागि)	आवश्यकता अनुसार	१	१	१	१	१	१		
२२	स्थानीय तहमा GEDSI सम्पर्क व्यक्ति वा डेस्क स्थापना गरी समन्वय प्रणाली विकास गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	१		

४.४ विद्यालय दिवा खाजा, स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाई कार्यक्रम

४.४.१ परिचय

बालबालिकाको विकास तथा सिकाईसँग स्वास्थ्य तथा पोषणको अवस्थाले प्रत्यक्ष सम्बन्ध रहेको हुन्छ । स्वास्थ्य तथा पोषणको राम्रो अवस्थाले बालबालिकालाई सिकाई सहभागिता बढाइ उपलब्धि सुधार गर्न प्रोत्साहित गर्दछ । सरसफाई तथा स्वच्छता सम्बन्धी अभ्यासका अतिरिक्त महिनावारी सम्बन्धी सरसफाई तथा स्वच्छता सम्बन्धी सहयोग तथा शिक्षा पनि उत्तिकै आवश्यक रहेको छ । विद्यालयमा आधारित स्वास्थ्य तथा पोषणसम्बन्धी यस्ता कार्यक्रमहरूले विद्यार्थीको भर्ना तथा टिकाउ दर बढाउन र कक्षामा अनुपस्थित हुने तथा बिचमा विद्यालय छाड्ने दर घटाउन योगदान गरी सिकाई उपलब्धि सुधार गर्न सहयोग गर्दछ ।

नेपालमा सन् १९७४ देखि छानिएका जिल्लाको छानिएका प्राथमिक विद्यालयमा विश्व खाद्य कार्यक्रमको खाद्यान्न अनुदानमा आधारित दिवा खाजा कार्यक्रम प्रारम्भ भएकोमा आर्थिक वष २०७७/२०७८ देखि सामुदायिक विद्यालयमा पूर्व प्राथमिकदेखि कक्षा ५ का सबै विद्यार्थीलाई प्रति विद्यार्थी प्रति दिन रु १५ बराबरको खाजा खुवाउदै आएकोमा आ.व.२०८२/०८३ बाट प्रति विद्यार्थी प्रति दिन रू.२० बराबरको खाजा खुवाउन थालिएको छ । सामुदायिक विद्यालयमा दिवा खाजा मापदण्ड तथा व्यवस्थापन कार्यविधि २०७६ बमोजिम दिवा खाजा व्यवस्थापनको पाटो अगाडि बढाइएको अवस्था छ ।

४.४.२ वर्तमान अवस्था

नगरपालिकाका सबै माध्यमिक र केही आधारभूत विद्यालयहरुमा छात्र र छात्राका लागि अलग-अलग शौचालय निर्माण गरिएको र निर्माण गर्ने प्रक्रियामा रहेका छन । कक्षा ६ देखि १२ सम्म अध्यनरत छात्राका लागि महिनावारी स्वच्छता व्यवस्थापनका लागि निःशुल्क सेनिटरी प्याड वितरण कार्यक्रमलाई प्रभावकारी बनाउदै लगिएको छ । सबै विद्यालयको लागि प्राथमिक उपचार सामाग्रीको बाकस, बालिकाहरूका लागि आइरन चक्की प्रभावकारी रुपमा वितरण गरिएको छ । हाल नगरपालिका अन्तरगतका ३८ वटा विद्यालयमा दिवा खाजाको व्यवस्था गरिएको छ । जसबाट आर्थिक अवस्था कमजोर भएका घरका विद्यार्थीहरु धेरै लाभान्वित भएका छन् ।

४.४.३ उद्देश्यहरु

क) बालबालिकाहरुलाई स्वस्थ एवं पोषणयुक्त पौष्टिक खाना प्राप्तिको सुनिश्चितता गर्नु,

ख) विद्यालयमा अध्ययन गर्ने बालबालिकाहरूको स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाई तथा स्वच्छता सम्बन्धी सेवाको गुणस्तर बृद्धि गरी बालबालिकाको पोषण, स्वास्थ्य र सिकाई उपलब्धीमा सुधार गर्नु ।

४.४.४ रणनीतिहरू

क) बालबालिकाका लागि विद्यालयमा नै पोषिलो र ताजा खाजा तयार गर्नुका साथै खाजा भान्सा तथा भण्डार, भान्सामा प्रयोग हुने आवश्यक भाडावर्तन र अन्य सामाग्रीहरू तथा समुहमा हात धुने लगायतका सुविधा विस्तार गर्दै लैजाने,

ख) विद्यालयमा विद्यार्थी संख्याको अनुपातमा प्रयाप्त पानी, साबुन तथा सफाई सामाग्री सहित आवश्यक संख्यामा

छात्र र छात्राका लागि अलग–अलग शौचालय तथा युरिनल, किशोरीहरूको लागि चेन्ज रुम, प्रयोग भइसकेका सामाग्री व्यवस्थापन, हात धुने ठाउँ, स्वच्छ खानेपानी, कक्षाकोठा तथा विद्यालय परिसर सरसफाईको प्रबन्ध र घेराबारको व्यवस्था गर्ने,

ग) विद्यालयहरूमा प्राथमिक उपचार किट वितरण, बालबालिकाहरूको आवधिक स्वास्थ्य जाँच, जुकाको औषधि तथा शुक्ष्मपोषक तत्व प्रदायक ट्र्यावलेटहरू (भिटामिन ए र आइरन, फोलिक एसिड आदि) को वितरण र किशोरीहरूको महिनावारी स्वच्छताका लागि सेनेटरी प्याड वितरणलाई स्वास्थ्य क्षेत्रको सहकार्यमा नियमित र प्रभावकारी बनाइने,

घ) विद्यालयमा स्वास्थ्य, खाद्य सुरक्षा, सफाई तथा स्वच्छता, किशोरीहरूका लागि महिनावारी स्वच्छता र पोषण सम्बन्धी शिक्षा प्रदान गर्न स्वास्थ्य र कृषि क्षेत्रसंग समन्वय र सहयोगमा संयुक्त कार्य योजना निर्माण गरी कार्यान्वयन गरिने,

ङ) दिवा खाजा लगायत स्वास्थ्य, पोषण तथा सरसफाई र स्वच्छता सम्बन्धी कार्यक्रमको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन साधन, संयन्त्र र प्रक्रियामा पुनरावलोकन गरी प्रभावकारी बनाइने।

४.४.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

अ) उपलब्धि

क) विद्यालयमा अध्ययन गर्न सबै बालबालिकाको स्वास्थ्य तथा पोषणको अवस्थामा सुधार, मनोसामाजिक कुशलतामा अभिवृद्धि तथा सिकाईमा सुधार सहित सुरक्षित तथा रमाइलो सिकाई वातावरणमा पूर्ण पहुँच तथा सहभागिता हुनेछ।

आ) नतिजाहरू

क) विद्यालय खाजालाई विद्यार्थीको अधिकारको रूपमा स्थापित गर्न कानूनी प्रबन्ध हुनेछ।

ख) दिवा खाजा लगायत स्वास्थ्य तथा पोषण तीन तह र अन्य क्षेत्र समेतको लागत साझेदारीमा व्यवस्थापन हुने गरी कानुनी मान्यता सहितको नियमक ढाँचा र कार्यान्वयनका लागि आवश्यक मापदण्ड र कार्यविधि तयार हुनेछ।

ग) प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षादेखि आधारभूत तह कक्षा ८ सम्मको सामुदायिक विद्यालयका सबै बालबालिकाहरूले स्वस्थकर, पौष्टिक र स्थानीय उत्पादनमा आधारित दिवा खाजा स्थानीय तहमार्फत विद्यालयबाट प्राप्त हुनेछ।

घ) सामुदायिक विद्यालयको आधारभूत तह कक्षा ५ सम्मका सबै कक्षाका विद्यार्थीहरूलाई अभिभावकको सहभागितामा दिवा खाजा वा खाना प्राप्त हुनेछ।

ङ) विद्यालयमा विद्यार्थी संख्याको अनुपातमा प्रयाप्त खानेपानी, साबुन तथा सफाई सामाग्री सहित आवश्यक संख्यामा छात्र र छात्राका लागि अलग–अलग शौचालय तथा युरिनल, किशारीहरूका लागि चेन्ज रुम, प्रयोग भइसकेका सामाग्री व्यवस्थापन, हात धुने ठाउँ, स्वच्छ खानेपानी, कक्षाकोठा तथा विद्यालय परिसर

सरसफाईको प्रबन्ध र घेराबारको व्यवस्था हुनेछ ।

च) विद्यालयहरूमा प्राथमिक उपचार किट वितरण तथा प्रतिस्थापन, बालबालिकाहरूको स्वास्थ्य जाँच, जुकाको औषधि तथा शुक्ष्मपोषक तत्व प्रदायक किशारीहरुको मासिक महिनावारीमा सेनेटरी प्याड वितरण हुनेछ ।

छ) विद्यालयमा विद्यार्थीलाई स्वास्थ्य, खाद्य सुरक्षा, सफाई तथा स्वच्छता, किशोरीहरूका लागि महिनावारी स्वच्छता र पोषणसम्बन्धी आधारभूत शिक्षा प्राप्त हुनेछ ।

इ) प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

क्र.स.	क्रियाकलाप	इकाई	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					जम्मा	भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८			
१	विद्यालय पोषण र दिवा खाजा सम्बन्धी स्थानीय कार्यविधि निर्माण	पटक	१	१	१	१	१	१	१	
२	विद्यालय पोषण र दिवा खाजा सम्बन्धी स्थानीय कार्यविधि कार्यान्वयन	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
३	विद्यालयहरूमा सेनेटरी प्याड लगायत सफाईका सामग्रीहरूको व्यवस्थापन	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
४	विद्यालयमा सरसफाईको लागि साबुन, पानी लगायतका सामाग्रीहरूको व्यवस्थापन	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

५	खाजाका लागि थप वित्तिय स्रोतको खोजी र व्यवस्थापन	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
६	दिवा खाजा व्यवस्थापन	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
७	दिवा खाजाको लागि आवश्यक सामाग्री व्यवस्थापन	पटक							आवश्यकता अनुसार	
८	विद्यालयमा प्राथमिक उपचार कक्षको व्यवस्थापन	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
९	अनुगमन मूल्याङ्कन	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

समीक्षा तथा विश्लेषणः

विद्यालय दिवा खाजा, स्वास्थ्य, पोषण तथा सरसफाइ कार्यक्रम विद्यालय तहमा अध्ययनरत बालबालिकाको शारीरिक, मानसिक तथा शैक्षिक विकासलाई प्रवर्द्धन गर्ने महत्वपूर्ण कार्यक्रम हो । विशेष गरी आधारभूत तहका विद्यार्थीहरूको स्वास्थ्य सुधार, विद्यालय उपस्थितिमा वृद्धि, सिकाइ उपलब्धि अभिवृद्धि तथा कुपोषण न्यूनीकरण गर्ने उद्देश्यले यस्ता कार्यक्रम सञ्चालन गरिएका छन् । नेपालमा सरकारी तथा सामुदायिक विद्यालयहरूमा दिवा खाजा कार्यक्रम लागू गरिनुका साथै स्वास्थ्य परीक्षण, पोषण शिक्षा तथा सरसफाइसम्बन्धी गतिविधिहरूलाई पनि विद्यालय शिक्षासँग जोडिएको पाइन्छ । यी कार्यक्रमहरूले विद्यार्थीको समग्र विकासमा सकारात्मक योगदान पुऱ्याए पनि कार्यान्वयनका क्रममा केही चुनौतीहरू समेत देखिएका छन् । त्यसैले यसको समीक्षा तथा विश्लेषण आवश्यक देखिन्छ ।

विद्यालय दिवा खाजा कार्यक्रमको मुख्य उद्देश्य बालबालिकालाई विद्यालयमा नियमित उपस्थित गराउनु, भोकका कारण हुने सिकाइ अवरोध हटाउनु तथा पोषणयुक्त खाना उपलब्ध गराउनु हो । विशेषगरी ग्रामीण तथा आर्थिक रूपमा कमजोर परिवारका बालबालिकाका लागि दिवा खाजा कार्यक्रम प्रभावकारी माध्यम बनेको छ । यस कार्यक्रमको समीक्षाबाट विद्यालय छोड्ने दर घटेको, विद्यार्थीको नियमितता बढेको तथा सिकाइप्रति आकर्षण वृद्धि भएको देखिन्छ

। गरीब तथा निम्न वर्गका धेरै विद्यार्थीहरू भोकै विद्यालय आउनुपर्ने अवस्थाबाट मुक्त भएका छन्, जसले उनीहरूको ध्यान, एकाग्रता तथा सिकाइ क्षमतामा सुधार ल्याएको छ ।

तर दिवा खाजा कार्यक्रमको प्रभावकारिता सबै स्थानमा समान रूपमा देखिएको छैन । कतिपय विद्यालयमा गुणस्तरीय तथा पोषणयुक्त खाना व्यवस्थापनमा समस्या देखिन्छ । सीमित बजेट, खाद्यान्न व्यवस्थापनको कमजोरी तथा स्थानीय स्तरमा प्रभावकारी निगरानीको अभावका कारण कतिपय स्थानमा खाजाको गुणस्तर कमजोर हुने गरेको पाइन्छ । साथै, पोषणको दृष्टिकोणले आवश्यक सन्तुलित भोजनभन्दा केवल पेट भर्ने उद्देश्यले खाजा वितरण गरिने प्रवृत्तिले कार्यक्रमको मूल उद्देश्यलाई कमजोर बनाउन सक्छ । त्यसैले स्थानीय खाद्य सामग्रीको उपयोग, सन्तुलित पोषणयुक्त भोजन र नियमित अनुगमन आवश्यक देखिन्छ ।

स्वास्थ्य कार्यक्रम विद्यालय तहमा विद्यार्थीहरूको नियमित स्वास्थ्य परीक्षण, खोप, स्वास्थ्य शिक्षा तथा प्राथमिक उपचारसँग सम्बन्धित हुन्छ । यसको विश्लेषण गर्दा विद्यार्थीमा स्वास्थ्य सचेतना वृद्धि भएको, रोगको प्रारम्भिक पहिचानमा सहयोग पुगेको तथा स्वस्थ बानीको विकास भएको पाइन्छ । विद्यालयमा स्वास्थ्य परीक्षण कार्यक्रमले आँखा, दाँत, कुपोषण तथा अन्य स्वास्थ्य समस्याहरू समयमै पहिचान गर्न मद्दत पुऱ्याएको छ । यसले बालबालिकाको शारीरिक तथा मानसिक स्वास्थ्य सुधारमा सकारात्मक प्रभाव पारेको छ ।

यद्यपि, धेरै विद्यालयमा नियमित स्वास्थ्यकर्मीको पहुँच नहुनु, स्वास्थ्य सामग्रीको कमी तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम निरन्तर रूपमा सञ्चालन नहुनु चुनौतीका रूपमा देखिन्छ । दुर्गम क्षेत्रका विद्यालयहरूमा स्वास्थ्य सेवाको पहुँच सीमित हुँदा विद्यार्थीहरूले अपेक्षित लाभ लिन सकेका छैनन् । यसका लागि स्थानीय स्वास्थ्य संस्था र विद्यालयबीच समन्वयलाई सुदृढ बनाउनुपर्ने आवश्यकता छ ।

पोषण कार्यक्रमले विद्यार्थीहरूलाई सन्तुलित आहार, पोषक तत्वको महत्त्व तथा स्वस्थ खानपान सम्बन्धी व्यवहार सिकाउन सहयोग गर्दछ । यसको समीक्षा गर्दा विद्यालय स्तरमा पोषण शिक्षाले बालबालिकामा स्वस्थ खानपान सम्बन्धी चेतना अभिवृद्धि गरेको पाइन्छ । विशेषगरी फलफूल, हरियो सागसब्जी, प्रोटिनयुक्त खानेकुरा तथा सफा खानेपानीको प्रयोगबारे ज्ञान वृद्धि भएको छ । तर गरिबी, अभिभावकको कम चेतना तथा आर्थिक अवस्थाका कारण व्यवहारमा पोषण सुधार गर्न कठिनाइ देखिन्छ ।

सरसफाइ कार्यक्रम विद्यालयको वातावरण सफा राख्ने, व्यक्तिगत सरसफाइ अपनाउने तथा रोग नियन्त्रण गर्ने उद्देश्यले सञ्चालन गरिन्छ । विद्यार्थीलाई हात धुने बानी, सफा शौचालय प्रयोग, स्वच्छ पानीको प्रयोग तथा वातावरणीय सरसफाइबारे शिक्षा दिइन्छ । यसको सकारात्मक पक्ष भनेको विद्यार्थीमा सरसफाइप्रति चेतना बढ्नु र संक्रामक रोग कम

हुनु हो । तर कतिपय विद्यालयमा पर्याप्त शौचालय, सफा पानी तथा हात धुने सामग्रीको अभावले कार्यक्रम प्रभावकारी बन्न सकेको छैन ।

समग्रमा विद्यालय दिवा खाजा, स्वास्थ्य, पोषण तथा सरसफाइ कार्यक्रम विद्यार्थीको समग्र विकास, सिकाइ उपलब्धि तथा स्वस्थ जीवनशैली निर्माणका लागि अत्यन्त आवश्यक कार्यक्रम हुन्। यी कार्यक्रमहरूले विद्यालय उपस्थितिमा वृद्धि, स्वास्थ्य सुधार, कुपोषण न्यूनीकरण तथा सरसफाइ चेतना विकासमा सकारात्मक प्रभाव पारेका छन् । तथापि, बजेट अभाव, गुणस्तरीय व्यवस्थापनको कमी, स्रोतसाधन अभाव तथा निगरानी कमजोर हुनुजस्ता चुनौतीहरू अझै विद्यमान छन् । त्यसैले यस्ता कार्यक्रमलाई प्रभावकारी बनाउन सरकार, विद्यालय प्रशासन, शिक्षक, अभिभावक तथा स्थानीय समुदायबीच सहकार्य, पर्याप्त लगानी तथा नियमित मूल्याङ्कन आवश्यक देखिन्छ । यसबाट मात्र विद्यार्थीको समग्र विकास र गुणस्तरीय शिक्षाको आधार सुदृढ बनाउन सकिन्छ ।

४.५ आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा शिक्षा

४.५.१ परिचय

विश्वमा बेला बेलामा आउने विभिन्न रोगजन्य महामारी, प्राकृतिक विपत्ति, द्वन्द र युद्ध जस्ता सङ्ककटका समयमा विद्यार्थीहरू विद्यालयमा नै जम्मा भई नियमित रूपमा पठनपाठन गर्न नसक्ने अवस्था सृजना हुनसक्छ । यस्तो अवस्थामा पनि बालबालिकाहरू शिक्षाबाट बञ्चित नहुन् भन्ने उद्देश्यले सिकाईलाई निरन्तरता दिन वैकल्पिक उपायहरू सहित तयार गरिने शैक्षिक कार्यक्रमलाई आपत्कालीन तथा सङ्ककटकालीन अवस्थामा शिक्षा भन्ने गरिन्छ । यसको मूल उद्देश्य विपद् तथा सङ्कटको अवस्थामा पनि बालबालिकाहरूको सिकाईलाई सुरक्षित गर्नु, उनीहरूको शैक्षिक अधिकारको संरक्षण गर्नु र समग्र शिक्षा क्षेत्रलाई निर्वाध रूपमा सञ्चालन गर्न सक्ने अवस्था सिर्जना गर्नु हो ।यस अवधारणा अन्तर्गत सम्भावित जोखिमको पूर्वतयारी, विपद्को समयमा क्षति न्यूनीकरण गर्ने पूर्वाधार निर्माण, तत्काल प्रतिकार्य, आपत्काल पछि पुनस्र्थापन तथा पुनर्लाभका कार्यढाँचाहरू समावेश गरिएका हुन्छन् । भूकम्प, बाढी, पहिरो, महामारी जस्ता विपद्का समयमा विद्यालय सञ्चालनमा अवरोध आए पनि अस्थायीकक्षाकोठा, रेडियो, टेलिभिजन, अनलाइन तथा स्वअध्ययन जस्ता वैकल्पिक शिक्षण विधिबाट सिकाईलाई निरन्तरता दिन सकिने व्यवस्था गरिन्छ । साथै विद्यार्थीहरूको सामाजिक सुरक्षा, मानसिक स्वास्थ्य र मनोसामाजिक परामर्शमा समेत ध्यान दिने गरिएको हुन्छ ।

नेपालमा पनि २०७२ सालको भूकम्प, कोभिड–१९ महामारी, नेपाल बन्द–हडताल तथा स्थानीय प्राकृतिक प्रकोपहरूले बालबालिकाहरूको शिक्षामा गम्भीर असर पारेको देखिन्छ । यसैलाई मध्यनजर गर्दै नेपाल सरकारले शिक्षा क्षेत्रको योजना (२०२१–२०३०), वृहत विद्यालय सुरक्षा गुरुयोजना २०१७ र वृहत विद्यालय सुरक्षा कार्यान्वयन कार्यविधि २०१८ मा आपत्कालीन तथा सङ्ककटकालीन अवस्थामा शिक्षालाई विशेष महत्व दिएको छ । यी नीतिहरूले

विद्यालयको न्यूनतम सुरक्षा, विपद् जोखिम न्यूनीकरण, उत्थानशीलता विकास, शिक्षक र विद्यार्थीको सुरक्षा तथा विपत्पश्चात् शिक्षालाई निरन्तरता दिने वातावरण सिर्जना गर्ने कार्यहरूमा जोड दिएका छन्।
आपत्कालीन तथा सङ्ककटकालीन अवस्थामा शिक्षा कार्यक्रमले बालबालिकाहरूलाई चुनौतीको सामना गर्न सक्ने क्षमता विकास गर्नुका साथै सक्रिय, सचेत र जिम्मेवार नागरकिको रूपमा विकसित हुन सहयोग पु¥याउँछ।यसका लागि विद्यालय सुधार योजना, विपद् व्यवस्थापन योजना, Contingency plan, प्रतिकार्य योजना र नियमित विपद् लेखाजोखा जस्ता कार्यहरूको तयारी तथा कार्यान्वयनलाई अत्यावश्यक मान्न सकिन्छ। यस महत्वलाई मध्यनजर गर्दै नगरपालिकाले पनि आपतकालीन तथा संकटकालीन अवस्थामा शिक्षा योजना तयार गर्नु पर्दछ भन्ने मान्यताका साथ यस खण्डमा बर्तमान अवस्थालाई समेत विश्लेषण गरी क्रियाकलाप र उपलब्धीहरु समावेश गरिएको छ।

४.५.२ वर्तमान अवस्था

नेपालको संविधानले अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षा र निःशुल्क माध्यमिक शिक्षाका सुनिश्चितता गरी विभेद, दुराचार जस्ता कुरालाई निषेध गरेको छ। बृहत विद्यालय न्युनतम सुरक्षा प्याकेजले सुरक्षित विद्यालय मापदण्ड अनुसार शिक्षा क्षेत्रमा विपत्तिको समयमा केन्द्रित रही सिकाई पूर्वाधार, विपद जोखिम व्यस्थापन, विपद जोखिमका न्युनिकरण र उत्थानशीलताका मापदण्डहरु उपयोग गरी शिक्षामा कार्यान्वयनको परिकल्पना गरेको छ। यसका अलवा राष्ट्रिय शिक्षा नीति, २०७६ लगायत विभिन्न गुरुयोजना, नीतिहरुले समेत आपत तथा विपद्को समयमा समेत विद्यालय शिक्षालाई कायम राखि राख्नु पर्ने कुरालाई जोड दिएका छन्।
नेपालको संविधानले अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षा र निःशुल्क माध्यमिक शिक्षाको हक सुनिश्चित गरी विभेद, दुराचार तथा बालबालिकामा हुने सबै प्रकारका शोषणलाई निषेध गरेको छ। राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६, शिक्षा क्षेत्रको योजना (२०२१–२०३०), वृहत विद्यालय सुरक्षा गुरुयोजना २०१७ तथा वृहत विद्यालय सुरक्षा कार्यान्वयन कार्यविधि २०१८ ले विपद् तथा आपतकालीन अवस्थामा पनि शिक्षालाई निरन्तरता दिने विषयमा जोड दिएका छन्। यी नीति तथा कार्यविधिहरूले विद्यालयको सुरक्षा, विपद् जोखिम न्यूनीकरण,उत्थानशीलता विकास तथा वैकल्पिक सिकाई प्रणालीलाई संस्थागत गर्ने मान्यता अघी सारेका छन्।
नेपाल भूकम्प जोखिम युक्त देशको रूपमा रहेको छ। विगत २०७२ सालको विनाशकारी भूकम्पले शैक्षिक क्षेत्रमा ठूलो क्षति पुर्याएको थियो। त्यसैगरी जलवायु परिवर्तनको असरले बाढी, पहिरो, डुवान, खडेरी, हुवाहुरी तथा अत्याधिक वर्षा जस्ता प्राकृतिक प्रकोपका घटनाहरूमा बृद्धि भइरहेको छ।
महामारी, विशेष गरी कोभिड-१९ को समयमा विद्यालय बन्द हुनुपर्दा सिकाईमा गम्भीर अवरोध आएको थियो। यस अवस्थाले आपतकालीन शिक्षाको लागि स्थानीय तहबाट नै तयारी गर्नुपर्ने आवश्यकता महसुस गरायो।नगरपालिकाका केही विद्यालयहरू विकट भौगोलिक अवस्थामा रहेका कारण बाढी, पहिरो तथा आगलागी जस्ता विपदबाट बढी प्रभावित हुने गरेका छन्। विद्यालयलाई सुरक्षित राख्न, विद्यार्थीको सिकाईलाई निरन्तरता दिन तथा विपद्पश्चात् शिक्षालाई शीघ्र पुर्नस्थापन गर्न विपद् पूर्वतयारी, प्रतिकार्य योजना, आकस्मिक योजना(Contingency

plan) तथा विद्यालय सुधार योजनामा विपद् व्यवस्थापन समावेश गर्नेकार्यलाई महत्वका साथ हेरिएको छ ।नेपाल सरकारद्वारा जारी गरिएको वैकल्पिक प्रणालीबाट विद्यार्थीको सिकाइ सहजिकरण निर्देशिका, २०७७ अनुसार रेडियो, एफ.एम., टेलिभिजन, अनलाइन सिकाइ, स्वअध्ययन तथा खुल्ला शिक्षा जस्ता वैकल्पिक माध्यमबाट सिकाईलाई निरन्तरता दिने व्यवस्था गरिएको छ । तर पनि सबै विद्यार्थीमा सूचना प्रविधिमापहुँच नहुनु, इन्टरनेट सेवा, विद्युतीय उपकरण तथा तालिम प्राप्त शिक्षकको अभावका कारण वैकल्पिक शिक्षण प्रणालीलाई प्रभावकारी बनाउन चुनौती रहेको छ । आपतकालीन तथा सङ्कटकालीन अवस्थामा शिक्षालाई प्रभावकारी बनाउन स्रोत साधनको व्यवस्थापन,मानव संसाधन विकास, जनचेतना अभिवृद्धि, विपद् जोखिम लेखाजोखा तथा पूर्व चेतावनी प्रणाली विकासमा जोड दिनुपर्ने देखिन्छ । साथै विपद्को समयमा पनि बालबालिकाहरूको सिक्न पाउने अधिकारलाई सुनिश्चित गर्न स्थानीय सरकार, विद्यालय, समुदाय तथा अन्य सरोकारवालाहरू बीच समन्वय र सहकार्यलाई थप सशक्त बनाउनुपर्ने आवश्यकता रहेको छ । यसका साथ स्थानीय तहले आपतकालीन अवस्थाको शिक्षा योजना निर्माण गर्दा केन्द्रीय योजनासँग कसरी तादाम्यता मिलाउन योजना अल्पकालीन बनाउने कि दीर्घकालीन बनाउने भन्ने जस्ता चुनौतिहरु भने रही रहेका छन । यस्ता चुनौतिहरुलाई विचार गर्दै नगरपालिकाले आपतकालीन शिक्षा योजना बनाउने अवस्थाको आंकलन, स्रोत साधनको व्यवस्थापन र जिम्मेवारीको कुराहरुलाई महत्वकासाथ सम्बोधन गर्नु पर्दछ ।

४.५.३ उद्देश्यहरु

क) संकटको सम्भावित जोखिम कम गर्न विद्यालय तथा समुदायको क्षमता विकास तथा परिचालन गरी पूर्व सावधानी अपनाई सम्भावित शैक्षिक क्षति न्यूनीकरण गर्नु ।

ख) विपद् प्रतिकार्य योजना बनाई लागु गर्नु ।

ग) विपद तथा संकटपूर्ण अवस्थामा पनि बालवालिकाको शिक्षाको लागि वातावरण तयार गर्नु ।

४.५.४ रणनीति

क) प्रकोप, विपद, महामारीको पूर्व अनुमान अनुसार संघीय सरकारले बनाएको कार्यविधिहरुको लागु गर्ने संयन्त्रको विकास गर्ने ।

ख) स्थानीय सरकारवाला तथा विज्ञहरुसँग अन्तरक्रिया छलफल गरी स्थानीय स्तरमा तहगत रुपमा बैकल्पिक सिकाइ पाठ योजना तयार पार्ने ।

ग) स्थानीय रेडियो, टेलिभिजन लगायतका संस्थाहरुसंग समन्वय गर्ने ।

घ) विपद प्रतिरोधी पूर्वाधारहरुको निर्माणमा जोड दिने ।

ङ) स्थानीय विज्ञहरु समेत समेटी नगरपालिका स्तरीय विपद व्यवस्थापन समिति बनाउने जसमा विद्यालय शिक्षा हेर्ने उपसमिति समेत बनाई कार्य सम्पादन गर्ने ।

च) विद्यालय स्तरीय प्रतिकार्य योजना तयार गर्ने ।

छ) महामारीका समयमा शिक्षण सिकाईलाई निरन्तरता दिन वैकल्पिक उपायहरुको तयारी गर्ने ।

ज) विपद् व्यवस्थापनको लागि स्थानीय तह र विद्यालयको क्षमता विकास गर्ने ।

झ) विद्यालय सुधार योजनामा विपद् व्यवस्थापन योजना समावेश गरी कार्यान्वयन गर्ने ।

ञ) हरित विद्यालय, जलवायु परिवर्तन तथा दिगो विकास जस्ता कार्यक्रमहरु कार्यान्वयन गर्ने,

ट) विद्यालयहरू आपतकालिन अवस्था, संकट र महामारीको समयमा पनि बालबालिकाको शिक्षा पाउने अधिकार सुनिश्चित गर्दै सिकाइ निरन्तर कायम गर्ने,

ठ) कोभिड-१९ जस्ता संकटले विद्यालय शिक्षामा पार्ने छोटो र लामो अवधीका प्रभाव पहिचान गरी तिनको सम्बोधन गर्ने,

ड) विपद् पूर्व तयारी, प्रतिकार्य र अभ्यास (ड्रिल) कार्यक्रम विद्यालयको वार्षिक कार्ययोजनामा समावेश गर्ने,

ढ) विपद् तथा जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी ज्ञान र व्यवहारिक तालिम शिक्षक र विद्यार्थीहरूलाई प्रदान गर्ने ।

४.५.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

अ) उपलब्धी

क) आपतकालिन तथा संकटका समयमा समेत गाउँपालिका भित्रका विद्यालयहरुमा पठपाठन गर्न विद्यार्थीहरुले बैकल्पिक माध्यमबाट भएपनि सिकाईलाई निरन्तरता दिनेछन् ।

आ) नतिजा

क) विद्यालय तथा स्थानीय शिक्षा प्रणालीमा आपतकालीन तथा संकटको समयको लागि व्यवहारिक योजना निर्माण भइ आवश्यकताका आधारमा लागु हुनेछ ।

ख) प्रकोप महामारीमा समेत सिकाई निरन्तर हुनेछ ।

ग) आपतकालिन अवस्थामा वैकल्पिक सिकाईका विधिहरु प्रयोग गरी बालबालिकाहरुले सिक्न पाउने अधिकारको सुनिश्चित भएको हुनेछ ।

इ) प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८	जम्मा		
१	वि.व्य.स.पदाधिकारी शिक्षक तथा विद्यार्थीको क्षमता विकास गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	

२	विपद् योजना तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने	विद्यालय	३८	३८	३८	३८	३८	३८	३८	
३	विपद् जोखिम नक्सांकन गर्ने	पटक	१	०	०	०	०	१		
४	विद्यालयमा आपतकालीन तथा विपद व्यवस्थापन कोषको स्थापना गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	१	आवश्य कता अनुसार	
५	प्राथमिक स्वास्थ्य सामग्रीको व्यवस्था गर्ने(स्वास्थ्य शाखा/चौकी समन्वय र साझेदारी)	विद्यालय	३८	३८	३८	३८	३८	३८		
७	वैकल्पिक विधिको प्रयोग गरी शिक्षालाई निरन्तरता दिने क्षमता विकास गर्ने (रेडियो/टेलिभिजन/गुगल मीट/जुम क्लाउड/भर्चुअल कक्षा)	संख्या	१०	१०	१०	१०	१०	५०	१००	
८	विद्यालयमा वृक्षारोपण सरसफाई तथा सौन्दरीकरण गर्ने	विद्यालय	१	१	१	१	१	५	१०	
९	निरन्तर तथा सुरक्षित सिकाइका लागि शिक्षक विद्यार्थी सम्मिलित समिति गठन गरी परिचालन गर्ने(सूचना प्रविधि/भर्चुअल)	पटक	२	२	२	२	२	१०	१०	
१०	शिक्षक तथा विद्यार्थीको लागि Simulation and Drill को अभ्यास गराउने	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	

समीक्षा तथा विश्लेषण

आपतकालिक तथा सङ्कटकालीन अवस्थामा शिक्षाको मुख्य महत्व आज फोकस भएको छ । यस अवस्थामा विद्यार्थीहरु नियमित रुपमा विद्यालयमा उपस्थिति हुन नसक्ने, शिक्षण प्रक्रिया आवश्यक रुपमा अवरोध हुने तथा सिकाइको निरन्तरतामा चुनौती हुने अवस्था देखिन्छ । यसले शिक्षालाई मात्र विद्यालय समयमा मात्र आधारित नभई आपतकालिक अवस्थामा पनि निरन्तर सुरक्षित गर्न वैकल्पिक उपायहरुको आवश्यकता उल्लेख गर्दछ ।

वर्तमान अवस्थामा नेपालमा भूकम्प, बाढी, पहिरो, डुवान तथा कोभिड–१९ जस्ता विपद्को प्रभावबाट शिक्षा क्षेत्रमा ठूलो क्षति पुर्याएको देखिन्छ । विद्यालय बन्द हुनु, शिक्षण प्रक्रिया अवरोध हुनु, इन्टरनेटमा आधारित वैकल्पिक शिक्षणमा

बाधा पर्ने तथा शिक्षक–विद्यार्थीको सुरक्षा चुनौती हुने जस्ता कारणहरुले सिकाइ प्रक्रियामा अवरोध कायम गरेका छन्।

यस आपतकालिक अवस्थामा शिक्षाका मुख्य उद्देश्यहरु बालबालिकाको सिकाइ अधिकार सुरक्षित गर्नु र वैकल्पिक शिक्षण माध्यमबाट सिकाइ निरन्तरता कायम गर्नु हो। यसका साथै, विपद् जोखिमको पूर्वाधार निर्माण गर्नु तथा विद्यालय र समुदाय बीचको समन्वय सुदृढ गर्नु पनि मुख्य उद्देश्यहरुका रुपमा रहेका छन्। यी उद्देश्यहरु व्यावहारिक तथा आवश्यक दुवै दृष्टिले सामुदायिक शिक्षालाई विना अवरोध निरन्तरता दिन सकिन्छ।

योजनामा रणनीति का रुपमा विपद् जोखिमको लेखाजोखा, पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना विकास, विद्यालय सुधार योजनामा विपद् व्यवस्थापन समावेश, वैकल्पिक शिक्षण (Radio, TV, Online, Self learning) को प्रयोग तथा शिक्षक क्षमता विकास जस्ता प्रमुख पक्षहरु उल्लेख गरिएका छन्। यी रणनीतिहरुले आपतकालिक प्रक्रियामा पनि सिकाईलाई निरन्तर र सहयोग प्रदान गर्न सक्ने सम्भावना उल्लेख गर्दछन्।

प्रमुख क्रियाकलापहरुका रुपमा विपद् पूर्व तयारी, विद्यालय सुधार योजनामा विपद् व्यवस्थापन समावेश, शिक्षक तथा प्र.अ.लाई तालिम, वैकल्पिक शिक्षण माध्यमको विकास तथा जन–चेतना अभिवृद्धि जस्ता कार्यक्रमहरु उल्लेख गरिएका छन्। यी क्रियाकलापहरुले शिक्षालाई आपतकालक अवस्थामा पनि सिकाईको निरन्तरता कायम गर्न महत्वपूर्ण भूमिका खेल्ने देखिन्छ।

तर योजनामा केही चुनौती पनि छन् जस्ता विद्यालय बन्द हुनु, ICT को कम प्रयोग, दक्ष जनशक्ति को अभाव, बजेट चुनौती, तथा अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीको कमी। यी चुनौतीहरुको समुचितक समाधान नभएमा योजना का उद्देश्यहरु पूर्ण रुपमा पुरा हुन सक्ने देखिन्छ।

निष्कर्षमा, आपतकालक तथा सङ्कटकालीन अवस्थामा शिक्षा एक आवश्यक र जीवन आधार हो। यसले मात्र सिकाईलाई निरन्तर बनाउने नै होन, विद्यार्थीको जीवन सुरक्षित गर्न पनि महत्वपूर्ण भूमिका खेल्ने देखिन्छ। वैकल्पिक शिक्षण, विपद् व्यवस्थापन, समुदाय समन्वय तथा नियमित अनुगमनमा जोड दिएमा मात्र शिक्षा प्रणाली समावेशी, उत्थानशील तथा गुणस्तरीय बनाउन सकिने देखिन्छ।

४.६ विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास

४.६.१ परिचय

शिक्षा नियमावली, २०५९ अनुसार एक विद्यार्थीका लागि सुविधाजनक रूपमा पठनपाठनमा सहभागी बन्न प्रारम्भिक बालविकास तथा आधारभूत तहका प्रारम्भिक कक्षाका लागि प्रति विद्यार्थी ०.७५ वर्ग मिटर र उच्च आधारभूत तह तथा माध्यमिक तहका लागि प्रति विद्यार्थी १.०० वर्गमिटर बराबरको क्षेत्रफल तोकिएको छ । बालबालिका विद्यालयमा भर्ना हुनका लागि सुरक्षित विद्यालय, पढ्नका लागि कक्षाकोठा, खेल्नका लागि खेलमैदान, शौचका लागि शौचालय, सफाइ र पिउनका लागि खानेपानी जस्ता भौतिक पूर्वाधार विद्यालयका आधारभूत संरचना हुन । राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ ले विद्यालयहरूमा भवन, कक्षाकोठा, फर्निचर, प्रयोगशाला, शौचालय, पानी, पुस्तकालय, बुक कर्नर जस्ता भौतिक पूर्वाधार तयार गर्ने, विद्यालय भवनलगायत सम्पूर्ण भौतिक पूर्वाधार विपद जोखिममुक्त बनाउदै सबै विद्यालयलाई सुरक्षित एवं बालमैत्री, हरित विद्यालयको रूपमा विकास गर्ने लगायतका नीतिगत व्यवस्थापन गरेको छ ।

यस खण्डमा विद्यालयको भौतिक पूर्वाधार विकासको वर्तमान अवस्थाको समीक्षाका आधारमा चुनौतीहरू पहिचान गरी आगामी दश वर्षका लागि विद्यालयको भौतिक पूर्वाधार विकासका उद्देश्य, रणनीति, नतिजा र प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य उल्लेख गरिएको छ ।

४.६.२ वर्तमान अवस्था

यस पालिकामा कूल विद्यालय सामुदायिक विद्यालय तर्फ औषत भवन संख्या माध्यमिकमा ४, आधारभुत (कक्षा १ देखि ८) मा ३ र आधारभुत (कक्षा १ देखि ५) मा २ भवन रहेका छन । सबै सामुदायिक विद्यालयमा छात्रा शौचालय छन भने करिब ६० प्रतिशत विद्यालयमा महिला शिक्षक शौचालय छन । अधिकांश विद्यालयमा आफ्नै खानेपानीको श्रोत रहेको छ भने सबैमा पानी शुद्धीकरणको व्यवस्था गरिएको छ । पालिका भरमा ३० वटा विद्यालयमा पुस्तकालय, ११ वटा विद्यालयमा विज्ञान प्रयोगशाला, १५ विद्यालयमा कम्प्युटर प्रयोगशाला र सबै विद्यालयमा इन्टरनेट पुगेको छ । विद्यालयको वातावरण तर्फ फर्केर हेर्दा सबै विद्यालयमा स्टाफ कोठा, ६५ प्रतिशत विद्यालयमा स्टोर कोठा, ५ विद्यालयमा खेलकुद कोठा साथै २८ विद्यालयमा पर्याप्त खेल मैदान रहेका छन । अधिकांश विद्यालयमो घेराबारा भएको छ भने केही विद्यालयमा प्रवेश गेट निर्माण समेत भएका छन । विद्यालयमा भौतिक पुर्वाधार निर्माण तथा मर्मत सम्भारको लागि केन्द्रबाट नियमित रुपमा सशर्त अनुदान लगायतबाट अनुदान प्राप्त भईरहेको तथा शैक्षिक सुधार कार्यक्रमबाट समेत अनुदान प्राप्त भईरहेको अवसर भए पनि विद्यालय पूर्वाधार विकाससँग सम्बन्धित निम्नलिखित चुनौतीहरू रहेका देखिन्छनः

१.भौतिक पूर्वाधारको विकास र विस्तारमा स्थानीय तहको प्रभावकारी भुमिका नहुनु ।

२.पूर्वाधार विकास कार्यलाई गुणस्तरीय पारदर्शी एवं जवाफदेही बनाउनु ।

३.सुरक्षित विद्यालय पूर्वाधार विकास एवम् विस्तारका लागि मापदण्ड अनुसारको गुरु योजना विकास गर्नु ।

४.आवश्यक स्रोतको व्यवस्थापन गर्नु ।

५.पूर्वाधारहरूलाई बालमैत्री, अपाङ्गता र लैङ्गिक मैत्री बनाउनु ।

४.६.३ उद्देश्य

क) सुरक्षित विद्यालय पूर्वाधारको आवश्यक मापदण्ड विकास र कार्यान्वयन गर्नु ।

ख) पूर्वाधारहरूलाई पारदर्शी एवं जवाफदेहीताका आधारमा बालमैत्री, अपङ्गता र लैङ्गिकमैत्री बनाउनु ।

४.६.४ रणनीतिहरू

क) पूर्वाधार विकासका लागि विद्यालयको तह र विद्यार्थी सङ्ख्याको आधारमा मापदण्ड विकास गर्ने,

ख) विद्यालय पूर्वाधार विकासका लागि विभिन्न संघसंस्था एवं सरोकारवालाहरूसँग लागत साझेदारी गर्ने,

ग) विद्यालयहरू निर्माण गर्दा कक्षाकोठा, शिक्षक, प्रधानाध्यापक तथा प्रशासनिक कक्ष, पानी, शौचालय, भान्सा वा खाजाका घर लगायत सबैको योजना समावेश गरी डिजायन गर्ने,

घ) प्रकोपको सिकार भएका विद्यालय भवनलाई तुरून्त वैकल्पिक व्यवस्था गरी स्तरोन्नती गर्ने,

ङ) पूर्वाधार निर्माणसँगै सुरक्षित विद्यालय निर्माणका लागि संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गर्ने,

च) पूर्वाधार विकासकालागि विद्यालयको भौतिक सूचक तयार गर्ने,

छ) आंसिक रुपमा क्षति भएका विद्यालका संरचनाको मर्मत सम्भार गर्ने,

ज) विद्यालयको भवन तथा भौतिक पूर्वाधारलाई विपत जोखपम मुक्त, सुरक्षित र हरित बनाइने,

झ) विद्यालयलाई बालमैत्री, छात्रामैत्री, अपाङ्गतामैत्री र हिंसा रहित सुरक्षित सिकाइ केन्द्रको रूपमा विकास गर्ने ।

४.६.५ उपलब्धि, नतिजा तथा प्रमुख क्रियाकलापहरु र लक्ष्य

अ) उपलब्धि

क) सबै विद्यार्थीहरूलाई सुरक्षित र उपयुक्त भौतिक वातावरणमा अध्ययन गर्ने अवसर हुने ।

आ) नतिजा

क) माग र आवश्यकताका आधारमा विद्यालय पूर्वाधार विकास एवम विस्तारका लागि मापदण्ड अनुसारको १० वर्षे गुरु योजना तयार हुने ।

ख) पूर्वाधार विकासका लागि विद्यालयको तह र विद्यार्थी सङ्ख्याको आधारमा मापदण्ड विकास गरिनेछ ।

ग) पूर्वाधार विकासको लागि स्रोत र जिम्मेवारीको विन्यासससहित कार्यान्वयन प्रारूप विकास हुने ।

घ) पालिकाका सबै विद्यालयहरुमा आवश्यक भौतिक पूर्वाधार विकास र विस्तार हुने ।

ङ) पूर्वाधार विकासका लागि विद्यालयको भौतिक सूचक तयार हुने ।

च) विद्यालयमा अपाङ्गमैत्री, बालमैत्री तथा लैङ्गिक मैत्री भौतिक पूर्वाधार हुने ।

छ) सबै विद्यालयको क्षेत्रभित्र घेराबार र प्रवेश गेट निर्माण भएको हुने ।

इ) प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

क्र.स.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष ५ वर्ष						भौतिक लक्ष्य(१० वर्ष)	कैफियत
			२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८	जम्मा		
१	विद्यालय भवन निर्माण तथा मर्मतमा भूकम्प प्रतिरोधी (Earthquake Resilient) मापदण्ड अनिवार्य कार्यान्वयन गर्ने	विद्यालय	१०	५	५	५	१०	३५		
२	बाढी, पहिरो तथा डुबान जोखिम क्षेत्रको नक्साङ्कन गरी जोखिम न्यूनीकरण योजना तयार गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५		
३	विद्यालय परिसरमा वर्षा पानी निकास (Drainage System) सुधार तथा व्यवस्थापन गर्ने	वटा	१	१	१	१	१	५	आवश्यकता अनुसार	
४	वर्षा पानी सङ्कलन (Rainwater Harvesting) प्रणाली जडान गर्ने	वटा	५	५	५	५	५	२५		
५	हरित विद्यालय अवधारणा अनुसार वृक्षारोपण तथा हरियाली प्रवर्द्धन गर्ने	विद्यालय	५	५	५	५	५	२५		
६	सौर्य ऊर्जा (Solar Power) जडान गरी वैकल्पिक ऊर्जा प्रयोग विस्तार गर्ने	विद्यालय	२	२	२	२	२	१०		
७	जलवायु मैत्री तथा अपाङ्गमैत्री शौचालय निर्माण र स्तरोन्नति गर्ने	संख्या	३	३	३	३	३	१५	३०	
८	सुरक्षित खानेपानी प्रणाली (Water Purification/Filter System) स्थापना गर्ने	संख्या	५	५	५	५	५	२५		
९	विद्यालय भवनमा ताप तथा चिसो न्यूनीकरण गर्ने प्रविधि (Insulation/Ventilation) अपनाउने	संख्या	३	३	३	३	३	१५		

१०	विद्यालय विपद् व्यवस्थापन योजना (School Disaster Management Plan) निर्माण र नियमित अभ्यास (Mock Drill) गर्ने।	विद्यालय	३	३	३	३	३	१५		
११	अग्नि सुरक्षा उपकरण (Fire Extinguisher) जडान र प्रयोग सम्बन्धी तालिम सञ्चालन गर्ने।	विद्यालय	०	५	०	५	०	१०		
१२	ठोस फोहोर व्यवस्थापन तथा पुनःप्रयोग (Waste Management & Recycling) प्रणाली लागू गर्ने।	विद्यालय	०	०	५		६	११		
१३	जलवायु परिवर्तन तथा वातावरण शिक्षा(बाढी पहिरो भूकम्प आगलागी विद्युतीय जोखिम न्यूनीकरण)सम्बन्धी अतिरिक्त क्रियाकलाप (Eco-Club गठन) सञ्चालन गर्ने।	विद्यालय	०	११	०	०	४	१५		
१४	विद्यालय भवन तथा पूर्वाधारको नियमित प्राविधिक अनुगमन तथा मर्मत प्रणाली विकास गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५		
१५	स्थानीय तह, अभिभावक र समुदायसँग सहकार्य गरी जलवायु जोखिम न्यूनीकरण कोष स्थापना गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५		

४.७ विद्यालय शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि

४.७.१ परिचय

सबै नागरिकहरूमा देश विकासका लागि आवश्यक ज्ञान तथा सिप विकास गराउनु र नेपाललाई विश्वव्यापी समुदायमा आवद्ध गराउनु शिक्षाको दीर्घकालिन उद्धेश्य रहेको छ । विश्व प्रतिस्पर्धी, श्रमवजारको माग अनुरुपको जनशक्ति उत्पादनको लागि विद्यालय शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा जोड दिनु अपरिहार्य छ। विद्यालय शिक्षाको गुणस्तर सुधार गरी सहरी तथा ग्रामीण, सुगम तथा दुर्गम र निजी तथा सामुदायिक विद्यालयहरूबीच देखिएको शैक्षिक गुणस्तरको दुरी घटाउन एवम् विश्व ज्ञानभण्डारमा विद्यार्थीको पहुँच विस्तार गरी उनीहरूको सिकाइको दायरा फराकिलो पार्न, विशेष गरी शिक्षण सिकाई क्रियाकलापमा सुधार गर्न, सिकाइ सामग्रीको प्रयोगमा पहुँच बढाउन र शैक्षिक प्रशासन र व्यवस्थापनलाई सुदृढ तुल्याउन वर्तमान समयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि अपरिहार्य रहेको छ ।

नेपालको संविधान, २०७२ ले सूचनाको हकमा प्रत्येक नागरिकको आफनो वा सार्वजनिक सरोकारको कुनै पनि विषयको सूचना माग्ने र प्राप्त गर्ने हक हुनेछ भनि मौलिक हकमा उल्लेख गरेको छ । शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विकास तथा प्रयोगले सबै विद्यार्थीका लागि सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको आधारभूत पहुँच पुर्याइ डिजिटल भिन्नता कम गर्ने, सूचना तथा सञ्चार प्रविधिलाई शिक्षा सिकाइको साधनका रूपमा प्रयोग गरी सिकाइ सुधार गर्ने सबैका लागि शिक्षामा पहुँच पुर्याउने र शिक्षाको व्यवस्थापकीय तथा शासकीय पद्धतिलाई कुशल र प्रभावकारी बनाइ सुशासनको प्रत्याभूतिका लागि सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगलाई सहयोग पुर्याउनु पर्दछ । त्यसैगरी नेपालको सूचना तथा सञ्चार प्रविधि नीति, २०७२ ले सूचना तथा सञ्चारका संरचनामा पहुँच पुर्याउने विषयमा नीति निर्धारण गरेको छ । शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिसम्बन्धी गुरू योजना कार्यान्वयन गर्ने लगायतका नीतिहरू उल्लेख गरेको छ । डिजिटल नेपालको कार्यढाँचा, २०७६ ले विद्यालय तथा क्याम्पसहरूमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि शिक्षा, जियोस्प्यासियल र जिआइएस (Geospatial/GIS) शिक्षा प्रदान गर्ने र शिक्षा क्षेत्रको सूचना तथा सञ्चार प्रविधि शिक्षा सम्बन्धी क्षमता विकास गर्ने र सबैका लागि सूचना प्रविधि सम्बन्धी साक्षरता प्रदान गरेको छ ।

नेपाल सरकारले २०७६ सालमा स्वीकृत गरेको राष्ट्रिय शिक्षा नीति र विज्ञान तथा प्रविधि प्रवर्धन नीतिमा पनि शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग सम्वन्धी नीतिहरू उल्लेख गरिएको छ । उक्त शिक्षा नीतिमा सबै विद्यालय तथा शिक्षण संस्थाहरूमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिसम्बन्धी संरचना तयार गर्ने, कनेक्टिभिटी पुर्याउने, तालिम, शिक्षण सिकाइ तथा व्यवस्थपनमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गर्नका लागि आवश्यक सामाग्रीको व्यवस्थापन र जनशक्ति संरचना तयार पार्ने जस्ता विषय उल्लेख गरिएको छ । शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिसम्बन्धी गुरू योजना,(२०१३-२०१७) ले १० हजार विद्यालयमा शिक्षण सिकाइका लागि इनटरनेट कनेक्टिभिटी सहित सूचना प्रविधिका संरचनाका विकास तथा प्रयोग गर्ने, शिक्षक तथा शिक्षा क्षेत्रको अन्य जनशक्तिका लागि सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गर्ने, सबै स्रोत केन्द्रहरूमा डिजिटल डाटा केन्द्र स्थापना गर्ने, निरन्तर सिकाइको प्रबन्ध गर्ने, सूचना प्रविधि विषय पाठ्यक्रम समावेश गर्ने, अन्तरक्रियात्मक डिजिटल सामाग्री तयार गर्ने, सबै स्रोत केन्द्रहरूमा डिजिटल सामाग्री आदानप्रदान गर्न प्लेटफर्म बनाउने उल्लेख गरेको छ । त्यसै गरी निरन्तर सिकाइको प्रबन्ध गर्ने, सूचना प्रविधि विषयवस्तु पाठ्यक्रममा समावेश गर्ने, अन्तरक्रियात्मक डिजिटल सामाग्री तयार गर्ने, शैक्षिक सूचना तथा व्यवस्थापन प्रणालीलाई डिजिटलाइज गर्ने, स्रोतकेन्द्रलाई सूचना प्रविधिको केन्द्रका रूपमा विकास गर्ने लगायतका कार्यक्रमहरू निर्धारण गरिएका थिए ।

४.७.२ वर्तमान अवस्था

हाल यस नगरपालिकामा रहेका ३८ वटै सामुदायिक विद्यालयहरूमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको न्यूनतम प्रयोग भैराखेको छ । करिब २० भन्दा बढी विद्यालयहरूमा कम्प्युटर तथा इन्टरनेटको आधारभूत सुविधा रहेको छ । इन्टरनेटको व्यवस्था गर्न सबै सामुदायिक विद्यालयलाई वर्षेनी तहगत रुपमा बाह्र हजार, पन्ध्र हजार र बीस हजार रुपैयाँका दरले रकम उपलब्ध गराउने गरिएको छ । विद्यालय क्षेत्र विकास योजनाको समयावधिमा प्रत्येक माध्यमिक विद्यालयमा एउटा सूचना प्रविधि ल्याब स्थापना गर्ने नीति अनुरूप हालसम्म यस नगरपालिकाका सबै सामुदायिक माध्यमिक

विद्यालयमा ल्याब स्थापना भइसकेको अवस्था छ । संस्थागत विद्यालयहरूले पनि आफ्नै स्रोत साधनबाट कम्प्युटर ल्याब स्थापना गरी विद्यार्थीहरूका लागि प्रयोग गराउँदै आएको अवस्था छ। कक्षा ४ देखि १० सम्म विज्ञान तथा प्रविधि विषयमा सूचना प्रविधि र कम्प्युटरसँग सम्बन्धित पाठ राखिएको छ भने केही विद्यालमा ऐच्छिक विषयका रूपमा छुट्टै कम्प्युटर विषय पठनपाठन गराउने गरेका छन्।

सबै विद्यालयहरूमा वैकल्पिक माध्यमबाट विद्यार्थीको सिकाइ सहजीकरण गर्न इन्टरनेट जडानका लागि सबै सामुदायिक विद्यालयहरूलाई अनुदान समेत उपलब्ध गराइएको अवस्था छ । शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्रले निर्माण र विकास गरेका डिजिटल सामग्रीको प्रयोगमा विद्यालय, शिक्षक र विद्यार्थीले आफ्नो पहुँच र प्रभावकरिता वृद्धि गर्दै लगेको पाइन्छ । विद्यालयको सम्पूर्ण तथ्याङ्कलाई शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली (EMIS) मा प्रविष्ट गर्ने कार्यलाई समेत प्रभावकारी बनाउँदै लगिएको छ। आवश्यकता अनुसार जुमबाट तालिम र गोष्ठी सञ्चालन हुने गरेका छन्। चालु आर्थिक वर्ष २०८२/८३ मा शिक्षा तालिम केन्द्र बागमती प्रदेशक सहयोग र नगरपालिकाको समन्वयमा ३८ वटै सामुदायिक विद्यालयका एक/एक प्रअ/शिक्षकलाई ५ दिने आइसिटी सम्बन्धी तालिम सञ्चालन गरेर शिक्षकहरूलाई सूचना प्रविधिमा क्षमता विकास गरी प्रविधिमैत्री बन्न सहयोग गरेको थियो।

कोभिड १९ को समयमा विद्यालय लामो समय बन्द रहँदा अनलाइन कक्षाको महत्त्व बढेर गएको हो। सूचना र सञ्चार प्रविधिको प्रयोगले सङ्कटको समयमा मात्र नभई नियमित सिकाइ गतिविधिमा समेत यसको महत्त्व र प्रभावकारिता बढ्दै गएको छ।

चालु आर्थिक वर्षसम्ममा नगरपालिका अन्तर्गतका १४ वटा विद्यालयहरूका कक्षा कोठामा इन्टरएक्टिभ प्यानल बोर्ड समेतले प्रवेश पाएको अवस्था छ। विद्यार्थीहरू विद्यालयहरूका आइसिटी ल्याबमा बसेर सूचना र प्रविधि ज्ञान सिक्ने स्थापना भएका छन्। सिसी क्यामेराको प्रयोग बढ्नु, शिक्षाका क्षेत्रमा विविध सफ्टवेयर निर्माण र प्रयोग हुनु सकारात्मक कुरा हुन् । यस नगरभित्रका विद्यालयका कक्षा कोठामा शिक्षण सिकाइ सहजीकरणका लागि प्रोजेक्टर, ल्यापटप, मोबाइल, अडियो जस्ता सामग्रीको प्रयोग बढ्दै गएको छ । हालको अवस्थाले बिहानीको सङ्केत त अवश्य दिन्छ यसमा समयानुकूल थप विस्तार विकास गर्न प्राथमिकता दिनुपर्दछ। कक्षा कोठालाई रुचिकर साथै सूचना तथा प्रविधिमा आधारित बनाई सिकाइमा प्रभावकरिता ल्याउन विशेष योजना बनाउनु आवश्यक छ।

४.७.३ उद्देश्य

क) सिकाइलाई प्रभावकारी, गुणस्तरीय र सान्दर्भिक बनाउन सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगमा विस्तार गर्नु,

ख) सबै विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा आधारित शिक्षामा पहुँच पुऱ्याउनु,

ग) शिक्षाको समग्र व्यवस्थापनलाई सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गरी प्रभावकारी, पारदर्शी र समतामूलक बनाउनु।

४.७.४ रणनीतिहरू

क) सबै विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिका आधारभूत संरचना तथा उपकरणको प्रबन्ध गर्ने,

ख) सबै शिक्षकहरूको क्षमता विकास गर्ने,

ग) विभिन्न कक्षा र विषयका लागि तयार गरिएका अन्तरक्रियात्मक डिजिटल सामग्रीको प्रयोग बढाउने,

घ) शिक्षक सहायता र पृष्ठपोषण प्रणालीमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गर्ने,

ङ) शैक्षिक स्रोत सामग्रीहरूमा इन्टरनेटको सुविधामार्फत विद्यालय र विद्यार्थीहरूको पहुँच विस्तार गर्ने,

च) शिक्षाका विभिन्न सेवा प्रवाह तथा व्यवस्थापनमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग विस्तार गर्ने,

छ) सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरूमा Digital Learning Center स्थापना गर्ने ।

४.७.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

अ) उपलब्धि

क) विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विस्तार भइ सिकाइलाई प्रभावकारी, गुणस्तरीय र सान्दर्भिक बनाउन सहयोग पुग्नुका साथै विद्यालय शिक्षाको व्यवस्थापनमा सुधार आइ सुशासन प्रबर्द्धन हुने ।

आ) नतिजा

क) सबै विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको पूर्वाधार विकास भइ सबैको पहुँच पुग्ने,

ख) विभिन्न कक्षा र विषयका अन्तरक्रियात्मक डिजिटल सामग्रीमा विद्यार्थीको सहज पहुँच हुने,

ग) सबै विद्यालयहरूले सिकाइ तथा व्यवस्थापकीय कार्यमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गरेको हुने,

घ) सूचना प्रविधिमा आधारित शिक्षक सहायता प्रणालीको विकास तथा सञ्चालन हुने,

ङ) सामूदायिक सिकाइ केन्द्रमा सूचना प्रविधिको प्रयोगमा विस्तार हुने,

च) सूचना प्रविधिमा आधारित एकीकृत शैक्षिक सूचना तथा व्यवस्थापन प्रणाली सुदृढ हुने,

छ) सूचना प्रविधिको प्रयोगले व्यवस्थापन र सुशासनमा सुधार आउने,

ज) अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा प्रतिवेदन प्रणालीमा सुधार आउने ।

इ) प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

क्र.स.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष ५ वर्ष						भौतिक लक्ष्य(१० वर्ष)	कैफियत
			२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८	जम्मा		
१	विद्यालयमा ICT संरचना विस्तार	वटा	६	६	६	६	६	३०		
२	प्रत्येक विद्यालयमा Internet	वटा	०	३८	०	०	०	३८		

	Connectivity को व्यवस्था									
३	शिक्षकहरूको क्षमता विकास	जना	०	३०	०	३०	०	६०		
४	विद्यालमा अन्तरक्रियात्मक डिजिटल सामग्रीको उपलब्धता	वटा	५	५	५	५	५	२५		
५	IEMIS व्यवस्थापन तालिम	विद्यालय	१०	१०	५	५	५	३५		
६	विद्यालमा इ हाजिरी व्यवस्थापन क्लाउड व्यवस्थापन सहित	पटक	१	०	०	०	०	१		
७	विद्यालयमा अनिवार्य विषयहरूको भर्चुअल कक्षा सञ्चालन	वटा	२	२	२	२	२	१०		
८	प्रविधि मैत्री सिकाइका लागि टेलिभिजन, कम्प्युटर, इन्टरनेट लगायतको व्यवस्थापन (लागत सहभागिताका आधारमा)	वटा	५	५	५	५	५	२५		

परिच्छेद ५

विद्यालय सुशासन तथा व्यवस्थापन

शिक्षा जस्तो महत्त्वपूर्ण सार्वजनिक सेवालाई सबल, चुस्त, सेवाउन्मुख तथा परिणाममुखी बनाउनका लागि सुशासन र व्यवस्थापनको भूमिका ज्यादै महत्त्वपूर्ण रहन्छ । सामान्यतया सुशासन तथा व्यवस्थापनले उत्तरदायित्त्व, पारदर्शिता, जिम्मेवारी बोध वा जवाफदेहीपन, विधिको शासन, समता तथा समावेशिता र व्यापक सहभागिता सुनिश्चित गरी योजनाका उद्देश्यहरू प्राप्तिमा सहयोग पुऱ्याउन तयार गरिएका संरचना तथा प्रकियाहरू जनाउँदछ । सुशासनको प्रत्याभूतिका लागि सहभागिता तथा सहमतिमा निर्णय तथा कार्यान्वयन गर्न, निश्चित दृष्टिकोण वा उद्देश्यमा आधारित भई कार्य गर्न, कार्यसम्पादनमा प्राथमिकता दिई उत्तरदायित्त्व वहन गर्न, कार्यसम्पादनमा प्रभावकारिता तथा कार्यकुशलता कायम गर्न, विद्यार्थीको सिकाइप्रति जवाफदेही बन्न र पारदर्शिता तथा विधिको सर्वोच्चता कायम गर्न सहयोग पुग्ने गरी संरचना तथा कार्य प्रक्रियाहरू व्यवस्थित गरिनु पर्दछ । शिक्षामा तीनै तहका सरकार, विद्यालय तथा समुदाय, गैरसरकारी निकाय तथा विकास साझेदारहरूको भूमिका रहने भएकाले आआफ्नो भूमिका अनुसार सुशासन कायम गर्न यी सबैको योगदान आवश्यक हुन्छ । नेपालको संविधानमा संघ, प्रदेश र स्थानीय तह गरी तीन तहका सरकारका एकल र साझा अधिकारका सूचीसहित शिक्षाको शासकीय प्रबन्ध तथा व्यवस्थापन हुने व्यवस्था छ । विद्यालय शिक्षाको यस योजनाको कार्यान्वयनका लागि आवश्यक संस्थागत संरचनासहित क्षमता विकास, योजना कार्यान्वयनको जिम्मेवारी सहितको व्यवस्थापकीय प्रबन्ध र उपयुक्त अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणाली स्थापित गर्नु आवश्यक हुन्छ ।

यस परिच्छेदमा सुशासन तथा व्यवस्थापन अन्तर्गत संस्थागत क्षमता विकास, स्थानीय शिक्षा योजनाको कार्यान्वयनको प्रबन्ध र अनुमगन तथा मूल्याकंन जस्ता क्षेत्रहरु समावेश गरिएको छ ।

५.१ संस्थागत क्षमता विकास

५.१.१ परिचय

नेपालको शिक्षा क्षेत्रको वर्तमान सस्थागत संरचना संघीय स्वरूपमा तीनै तहमा प्रवाह गर्ने शैक्षिक सेवालाई निरन्तर गर्न तत्कालीन समस्या समाधानका लागि कर्मचारीको व्यवस्थापन र संगठनात्मक स्वरूपमा केही परिवर्तन गरी व्यवस्थापन गरिएको छ । बदलिदो परिवेश अनुसार शासकीय संरचना, प्रकिया र क्षमता सुधार गरिएमा मात्र शैक्षिक गतिविधि प्रभावकारी भई सुशासन कायम हुने भएकाले संघीय संरचनाअनुसार तीन तहको सरकारका अधिकार तथा दायित्व, शिक्षामा भएको सङ्ख्यात्मक विस्तार, ज्ञान, विज्ञान, प्रविधि र सञ्चारमा भएको विकास, सामाजिक चेतनामा आएको परिवर्तन लगायतका पक्षहरूलाई समेत विचार गरेर संस्थाग्त संरचना र क्षमता विकास गरी सुशासन प्रवर्धन गर्नु आवश्यक देखिएको छ ।

योजना कार्यान्वयनका लागि नगर कार्यपालिका, नगरसभा, नगर शिक्षा समिति, वडा शिक्षा समिति, विद्यालय व्यवस्थापन समिति, शिक्षक अभिभावक सङ्घ, विद्यालय मुख्य संयन्त्रका रुपमा रहेका छन् । शिक्षा योजनामा उल्लेख नीति तथा कार्यक्रमहरूको सफल कार्यान्वयनका लागि सरोकारवालाको क्षमता विकास हुन जरुरी हुन्छ । त्यसका लागि

सहभागितामूलक योजना निर्माण, सुझाव सङ्कलन र प्रबोधिकरण मार्फत कार्यान्वयन संयन्त्रको क्षमता विकास गरिनेछ । योजनामा उल्लेखित नीति तथा कार्यक्रमको स्पष्टता विना सफल कार्यान्वयन हुन सक्दैन । त्यसका लागि सरोकारवाला संयन्त्रको क्षमता विकास गर्ने कार्यले यसको औचित्यताको पुष्टि गर्दछ ।

नेपालको संविधानमा सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहका एकल र साझा अधिकारको व्यवस्था गरिएको छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ११ (२)(ज)मा स्थानीय तहका २३ वटा अधिकारहरूको व्यवस्था गरेको छ । विभिन्न ऐन र कानुनमार्फत स्थानीय तहका अधिकारहरूलाई स्पष्ट पारेको छ ।

नेपालमा शिक्षा क्षेत्रको वर्तमान संस्थागत संरचनातर्फ दृष्टिगत गर्दा सङ्घमा शिक्षा तथा खेलकुद मन्त्रालय रहेको छ । सो अन्तर्गत शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्र, पाठ्यक्रम विकास केन्द्र र शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र रहेका छन् । त्यसैगरी स्वायत्त निकायका रूपमा राष्ट्रिय परीक्षा बोर्ड र शिक्षक सेवा आयोग पनि क्रियाशील रहेका छन् । साविकमा शैक्षिक जनशक्ति विकास अन्तर्गतका रहेका २९ शैक्षिक तालिम केन्द्रमध्ये ७ वटा केन्द्र प्रदेश मातहतमा हस्तान्तरण भई प्रदेश शिक्षा तालिम केन्द्रका रूपमा क्रियाशील रहेका छन् ।

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ कार्यान्वयनमा आएपछि त्यस ऐन बमोजिम तोकिएका २३ वटा कार्य बाहेक अन्य कार्यका लागि जिल्ला तहमा शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइ राखिएको छ । प्रत्येक स्थानीय तहमा शिक्षा, युवा तथा खेलकुद महाशाखा / शाखाको व्यवस्था गरिएको छ ।

५.१.२ वर्तमान अवस्था

यस नगरपालिकामा रहेका शाखाहरूमध्ये शिक्षा, युवा तथा खेलकुदसम्बन्धी काम शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखाले गर्दै आएको छ । शिक्षाको कार्यक्रम हेर्ने अलग्गै लेखाको कर्मचारी व्यवस्था नहुँदा शिक्षा क्षेत्रको आर्थिक श्रेस्ताको अभिलेखीकरण अपेक्षाकृत रुपमा व्यवस्थित बन्न सकेको छैन ।

सबै विद्यालयहरूमा विद्यालयको सञ्चालन, रेखदेख र व्यवस्थापनमा सहयोग गर्नका लागि विद्यालय व्यवस्थापन समिति र शिक्षक अभिभावक सङ्घको कार्यकारी समिति रहेका छन् । सबै विद्यालयहरूमा विद्यालय सहयोगी र माध्यमिक तह सञ्चालन भएका सामुदायिक विद्यालयमा एक/एक जना विद्यालय सहायकको व्यवस्थापन गरिएको छ । प्रायजसो विद्यालयहरूमा विद्यालय व्यवस्थापन समितिको बैठक नियमित बसेको देखिन्छ भने शिक्षक अभिभावक सङ्घको बैठक अपेक्षाकृत रुपमा बस्न सकेको पाइदैन । सबै विद्यालयहरूले सामाजिक परीक्षण र अन्तिम लेखा परिक्षण गर्ने गर्दछन् ।

विद्यालयमा नागरिक बडापत्र राख्ने, गुनासो सुनुवाइ संयन्त्रको विकास, विविधता व्यवस्थापन, अभिभावक भेला र छलफलजस्ता पक्षमा विद्यालयहरूले उपलब्धिपूर्ण तरिकाले काम गरेका छन् । यसमा योजनाका प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा, आधारभूत शिक्षा र माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गरी गुणास्तरमा सुधार, अनौपचारिक तथा आजीवन सिकाइका अवसरहरूको विस्तार र समता तथा समावेशिताको प्रवर्धनसहित जवाफदेही शैक्षिक सुशासन कायम गर्ने उद्देश्यले आवश्यक संस्थागत संरचना र प्रक्रिया स्थापित गर्न खोजिएको छ । त्यसका

लागि आवश्यक पर्ने क्षमता विकासको आवश्यकता पनि पहिचान गरिएको छ। शिक्षा विकासका कार्यक्रमहरू कार्यान्वयनका लागि विद्यमान पद्धतिको समीक्षा गरी यस नगर शिक्षा क्षेत्र योजनाको प्रभावकारी र कुशल कार्यान्वयनका लागि संस्थागत संरचना, क्षमता र प्रक्रियामा देखिएका चुनौतीहरू पहिचान गरिरएको छ। पहिचान गरिएका चुनौतीहरू सामना गरी सुशासन प्रवर्धन गर्नका लागि आवश्यक संरचना, क्षमता र प्रक्रियाको विकास तथा परिवर्तनको प्रस्ताव पनि गरिएको छ।

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ कार्यान्वयनमा आएपछि त्यस ऐनबमोजिम तोकिएका २३ ओटा कार्यबाहेक अन्य कार्यका लागि जिल्ला तहमा शिक्षा विकास तथा समन्वय एकाइ र बागमती प्रदेशले सामाजिक विकास कार्यालयको स्थापना गरी शिक्षा प्रशासनका निकायहरू एकातिर कामविहिन भएको पाइन्छ भने अर्कोतिर तीनवटै तहका विभिन्न निकायहरूबीचको समन्वय, सहकार्य र सहसम्बन्ध कमजोर भएको देखिन्छ।

५.१.३ उद्देश्य

क) स्थानीय तहको अधिकार क्षेत्र अनुसार संस्थागत संरचना बनाउनु,
ख) तीनै तहका सरकारबीचको अन्तरसम्बन्धलाई सुदृढ बनाउनु,
ग) स्थानीय तहमा आवश्यक पर्ने जनशक्तिको व्यवस्थापन गर्नु,
घ) जनशक्तिहरुको संस्थागत क्षमता विकास गर्नु,

५.१.४ रणनीतिहरू

क) स्थानीय तहमा शिक्षाको व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाउन आवश्यक नीति तर्जुमा गर्ने,
ख) संस्थागत संरचना अनुसार जनशक्तिको व्यवस्था गर्ने,
ग) कार्यरत जनशक्तिको क्षमता विकास गर्ने,
घ) स्थानीय तहमा शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणाली स्थापना गर्ने,
ङ) प्रधानाध्यापकलाई थप जिम्मेवार बनाई क्षमता विकास गर्ने,
च) कार्यक्रमको प्रभावकारी ढंगवाट कार्यसम्पादन गर्नको लागि आवश्यक स्रोत साधनहरुको व्यवस्थापन गर्ने।

५.१.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

अ) उपलब्धि

क) शिक्षाका सबै निकाय तथा विद्यालयमा सुशासन प्रबर्द्धन भई बालबालिकाको सिकाइ प्रति उत्तरदायी प्रणालीको विकास हुनेछ।

आ) नतिजा

क) शिक्षाको शासकीय तथा व्यवस्थापकीय कार्यका लागि आवश्यक संरचना तथा जनशक्ति तयार हुनेछ,

ख) शिक्षाको शासकीय तथा व्यवस्थापनमा सहभागी हुने सबै निकायको दायित्व र अधिकार स्पष्ट हुनेछ,

ग) शिक्षाको शासकीय तथा व्यवस्थापनमा सहभागी हुने सबै निकाय तथा जनशक्तिको क्षमता विकास पद्धति स्थापना भई क्षमता सुधार हुनेछ,

घ) सेवा प्रवाह सहभागितामूलक, कार्यसम्पादनप्रति उत्तरदायी, विद्यार्थीको सिकाइप्रति जवाफदेही, समतामूलक र समावेशी भई कार्यसम्पादन उद्देश्यमूलक, प्रभावकारी तथा कुशल हुनेछ ।

इ) प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

क्र. स.	**प्रमुख क्रियाकलाप**	**लक्ष्य इकाइ**	**भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)**						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८३/८४	**२०८४/८५**	**२०८५/८६**	**२०८६/८७**	**२०८७/८८**	**जम्मा**		
१	विद्यालय सुधार योजना तयारी तथा अध्यावधिक गर्ने	पटक	१	०	०	०	१	२	४	
२	शैक्षिक कार्यपात्रो निर्माण गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
३	विद्यालयको विकास तथा व्यवस्थापन गुरुयोजना बनाउने	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
४	योग्यता, क्षमता र वरिष्ठताको आधारमा प्रधानाध्यापक नियुक्ति गर्ने	निरन्तर	११	१०	५	५	७	३८	३८	
५	विद्यालय सञ्चालन तथा व्यस्थापन विनियम तयारी गर्ने	विद्यालय	११	१०	५	५	७	३८	३८	
६	वार्षिक कार्य सम्पादनको स्वमूल्याङ्कन गर्ने	निरन्तर	११	११	११	११	११	११	११	

७	अभिभावक भेला गर्ने	पटक	२	२	२	२	२	१०	२०	
८	विद्यालयको लेखा तथा सामाजिक परीक्षण गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
९	विपद् व्यवस्थापन योजना निर्माण गर्ने	पटक	०	१	०	०	०	१	२	
१०	विद्यालयका गतिविधिहरू सार्वजनिक गर्ने	पटक	२	२	२	२	२	१०	२०	
११	प्रधानाध्यापक र कर्मचारीलाई प्रोत्साहन उपलव्ध गराउने	प्रतिशत	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१२	शिक्षा योजनाको निर्माण, प्रवोधीकरण र परिमार्जन	पटक	१	०	०	१	०	२	४	
१३	शिक्षक अभिभावक सङ्घको कार्यकारी समितिले वित्तिय पारदर्शिता र जवाफदेहिता कायम, अभिभावक तथा अन्य सङ्घ संस्था सँग समन्वय र साझेदारी गर्ने	विद्यालय	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१४	विद्यालयमा गठन हुने विभिन्न समितिका पदाधिकारीको क्षमता विकास र अभिभावक	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	

	अभिमुखीकरण तथा गोष्ठी सञ्चालन									
१५	विद्यार्थी तथा अभिभावकहरूको गुनासो सुनुवाइको व्यवस्था गर्ने(विद्यालयबाट निरन्तर)	विद्यालय	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१६	सामाजिक तथा लेखापरीक्षण र प्रतिवेदनलाइ सार्वजनिक गर्ने(भौतिक/भर्चुअल)	विद्यालय	३८	३८	३८	३८	३८	३८	३८	
१७	विद्यालयहरूमा सेवा वडापत्रको व्यवस्था गर्ने(आधारभूत तथा माध्यमिक तह)	विद्यालय	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१८	आवश्यक कानुनी प्रवन्ध तथा मापदण्ड विकास	सङ्ख्या	१	०	०	१	०	१		
१९	विद्यालयको कार्यसम्पादन मूल्याङकन गर्ने(वार्षिक)	विद्यालय	११	११	११	११	११	११		
२०	प्रधानाध्यापकलाई कार्यसम्पादन करार गरी नतिजाप्रति जिम्मेवार बनाउने	विद्यालय	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
२१	पदाधिकारीहरूको क्षमता विकास	सङ्ख्या	०	१	०	०	१	२		

२२	प्रधानाध्यापक तथा विद्यालय कर्मचारीको क्षमता विकास	सङ्ख्या	५	५	५	५	५	२५		
२३	शिक्षा शाखाका कर्मचारीको क्षमत विकास	जना	३	३	३	३	३	३		
२४	वार्षिक कार्यक्रम र बजेट तर्जुमा	पटक	१	१	१	१	१	५		

५.२ स्थानीय शिक्षा योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध

५.२.१ परिचय

योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध अन्तर्गत बार्षिक योजना तथा बजेट तर्जुमा, क्रियाकलाप निर्धारण तथा कार्यान्वयन, वित्तीय व्यवस्थापन तथा अनुगमन र मूल्याङ्कनलगायत कार्यान्वयनका लागि आवश्यक संरचना, जनशक्ति, प्रक्रिया र जिम्मेवारी तथा उत्तरदायित्त्वहरू पर्दछन् । नेपालमा संघीय संरचनाअनुसार संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको संरचना तयार भई तीनै तहका सरकार क्रियाशील भएको करीब ९ वर्ष व्यतित भइसकेको छ भने केही कानुनी प्रबन्धसहित मुख्य संरचना तथा जनशक्ति र जिम्मेवारी निर्धारण गरिएको छ । तापनि राज्य प्रणालीलाई संघीय संरचनाअनुरूप सक्षम बनाउन आवश्यक कार्यान्वयन प्रबन्ध गर्नुपर्ने छ । कार्यान्वयन प्रबन्ध तयार गर्दा यसको दिगोपन, प्रभावकारिता तथा कार्यकुशलतामा ध्यान दिनु आवश्यक छ ।

५.२.२ वर्तमान अवस्थाः

यस नगरपालिकामा पहिलो पटक नगर शिक्षा योजना निर्माण भइ कार्यान्वयनमा प्रभावकारी बनाउने सन्दर्भमा संघीय सरकारले तय गरेका शिक्षाका राष्ट्रिय नीति, योजना, कार्यक्रम, बजेट र मापदण्ड र प्रदेश सरकारले तय गरेका शिक्षा सम्बन्धी नीति, योजना, कार्यक्रम तथा बजेटसँग तादाम्यता हुने गरी व्यवस्था मिलाउन स्थानीय तहमा सामाजिक विकास समिति, नगर शिक्षा समिति, नगर कार्यपालिका, नगरसभा जस्ता संरचनागत व्यवस्था क्रियाशिल रहेका छन् साथै विद्यालय तहको शिक्षा सम्बन्धी नीति तथा योजना तर्जुमामा सहयोग र सहजीकरण तथा कार्यान्वयनको जिम्मेवारी नगर कार्यपालिकाको संगठन तथा संरचनाको अभिन्न अंगको रुपमा रहेको शिक्षा, युवा तथा खेलकुदसम्बन्धी काम शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखाले गर्दै आएको छ। शिक्षा युवा तथा खेलकुद शाखाको पुनःसंरचना कार्यप्रकृति, कार्यबोझ, भूगोल, सेवा प्रवाह गर्नुपर्ने क्षेत्राधिकारको विश्लेषण गरी संगठन संरचना र दरबन्दीको व्यवस्था हुन सकेको छैन। हाल यस नगर कार्यपालिका अन्तर्गतको शिक्षा युवा तथा खेलकुल शाखामा

शाखा अधिकृत(आठौं) एक जना र सहायक विद्यालय निरीक्षक(छैटौं) एक जना र प्राविधिक सहायक(पाँचौं) एक जना गरी कुल तीन जना शैक्षिक जनशक्तिले समग्र शैक्षिक व्यवस्थापनसँग सम्बन्धित नीति निर्माण र कार्यान्वयनमा गर्नुपर्ने भएकोले चुनौती साथै अवसर दुवै अवस्था विद्यमान रहेको छ। शिक्षाको कार्यक्रम हेर्ने अलग्गै लेखाको कर्मचारी व्यवस्था नहुँदा शिक्षा क्षेत्रको आर्थिक श्रेस्ताको अभिलेखीकरण अपेक्षाकृत रुपमा व्यवस्थित बन्न सकेको छैन।

शिक्षा योजना निर्माण पश्चात सो योजनाको प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन गर्नको लागि आवश्यक जनशक्ति व्यवस्थापन, कानुन, कार्यविधि निर्माण बजेटको सुनिश्चितता तीन तहका सरकार बीचको समन्वय र सहकार्य वार्षिक रणनीतिक योजना र कार्यान्वयन योजना निर्माण, अनुगमन योजना निर्माण, कार्यक्रम कार्यान्वयन पुस्तिका तयारी, विभिन्न सरोकारवालाहरुलाई कार्यक्रमहरुको बारेमा प्रबोधिकरण जस्ता कार्यक्रमहरु कार्यान्वयनको व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ।

५.२.३ उद्देश्यहरुः

क) शिक्षा योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनको सुनिश्चितता गर्नु।

५.२.४ रणनीतिहरू

क) संघीय तथा प्रदेश तहबाट वित्तीय हस्तान्तरणमार्फत प्राप्त सशर्त अनुदान तथा अन्य अनुदान र आफ्नै स्रोतको बजेटसमेत संलग्न गरी वार्षिक शिक्षा बजेट तथा कार्यक्रम तयार गर्ने।

ख) कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि आवश्यकतानुसार कानुन, कार्यविधि तथा निर्देशिका विकास गर्ने।

ग) कार्यक्रम कार्यान्वयनको नियमित अनुगमन तथा सहजीकरण गरी विद्यालयमा कार्यक्रमहरू प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन हुने सुनिश्चितताका साथै समस्या समाधानका लागि आवश्यक नीति निर्देशन तथा समन्वय गर्ने।

घ) एकीकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापनमार्फत नियमित रूपमा कार्यक्रम कार्यान्वयन तथा त्यसका नतिजाहरूको विवरण तयार गर्ने, त्यसको समीक्षा गरी थप सुधारमा प्रयोग गर्ने।

ङ) विद्यालयमा विद्यालय व्यवस्थापन समिति र शिक्षक अभिभावक संघ गठन गर्ने र विद्यालयलाई विद्यालय सुधार योजना विकास र कार्यान्वयनमा सहजीकरण गर्ने।

च) विद्यालय सुधार योजना (SIP) निर्माण तथा अध्यावधिक गर्न लगाउने।

छ) विद्यालय व्यवस्थापनलाई सशक्तिकृत र सुदृढ गरी निर्धारित कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि प्रधानाध्यापकलाई जिम्मेवारी प्रदान गरी उत्तरदायी बनाउने।

ज) वित्तीय व्यवस्थापन, खरिद प्रक्रिया, शिक्षक व्यवस्थापन तथा शिक्षकको कक्षा कोठामा समय तथा कार्यको सुनिश्चिततासम्बन्धी आवश्यक मापदण्ड तयार गरी लागु गर्ने।

झ) अभिभावक तथा सरोकारवालाहरूसँग अन्तरक्रिया तथा सहकार्य गर्न अभिभावक भेला तथा बैठकहरू आयोजना गर्ने र विद्यालय लेखा परीक्षण, सामाजिक परीक्षणलाई नियमित तथा प्रभावकारी बनाउने।

ञ) सामुदायिक सिकाइ केन्द्र मार्फत सबै उमेर समूहका सिकारुहरूका लागि साक्षरता, साक्षरोत्तर, निरन्तर शिक्षा, बैकल्पिक शिक्षा तथा आय आर्जन र सिप विकासका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दै आजीवन सिकाइ केन्द्रका रूपमा समेत कार्य गर्ने ।

५.२.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

अ) उपलब्धि

क) शिक्षा योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनको सुनिश्चितता भएको हुनेछ ।

आ) नतिजा

क) शिक्षाका सबै निकाय तथा विद्यालयमा सुशासन प्रबर्द्धन भई बालबालिकाको सिकाइ प्रति उत्तरदायी प्रणालीको विकास हुनेछ ।

इ) प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८	जम्मा		
१	शिक्षा योजना कार्यान्वयनका लागि स्पष्ट संस्थागत संरचना तथा जिम्मेवारी निर्धारण	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
२	वार्षिक कार्ययोजना (AIP) तथा बजेटसँग शिक्षा योजना आवद्धीकरण	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
३	कार्यान्वयन मार्गदर्शन (Guidelines) तयार गरी सबै सरोकारवालालाई अभिमुखीकरण	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
४	आवश्यक मानव स्रोत, प्राविधिक सहयोग तथा साधन–स्रोत व्यवस्थापन	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
५	अन्तर–निकाय समन्वय तथा साझेदारी संयन्त्र सुदृढीकरण	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
६	नियमित अनुगमन, सुपरिवेक्षण तथा प्रगति प्रतिवेदन प्रणाली स्थापना	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

७	सूचकमा आधारित प्रगति मापन तथा तथ्य व्यवस्थापन (EMIS) सुदृढीकरण	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
८	पारदर्शिता, सामाजिक लेखापरीक्षण तथा सार्वजनिक सुनुवाइ सञ्चालन(विद्यालय/पालिका शिक्षा शाखा)	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
९	जोखिम व्यवस्थापन तथा समस्या समाधान संयन्त्र विकास	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
१०	आवधिक समीक्षा, सिकाइ आदान–प्रदान तथा आवश्यक परिमार्जन व्यवस्था(३ वर्ष)	पटक	०	०	१	०	१	२	४	

परिच्छेद ६
लगानी र स्रोत व्यवस्थापन

६.१ परिचय

सबै नागरिकहरूलाई आधारभूत तह निःशुल्क र अनिवार्य तथा माध्यमिक तह निःशुल्क उपलव्ध गराउने संवैधानिक प्रावधान रहेको छ । आधारभूत तथा माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा व्यवस्थापनको अधिकार स्थानीय सरकारको कार्यक्षेत्रमा राखिएको छ । आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षा, प्रारम्भिक बालविकास शिक्षा, खुला शिक्षा, दुर शिक्षा, विशेष शिक्षा, सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरूका अतिरिक्त औपचारिक संरचना बाहिरका ट्युसन कोचिङ सेन्टरहरूको नीति, योजना र समग्र व्यवस्थापनको जिम्मेवारी स्थानीय सरकारको रहने गरी स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन,२०७४ ले २३ वटा अधिकारहरूको विस्तृतीकरण गरेको पाइन्छ । कार्यक्षेत्रभित्रका शैक्षिक संस्थाहरूलाई अनुदान उपलव्ध गराउने, लेखापरीक्षण र वित्तिय सुशासन कायम गर्ने दायित्व पालिकाको कार्यक्षेत्रमा रहेकोले सीमित स्रोत साधनलाई मितव्ययी, नियमित, प्रभावकारी र पारदर्शी ढङ्गले व्यवस्थापन गर्नुपर्नेछ ।

वित्तीय व्यवस्थापन अन्तर्गत दुईवटा पक्षहरूलाई समेटिएको छ । एकातर्फ योजना कार्यान्वयनको लागि आवश्यक पर्ने वित्तीय स्रोतको आँकलन, प्राप्ति र उपयोगलाई समेटिएको छ भने प्रदेश तथा सङ्घीय सरकारबाट प्राप्त विभिन्न प्रकारका अनुदानहरूलाई विद्यालयहरूमा पुर्याइ तोकिए बमोजिम खर्च, पारदर्शिता बढाउदै समग्र पक्षमा वित्तीय अनुशासन कायम गर्नुपर्नेछ ।

शिक्षा विकासका पूर्वाधारहरूको पनि पूर्वाधारका रूपमा लिइन्छ । शिक्षाको समय सापेक्ष जुन गतिमा विकास हुनुपर्ने हो त्यसो हुन सकेको छैन । विभिन्न प्रतिवेदनहरूले कुल बजेटको २० प्रतिशत बजेट शिक्षामा विनियोजन गर्न सिफारिस गरेतापनि सो अनुपातमा पुग्न सकेको छैन । यथार्थताको नजिक रहेर योजना बनाएर सो बमोजिम बजेट विनियोजन गर्ने नभई हचुवाको भरमा बजेट विनियोजन गर्ने कार्यले प्रश्रय पाएको छ । समुदायको विद्यालयमा लगानी गर्नुपर्छ भन्ने सोचमा गिरावट आएको छ । संविधानमा शिक्षालाई लगानीमैत्री बनाउने र लगानी बढाउदै लजाने नीति उल्लेख गरिएको छ ।

कमजोर भौतिक पूर्वाधारलाई सुविधा सम्पन्न बनाउनु, विद्यालयहरूको आर्थिक पक्षलाई सबलीकरण गर्नु, विद्यालय शिक्षामा परिचालन हुने बजेटलाई पारदर्शी बनाउनु चुनौतिका रूपमा रहेका छन् । सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको साझा अधिकारको सूचीमा शिक्षालाई राखिनु, सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको एकल अधिकारका रुपमा समेत स्पष्ट गरिनुले शिक्षामा लगानीको राम्रो अवसर प्रदान गरेको छ ।

६.२ वर्तमान अवस्था

विश्वव्यापी रुपमा दिगो विकासका लक्ष्यहरू हासिल गर्न कुल बजेटको कम्तिमा २० प्रतिशत रकम शिक्षा क्षेत्रमा विनियोजन गर्ने विश्वव्यापी प्रतिवद्धता रहेता पनि शिक्षा क्षेत्रको बजेट क्रमश घट्दै गइरहेको पाइन्छ । सर्शत अनुदानको रुपमा प्राप्त हुने केन्द्रिय अनुदानको ९५ प्रतिशत भन्दा बढी रकम शिक्षक तलव भत्ता, छात्रवृत्ति, भौतिक पूर्वाधार,

दिवाखाजा र पाठ्यपुस्तक जस्ता शिर्षकहरूमा खर्च हुने गरेको छ। गुणस्तर अभिवृद्धि र क्षमता विकासका लागि स्थानीय सरकारका कार्यक्रमहरू केन्द्रित रहेका छन। विद्यार्थी सङ्ख्याका आधारमा एकाई लागत विश्लेषण गर्दा अभिभावकको प्रत्यक्ष लगानीका अतिरिक्त पालिका क्षेत्रमा अध्ययनरत विद्यार्थीको प्रतिविद्यार्थी लागत २१ हजार रहेको छ। तिहारको भैलो देखि अभिभावकको सहयोग विद्यालयका आम्दानीका प्रमुख स्रोतहरू बनेका छन्।

पञ्चवर्षीय नगर शिक्षा योजना कार्यान्वयनको वित्तीय व्यवस्थापनका मुख्य स्रोत सङ्घीय, प्रदेश र स्थानीय सरकार रहनेछन्। अभिभावक र समुदायको भूमिका परिपूरकको रुपमा रहनेछ। शिक्षा क्षेत्रमा कार्य गर्ने सङ्घसंस्थाहरूलाई विज्ञताका आधारमा क्षेत्रगत रुपमा साझेदारी गर्न सकिनेछ। समग्र वित्तीय व्यवस्थापन अन्तर्गत योजना कार्यान्वयनका लागि पर्याप्त वित्तीय स्रोत जुटाउनु, शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धिका लागि विद्यालयहरूलाई आवश्यकता क्षेत्रमा स्रोत उपलव्ध गराउने र स्रोत साधनको प्रभावकारी व्यवस्थापन मार्फत वित्तीय सुशासन कायम गर्ने कार्यहरू प्राथमिकतामा रहेका छन। नतिजामा आधारित स्रोत विनियोजन पद्धति मार्फत विद्यालयहरूलाई नियमित अनुदानका अतिरिक्त एकमुष्ट, मागमा आधारित, कार्यसम्पादनमूलक र प्रोत्साहनमूलक अनुदानको व्यवस्था गरिनेछ। श्रोतको आँकलन तपसिल बमोजिम गरिएको छ।

क्र.स.	**वित्तीय श्रोतको व्यवस्थापन**	**कूल बजेट रु. ०००**	**जम्मा हिस्साको प्रतिशत**	**कैफियत**
१	सङ्घीय सरकार	**१२११९७५**	८७.२८	
२	प्रदेश सरकार	**२०१००**	१.४४	
३	स्थानीय सरकार	**१५६४९०**	११.२८	
४	अभिभावक तथा समुदाय	०	०	
५	सङ्घ संस्था तथा दातृनिकाय	०	०	
६	स्थानीय दाता तथा अन्य श्रोत परिचालन	०	०	
७	अपुग रकम	०	०	
	जम्मा	**१३८७७६५**	१००.००	

६.३ उद्देश्य

क) योजना अवधिका लागि शिक्षा क्षेत्रमा आवश्यक स्रोतको प्रक्षेपण गर्नु,

ख) पहिचान गरिएका कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि आवश्यक वित्तीय स्रोत पहिचान गर्नु,

ग) उपलब्ध स्रोतको आधारमा कार्यक्रमको प्राथमिकता निर्धारण गरी कार्यक्रमगत बजेट निर्धारण गर्नु,

घ) खर्चको प्रक्रिया र दायित्व स्पष्ट गर्नु।

६.४ रणनीतिहरू

क) सङ्घीय र प्रदेश सरकारको लगानीको अनुपातमा स्थानीय सरकारले आफ्नो स्रोतबाट लगानी गरिने,

ख) आफ्नो तह भित्रको लक्षित शैक्षिक पहुँच, सहभागिता एवम् गुणस्तर सुनिश्चित गर्न लगानीको व्यवस्था गरिने,
ग) स्रोतको उपयोग गर्ने विद्यालयलाई जबाफदेही बनाइने,
घ) वार्षिक रूपमा कुल बजेटको २० प्रतिशत बजेट शिक्षा क्षेत्रका कार्यक्रमका लागि व्यवस्था गरिने,
ङ) शिक्षामा निजी तथा गैर सरकारी क्षेत्रको लगानीलाई प्रोत्साहन तथा प्रबर्द्धन गरिने,
च) मापदण्डका आधारमा खर्च र प्रतिवेदन पद्धति अवलम्बन गरिने,
छ) वित्तीय व्यवस्थापन क्षमतामा सुधार ल्याई वित्तीय कार्यकुशलता, पारदर्शिता, जिम्मेवारी र उत्तरदायित्वलाई सबल बनाइने ।

६.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धि

क) शिक्षामा स्रोतको दिगो व्यवस्थापन भई शैक्षिक पहुँच, समता, गुणस्तर र क्षमता विकासमा उल्लेख्य प्रगति भएको हुने,
ख) वित्तीय व्यवस्थापन क्षमतामा सुधार भई वित्तीय कार्यकुशलता, पारदर्शिता, जिम्मेवारी र उत्तरदायित्व सुदृढ हुने ।

६.६ विद्यालय शिक्षा क्षेत्रगत उपक्षेत्र र अन्तरसम्वन्धित विषय क्षेत्र अन्तर्गतका क्रियाकलापहरुको क्षेत्रगत र तहगत बजेटको संक्षिप्त विश्लेषणः

विषय क्षेत्र तथा उपक्षेत्रगत बजेट विवरण

क्र.सं.	शिक्षाका उप-क्षेत्रहरू	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष) प्रति इकाइ लागत (रु ००० मा)						श्रोत आँकलन		
		२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८	जम्मा	संघ	प्रदेश	स्थानीय तह
१	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	१५४८५	१५२३५	१५०८५	१५०८५	१५४८५	७६३७५	५१०३०	८००	२४५४५
२	आधारभत् शिक्षा	१३९८८३	१३९२८३	१३९२८३	१३९६८३	१३९४८३	६९७६१५	६८०१६५	०	१७४५०
३	माध्यमिक शिक्षा	६७४९२	७०१९२	६७१९२	७०१९२	६७१९२	३४२२६०	२९२७६५	५०००	४४४९५
४	उच्च शिक्षा	१०००	१०००	१०००	१०००	१०००	५०००	०	०	५०००
५	प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा	४८७५	४८७५	४८७५	४८७५	४८७५	२४३७५	१९३७५	०	५०००
६	पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन	४४००	४५५०	४१५०	४५००	४४५०	२२०५०	९२००	०	१२८५०
७	शिक्षक व्यवस्थापन र विकास	३४५०	३१५०	३०५०	३४५०	३१५०	१६२५०	६२५०	२६००	७४००

८	भौतिक पूर्वाधार विकास	६८००	७०००	७०००	६९००	७१००	३४८००	२१०००	७५००	६३००
९	अनौपचारिक शिक्षा, जीवनपर्यन्त सिकाइ र शिक्षा	२२००	२०००	१७००	१८००	१७००	९४००	४५००	७००	४२००
१०	समता र समावेशीता शिक्षा	३५०८	४२५८	३४५८	३०५८	३५५८	१७८४०	१०८४०	५००	६५००
११	शिक्षामा सूचना प्रविधि	४६००	४९००	४१००	४६००	४१००	२२३००	१६०००	१०००	५३००
१२	आपतकालीन तथा संकटपुर्ण अवस्थामा शिक्षा	८५०	८५०	८५०	८५०	८५०	४२५०	२७५०	०	१५००
१३	संस्थागत संरचना र क्षमता विकास	२१२००	२११००	२१२००	२१०००	२१२००	१०५७००	९६५५०	१५००	७६५०
१४	योजना कार्यान्वयन प्रबन्ध र सहजीकरण	८५०	८५०	११५०	८५०	११५०	४८५०	०	५००	४३५०
१५	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन	९००	११००	८००	८००	११००	४७००	७५०	०	३९५०
	जम्मा	२७७४९३	२८०३४३	२७४८९३	२७८६४३	२७६३९३	१३८७७६५	१२११९७५	२०१००	१५६४९०

समीक्षा तथा विश्लेषणः उपर्युक्त तालिकामा नगर शिक्षा योजना(२०८३-९२)को पहिलो ५ वर्षका लागि कुल बजेट रु.१ अर्ब ३८ करोड ७७ लाख ६५ हजार प्रस्तावित गरिएको छ। प्रस्तावित कुल बजेटमध्ये संघीय सरकारको रु. १ अर्ब २१ करोड ११ लाख ७५ हजार, प्रदेश सरकारको रु. २० करोड १ लाख र स्थानीय सरकारको रु. १५ करोड ६४ लाख ९० हजार खर्चको हिस्सा प्रस्ताव गरिएको छ। नगर शिक्षा योजना कार्यान्वयन गर्न प्रस्ताव गरिएको कुल खर्चको उपक्षेत्रगत प्रस्तावित बजेट हिस्सा क्रमशः प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षामा ५.५० प्रतिशत, आधारभूत शिक्षामा ५०.२७ प्रतिशत, माध्यमिक शिक्षामा २४.६६ प्रतिशत, उच्च शिक्षामा ०.३६ प्रतिशत, प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक तालिममा १.७५ प्रतिशत, पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कनमा १.५८ प्रतिशत, शिक्षक व्यवस्थापन र विकासमा १.१७ प्रतिशत, भौतिक पूर्वाधार विकासमा २.५० प्रतिशत, अनौपचारिक शिक्षा र जीवन पर्यन्त सिकाइमा ०.६८ प्रतिशत, समता र समावेशितामा १.२८ प्रतिशत, सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा १.६० प्रतिशत, आपतकालीन अवस्थामा शिक्षामा ०.३१ प्रतिशत, संस्थागत संरचना र क्षमता विकासमा ७.६२ प्रतिशत, योजना कार्यान्वयन प्रबन्धमा ०.३४ प्रतिशत र अनुगमन तथा मूल्याङ्कनमा ०.३३ प्रतिशत खर्च हुने गरी बजेट प्रस्तुत गरिएको छ। स्थानीय सरकारले सामाजिक विकास क्षेत्र अन्तर्गत शिक्षा उपक्षेत्रमा प्राथमिकताका साथ स्रोतसाधनको विनियोजन र परिचालन गर्न नसकेमा योजनाले लिएका लक्ष्य तथा उद्देश्य हासिल गर्न चुनौतीको रुपमा रहनेछ।

परिच्छेद ७
कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन, समन्वय र सहजीकरण

७.१ परिचय

यस नगरपालिकाले शिक्षा कार्यक्रम कार्यान्वयन वार्षिक स्वीकृत कार्यक्रम अनुरुप कार्यान्वन गर्नेछ। स्थानीय तह र विद्यालयको आधारभूत तहमा संचालन हुने कार्यक्रमहरुको प्रभावकारी कार्यान्वयनमा जोड दिएको छ। प्रत्येक विद्यालयले र पालिकाले बजेटमा तोकिएको जिम्मेवारी अनुसार कार्यक्रम संचालन गर्नेछन। कार्यक्रम संचालनको लागि बजेट र आवश्यक प्रबन्ध पालिकाको शिक्षा शाखाले गर्नेछ ।

कार्यक्रमहरुको कार्यन्वयन भए नभएको अनुगमन मूल्यांकन गर्न पालिका तहमा शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखा प्रमुखको संयोजनमा अनुगमन समिति र विद्यालय तहमा वि.व्य.स. र प्र.अ.को नेतृत्वमा कार्यक्रमहरुको प्रभावकारी कार्यन्वयनको अनुगमन गरिनेछ। विद्यालय अनुगमनका क्रममा नगरपालिकाले समग्र पक्षको (शैक्षक, प्रशासनिक, शैक्षिक र भौतिक) नियमित अनुगमन, सुपरीवेक्षण, निरीक्षण गर्नेछन्। अनुगमन पश्चात सरोकारवालाहरुसँग समीक्षा बैठक गरी अनकुरणीय पक्षको प्रचार प्रसार र सुधारात्मक पक्षका लागि कार्ययोजना बनाई कार्यान्वयन गरिनेछ। कार्यक्रम कार्यान्वयनको लागि नीतिगत रुपमा पालिका र विद्यालय स्तरमा कार्यक्रम अनुगमन तथा मूल्यांकन समिति बनाई सक्रिय हुनेछ।

७.२ वर्तमान अवस्था

स्थानीय तहमा शैक्षिक क्षेत्राधिकार अनुसारका कार्यहरुमा अनुगमन, नियमन र मूल्यांकन गर्ने कार्य गरिरहेको छ। खासगरी नगरपालिकाको शिक्षा शाखाबाट अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने गरिएको र जनप्रतिनिधिहरुबाट पनि समय समयमा अनुगमन गरिएको भएता पनि नियमित विद्यालय अनुगन तथा मूल्याङ्कन तथा पृष्ठपोषणको व्यवस्था हुन सकेको छैन। विद्यालयमा वि.व्य.स. र प्र.अ.को नेतृत्वमा अनुगमन गर्ने गरेको भएतापनि विव्यसको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन क्षमता विकासमा त्यति ध्यान दिन सकेको अवस्था छैन। अनुगमन मूल्यांकनका संरचना वा निकायहरु खडा भएतापनि सक्रिय बनाउन बाँकि नै छ। कहिलेकाही गरिएका अनुगमनले सुधारात्मक सुझाव दिने तर त्यसको कार्यान्वयन गर्ने परिपाटी छैन । समग्र कार्यक्रम कार्यान्वयन, प्रगति समिक्षा पनि हुन बाँकी नै छ। प्रभावकारी अनुगमन र मूल्यांकनको स्थायी प्रणाली निर्माण र परिचलनमा समस्या छ। विद्यालयहरुवीचको गतिविधिहरुको नियमितता र अभिलेखीकरण सफलता, सिकाई र राम्रा अभ्यासहरुको आदान प्रदान गरी दस्तावेजीकरण र प्रचार प्रसार को पनि खाँचो रहेको छ।

ऐन,नियमअनुसार कार्य भए नभएको लेखाजोख गर्ने, लक्ष्य तथा उद्देश्यका आधारमा प्रगति मापन गर्ने र क्षेत्रगत उद्देश्य तथा लक्ष्यमा भएको रणनीति तथा नीतिगत प्रवाहको मूल्याङकन गर्ने कार्यहरू नियमित रूपमा भैरहेका छन् । सबै तहको सेवा व्यवस्थापन तथा सेवा प्रवाहका लागि वित्तीय, व्यवस्थापकीय र प्राविधिक पक्षको अनुगमन, लेखाजोखा तथा मूल्याङकन गरिने छ। सङ्घमा शिक्षा तथा खेलकुद मन्त्रालय र शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्रले अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका कार्यको समन्वय र सञ्चालन गर्नेछन्। प्रदेशमा सामाजिक विकास मन्त्रालय र शिक्षा विकास निर्देशनालय र सामाजिक विकास कार्यालयहबाट समेत कार्यक्रमको अनुगमन हुने प्रबन्ध गरिएको छ । यस

नगरपालिकाको नगर शिक्षा योजना सरोकारवालाहरूलाई जानकारी गराइ सोको कार्यान्वयन भए नभएको सम्बन्धित निकायबाट अनुगमन गरिनेछ । अनुगमन प्रकृया तपसिल बमोजिम हुनेछ ।

क्र. स.	अनुगमन गर्ने निकाय	अनुगमन प्रकृया	जिम्मेवारी	अनुगमन समय	अनुगमन सूचक
१	वडा शिक्षा समिति	अवलोकन, निरीक्षण, सुपरीवेक्षण, प्रतिवेदन	संयोजक	मासिक	आगन्तुक पुस्तिका, विद्यालय अनुगमन फाराम, कक्षाकोठा अनुगमन फाराम, प्रतिवेदन
२	नगर शिक्षा समिति/सामाजिक विकास समिति		संयोजक	मासिक	
३	वडा कार्यालय		अध्यक्ष तथा पदाधिकारी	मासिक	
४	नगरपालिका		प्रमुख तथा पदाधिकारी	त्रैमासिक	
५	शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाई		इकाई प्रमुख	वार्षिक	
६	जिल्ला समन्वय समिति		प्रमुख तथा पदाधिकारी	वार्षिक	
७	शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखा		शाखा प्रमुख/शाखा अधिकृत/ सविनि	मासिक	
८	विद्यालय सुपरीवेक्षक			मासिक	
९	शिक्षा तथा मानव श्रोत विकास केन्द्र			वार्षिक	
१०	प्रदेश शिक्षा विकास निर्देशनालय/सामाजिक विकास कार्यालय			वार्षिक	
११	नागरिक समाज तथा गैर सरकारी सङ्घसंस्था			मासिक	

नगर शिक्षा योजनाको प्रचारप्रसार गर्न सरोकारवालाहरूलाई भौतिक तथा अनलाइन लगायतका अन्य माध्यमबाट प्रचारप्रसार गराइनेछ । योजनाको कार्यान्वयनको क्रममा आवश्यक सहयोग तथा सहकार्यको लागि नगरपालिका

तथा सम्बन्धित वडाहरूले यस योजनासँग सम्बन्धित तह तथा निकायहरूसँग आवश्यक प्रत्यक्ष समन्वय वा पत्राचार गर्नेछ । योजनाको कार्यान्वयनको क्रममा नगरपालिकाको कार्यपालिका नगर शिक्षा समिति सामाजिक विकास समिति सवै वडाहरू, सम्बन्धित विषयगत अन्तर सम्बन्धित समिति तथा उपसमितिहरूको बैठक कार्यतालिका वा आवश्यकता अनुसार बस्ने र कार्यान्वयनमा प्रभावकारीता ल्याइनेछ ।

७.३ उद्देश्य

क) अनुगमन तथा मूल्यांकनको लागि संयन्त्रको निर्माण गर्नु

ख) अनुमगन तथा मूल्यांकन प्रणालीलाई नतिजामा आधारित बनाउनु

ग) योजना कार्यान्वयनको क्रममा आएका समस्या तथा चुनौतिहरुलाई सम्बोधन गरी अपेक्षित उपलब्धी हासिल गर्नु

७.४ रणनीतिहरू

क) एकीकृत शैक्षिक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन मार्गदर्शन निर्माण र उपयोग गर्ने,

ख) अनुगमन, मूल्याङ्कन र प्रतिवेदन कार्यलाई छिटो, छरितो, व्यवस्थित र प्रभावकारी बनाउन प्रविधिको प्रयोग गर्ने,

ग) शैक्षिक सूचना व्यस्थापन प्रणालीलाई थप सुदृढीकरण गर्ने,

घ) राष्ट्रिय सूचकको अतिरिक्त आवश्यकता अनुसार स्थानीय सूचकहरूलाई समेत सूचना प्रणालीमा आवद्ध गर्ने,

ङ) योजनाका आगत (Input), प्रक्रिया (Process), परिणाम (Output), उपलब्धि (Outcome) र प्रभाव (Impact) समेतको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि संरचना र जनशक्तिको प्रबन्ध गर्ने,

च) प्रमाणमा आधारित अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा प्रतिवेदन प्रणालीको विकास गर्ने,

छ) अनुगमन तथा मूल्याङ्कनबाट प्राप्त पृष्ठपोषणलाई उपयोग गर्ने,

ज) कुल बजेटको निश्चित हिस्सा अनुगमन तथा मूल्याङ्कनमा छुट्याई नतिजा मूलक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीको अवलम्बन गर्ने,

झ) सहभागिता मूलक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीको कार्यान्वयन गर्ने,

ञ) कक्षाकोठाको सिकाइको अनुगमन, सुपरिवेक्षण तथा मूल्याङ्कनलाई प्रभावपूर्ण बनाउन कार्यस्थलमा आधारित अनुगमन, मूल्याङ्कन, सुपरिवेक्षण एव प्रतिवेदन प्रणालीको प्रबन्ध गर्ने,

ट) पुरस्कार र दण्ड प्रणालीको विकास गर्ने ।

७.५ उपलब्धि, प्रमुख नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

अ) उपलब्धि

क) प्रभावकारी अनुगमनको माध्यबाट योजना कार्यान्वयनका चरणमा आएका समस्या तथा चुनौतीहरूलाई समयमै सम्बोधन भई अपेक्षित उपलब्धि हासिल हुने र योजनाको मूल्याङ्कनमा आधारित भई आवश्यकतामा आधारित योजना निर्माणका लागि पृष्ठपोषण प्राप्त हुने,

ख) कार्यक्रमको आवधिक समिक्षा भई सफलतालाई निरन्तरता, असफलतालाई सुधार, कमिकमजोरीमा सुधार र पुनर्योजना गर्न मद्दत हुने,

ग) समग्र कार्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयन हुने ।

आ) नतिजा

क) नतिजामा आधारित अनुगमन प्रणाली स्थापित हुने,

ख) अनुगमनका आधारमा नतिजा सुधार हुने,

ग) अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि संस्थागत संरचना तथा क्षमता विकास हुने,

घ) विद्यार्थी उपलब्धि परीक्षणका नतिजाका आधारमा सुधार गर्ने परिपाटी स्थापित हुने,

ङ) विभिन्न कार्यक्रमहरूको उपलब्धि तथा प्रभावको आवधिक मूल्याङ्कन हुने,

च) सिकाईहरुको दस्तावेज तयार हुने ।

इ) प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्यः

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०७३/७४	२०७४/७५	२०७५/७६	२०७६/७७	२०७७/७८	जम्मा		
१	अनुगमन पद्धति विकास तथा कार्यान्वयन	पटक	१	०	०	०	०	१		
२	अनुगमन प्रणालीका लागि सूचक तयारी र अध्यावधिक	पटक	१	०	१	०	०	२		
३	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन	पटक	३	३	३	३	३	१५		
४	चौमासिक तथा वार्षिक समीक्षा तथा प्रतिवेदन	पटक	३	३	३	३	३	१५		
५	स्थिति प्रतिवेदन तयारी	पटक	३	३	३	३	३	१५		
६	विद्यार्थी सिकाइ उपलब्धि परीक्षण	पटक	१	१	१	१	१	५		
७	विद्यालयको कार्यसम्पादन परीक्षण	पटक	१	१	१	१	१	५		
८	अनुगमन सम्बन्धी क्षमता विकास	पटक	१	१	१	१	१	५		

९	सामाजिक परीक्षणलाई प्रभावकारी र नियमित बनाउने	पटक	१	१	१	१	१	५		
१०	विद्यालयको लेखा परीक्षण	पटक	१	१	१	१	१	५		
११	अध्ययन तथा अनुसन्धान	पटक	२	२	२	२	२	१०		

शिक्षा योजनाको क्षेत्र तथा उपक्षेत्रगत पाँच वर्षे बजेटको अनुमानित विवरण (आर्थिक वर्ष २०८३/८४-२०८७/८८)

१. प्रारम्भिक वालविकास र शिक्षा

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष) प्रति इकाइ लागत रु ००० मा						स्रोत आँकलन			
			२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	जम्मा	संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
१	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका न्यूनतम मापदण्ड प्रबोधिकरण गर्ने	पटक	५०	०	०	०	०	५०			५०	
२	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा केन्द्रहरूको नक्साङ्कन तथा पुनर्वितरण	पटक	५०	०	०	०	०	५०			५०	
३	अनाथ असहाय र अपाङ्गता पहिचान गरी थप सेवा उपलब्ध गराउने	पटक	१००	१००	१००	१००	१००	५००			५००	
४	बालबालिकाको अभिलेखीकरण गर्ने(विद्यालय)	निरन्तर	०	१००	१००	१००	१००	४००			४००	
५	पोषणयुक्त दिवा खाजाको व्यवस्था गर्ने	निरन्तर	१७९३	१७९३	१७९३	१७९३	१७९३	८९६५	८९६५		०	
६	बालविकास पाठ्यक्रम प्रबोधिकरण गर्ने	पटक	२००	०	०	०	२००	४००		४००	०	
७	वालविकास केन्द्रमा न्यूनतम मापदण्ड पुरा गर्ने	वटा	०	१५०	०	०	०	१५०	१५०		०	
८	सहजकर्ताहरुको पेशागत विकास तालिम सञ्चालन गर्ने	पटक	२००	०	०	०	२००	४००		४००	०	
९	अभिभावक शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने(वडाको सहयोग र समन्वय)	आवश्यकता अनुसार	६०	६०	६०	६०	६०	३००			३००	
१०	बालबालिकाको शारीरिक, सामाजिक, मानसिक तथा भावनात्मक सुरक्षा तथा आवश्यकता अनुसार मनोसामाजिक परामर्श उपलब्ध गराउने	आवश्यकता अनुसार	२०	२०	२०	२०	२०	१००			१००	
११	नमुना प्रारम्भिक वालविकास सहजकर्तालाई पुरस्कारको व्यवस्था गर्ने	जना	२०	२०	२०	२०	२०	१००			१००	
१२	स्वास्थ्य, कृषि, महिला विकास शाखासँग समन्वय गर्ने	पटक	५०	५०	५०	५०	५०	२५०			२५०	
१३	सहजकर्ताहरुको पारिश्रमिक व्यवस्थापन(अनुगमन, नियमन तथा व्यवस्थापन)	निरन्तर	८१३४	८१३४	८१३४	८१३४	८१३४	४०६७०	४०६७०		०	
१४	स्थानीय तहबाट सहजकर्ताहरुको नपुग पारिश्रमिक व्यवस्थापन	निरन्तर	४४५९	४४५९	४४५९	४४५९	४४५९	२२२९५			२२२९५	
१५	वालविकास केन्द्रका लागि प्रति विद्यार्थी अनुदान वितरण	निरन्तर	२४९	२४९	२४९	२४९	२४९	१२४५	१२४५		०	
१६	नमूना असल अभ्यास आदान प्रदान(अन्तर विद्यालय/विव्यस/शिक्षक अभिभावक संघ)	पटक	१००	१००	१००	१००	१००	५००	०		५००	
	जम्मा		**१५४८५**	**१५२३५**	**१५०८५**	**१५०८५**	**१५४८५**	**७६३७५**	**५१०३०**	**८००**	**२४५४५**	
२. आधारभूत शिक्षा												
१	विद्यालय नक्शाङ्कन, पुनर्वितरण तथा समायोजन	पटक	२००	०	०	०	२००	४००	०		४००	
२	कक्षागत र विषयगत रुपमा शिक्षक दरबन्दी मिलान	पटक	२००			२००		४००			४००	

३	भर्ना अभियान कार्यक्रम सञ्चालन(विद्यालय/विव्यस/शिक्षक अभिभावक संघ)	पटक	२००	२००	२००	२००	२००	**१०००**			१०००	
४	आधारभुत तहका बालबालिकाहरूका लागि सिकाइ सामग्री व्यवस्था	विद्यालय	१००	१००	१००	१००	१००	**५००**			५००	
५	आधारभूत तहका शिक्षक क्षमता विकास कार्यक्रम	जना	३००	३००	३००	३००	३००	**१५००**			१५००	
६	विद्यालय पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम र दिवा खाजाको प्रबन्ध	जना	५३०३	५३०३	५३०३	५३०३	५३०३	२६५१५	२६५१५	०	०	
७	अपाङ्गता भएका विद्यार्थीलाई सहयोग(तथ्याङ्क संकलन अभिलेखीकरण)	जना	२००	०	०	२००	०	**४००**			४००	
८	नि:शुल्क पाठ्यपुस्तक व्यवस्था	जना	१५८०	१५८०	१५८०	१५८०	१५८०	**७९००**	७९००		०	
९	अपाङ्गता तथा विशेष अवस्थाका बालबालिकाहरुको लागि प्रोत्साहनमूलक कार्यक्रम	जना	१००	१००	१००	१००	१००	**५००**			५००	
१०	अभिभावक शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन(पालिका/विद्यालय/विव्यस/PTA)	विद्यालय	२००	२००	२००	२००	२००	**१०००**			१०००	
११	विद्यार्थीहरुको लागि अतिरिक्त क्रियाकलाप सञ्चालन(विद्यालय/वडा/पालिका/साप्ताहिक पाक्षिक/मासिक/त्रैमासिक/वार्षिक)	पटक	३००	३००	३००	३००	३००	**१५००**			१५००	
१२	उत्कृष्ट शिक्षकलाई पुरस्कारको व्यवस्था गर्ने	जना	५०	५०	५०	५०	५०	**२५०**			२५०	
१३	आधारभुत तहका शिक्षकहरुको लागि तलब व्यवस्थापन	निरन्तर	९९६०८	९९६०८	९९६०८	९९६०८	९९६०८	**४९८०४०**	४९८०४०		०	
१४	राहत शिक्षकहरुको तलव व्यवस्थापन	निरन्तर	२४८१६	२४८१६	२४८१६	२४८१६	२४८१६	**१२४०८०**	१२४०८०		०	
१५	आधारभुत तहमा शिक्षण सिकाइ अनुदानमा कार्यरत शिक्षकको तलब व्यवस्थापन	जना	९२३	९२३	९२३	९२३	९२३	**४६१५**	४६१५		०	
१६	विद्यालय कर्मचारीको पारिश्रमिक व्यवस्थापन	निरन्तर	३५००	३५००	३५००	३५००	३५००	**१७५००**	१७५००		०	
१७	स्थानीय तहबाट नपुग शिक्षक व्यवस्थापन	जना	५००	५००	५००	५००	५००	**२५००**			२५००	
१८	आधारभूत तहको प्रति विद्यार्थी लागत अनुदान	पटक	३०३	३०३	३०३	३०३	३०३	**१५१५**	१५१५			
१९	सिकाइ उपलब्धी सुधार कार्यक्रम(कक्षागत बेसलाइन तयारी/उपचारात्मक शिक्षण)	विद्यालय	१५००	१५००	१५००	१५००	१५००	**७५००**			७५००	
	जम्मा		**१३९८८३**	**१३९२८३**	**१३९२८३**	**१३९६८३**	**१३९४८३**	**६९७६१५**	**६८०१६५**	**०**	**१७४५०**	
३. माध्यमिक शिक्षा												
१	नि:शुल्क माध्यमिक शिक्षाको कार्यान्वयनका लागि आवश्यक पर्ने कानुन, कार्यविधि, निर्देशिकाहरू तयारी तथा संशोधन	पटक	१००	०	०	०	०	१००			१००	

२	बिद्यालय सेवा क्षेत्रको सिमांकन गरी हरेक माध्यमिक विद्यालयको सेवा क्षेत्र एकीन गर्ने र सिमाङ्कन भित्रका बालबालिकाहरू भर्नाको सुनिश्चितताको लागि विद्यालयमा नक्साङ्कन, पुनर्वितरण तथा समायोजन र स्थापना	पटक	२००	०	०	०	०	२००	०		२००	
३	माध्यमिक शिक्षामा विज्ञान प्रविधि, इन्जिनियरिङ, कला र गणित शिक्षा (STEAM) जस्ता विषयको सिकाइलाइ अन्तर सम्वन्धित गर्ने र विज्ञान, गणित तथा कम्प्युटर विज्ञान विषय अध्ययनका लागि अवसर बढाउने	निरन्तर	५००	५००	५००	५००	५००	२५००			२५००	
४	माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच सनिश्चित गर्न आवश्यकतानुसार बसको व्यवस्था तथा खुला तथा दुर शिक्षा लगायतका बैकल्पिक प्रवन्ध गर्ने	माध्यमिक विद्यालय	०	३०००		३०००		६०००		५०००	१०००	
५	प्रविधि तथा व्यवहार कुशल सिपहरूको एकिकरण तथा बिद्यार्थी मूल्याङ्कन सम्वन्धी शिक्षक क्षमता विकास	जना	३००	३००	३००	३००	३००	१५००			१५००	
६	विभिन्न किसिममा अपांगता भएका विद्यार्थीलाई सहयोग(तथ्याङ्क संकलन तथा अभिलेखीकरण)	विद्यार्थी	१००	१००	१००	१००	१००	५००			५००	
७	निःशुल्क पाठ्यपुस्तक वितरण	विद्यार्थी	७८०	७८०	७८०	७८०	७८०	३९००	३९००			
८	विपन्न लक्षित छात्रवृत्ति वितरण	विद्यार्थी	५००	५००	५००	५००	५००	२५००	२५००			
९	आर्थिक रूपमा विपन्नका लागि ड्रेस तथा स्टेशनरी सहयोग	विद्यार्थी	१००	१००	१००	१००	१००	५००			५००	
१०	विद्यालय व्यवस्थापन तथा सञ्चालन अनुदान	विद्यालय	३१२५	३१२५	३१२५	३१२५	३१२५	१५६२५	१५६२५			आधारभूत समेत
११	प्रति विद्यार्थी लागत अनुदान	विद्यार्थी	७३८	७३८	७३८	७३८	७३८	३६९०	३६९०			
१२	उत्कृष्ट शिक्षक पुरस्कार व्यवस्था गर्ने	जना	५०	५०	५०	५०	५०	२५०			२५०	
१३	दरबन्दी शिक्षक तलव भत्ता	शिक्षक	२२६७३	२२६७३	२२६७३	२२६७३	२२६७३	११३३६५	११३३६५			
१४	राहत शिक्षकहरुको तलव व्यवस्थापन	शिक्षक	२०७०३	२०७०३	२०७०३	२०७०३	२०७०३	१०३५१५	१०३५१५			
१५	विद्यालय सहायक तथा विद्यालय कर्मचारीको पारिश्रमिक व्यवस्थापन	कर्मचारी	४२९४	४२९४	४२९४	४२९४	४२९४	२१४७०	२१४७०			
१६	शिक्षण सिकाइ अनुदानमा कार्यरत शिक्षक तलव भत्ता	शिक्षक	४६२४	४६२४	४६२४	४६२४	४६२४	२३१२०	२३१२०			
१७	शिक्षण सहयोग अनुदान कार्यक्रम	शिक्षक	२१८९	२१८९	२१८९	२१८९	२१८९	१०९४५			१०९४५	
१८	अतिरिक्त तथा सहक्रियाकलाप सञ्चालन(सामान्य तथा विषयगत हाजिरीजवाफ/हिज्जे/खेलकुद/संगीत/गायन/नृत्य/बक्तृत्व कला/कविता/कथा/निबन्ध/प्रदर्शनी अन्तर विद्यालय तथा पालिकास्तर)	पटक	२०००	२०००	२०००	२०००	२०००	१००००			१००००	
१९	विषयगत सामग्री प्रदर्शनी कार्यक्रम	पटक	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	०		१०००	
२०	उपचात्मक शिक्षण तथा विद्यार्थी सहायता	पटक	१२००	१२००	१२००	१२००	१२००	६०००			६०००	
२१	आवसीय तथा वृहत विद्यालय सञ्चालन(नमूना /प्राविधिक/विज्ञान)	विद्यालय	५००	५००	५००	५००	५००	२५००			२५००	

२२	सेनेटरी प्याड व्यवस्थापन/भेन्डिङ मेसिन तथा उचित विसर्जन	विद्यार्थी	१११६	१११६	१११६	१११६	१११६	५५८०	५५८०			
२३	पेशागत वृत्ति मार्ग निर्देशन कार्यक्रम सञ्चालन	विद्यार्थी	१०००	१०००	१०००	१०००	१०००	५०००			५०००	
२४	असल अभ्यासको आदान प्रदान कार्यक्रम (अन्तर विद्यालय/पालिका)	पटक	५००	५००	५००	५००	५००	२५००			२५००	
	जम्मा	**जम्मा**	**६७४९२**	**७०१९२**	**६७१९२**	**७०१९२**	**६७१९२**	**३४२२६०**	**२९२७६५**	**५०००**	**४४४९५**	
४ . अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ												
१	सामुदायिक सिकाइ केन्द्रको अनुदान	वटा	६००	६००	६००	६००	६००	३०००	३०००			
२	घरधुरी सर्बेक्षणका आधारमा निरक्षर व्यक्तिको तथ्यांक संकलन	पटक	५००	०	०	०	०	५००		५००		
३	प्रविधिमा आधारित महिला तथा प्रौढहरुलाई साक्षरता, निरन्तर शिक्षा र आजीवन सिकाइ कार्यक्रम सञ्चालन	पटक	३००	३००	३००	३००	३००	१५००			१५००	
४	प्रौढहरुलाइ सिप विकास तालिम र आय आर्जनका कार्यक्रम सञ्चालन	पटक	५००	५००	५००	५००	५००	२५००			२५००	
५	परिचालकहरूको क्षमता विकास कार्यक्रम सञ्चालन	पटक	०	१००	०	१००	०	२००		२००		
६	वैकल्पिक शैक्षिक कार्यक्रम सञ्चालन(आवश्यकताका आधारमा तहगत)	पटक	३००	३००	३००	३००	३००	१५००	१५००			
७	विद्यालय वाहिर रहेका बालबालिकाहरूको नाम नामेशी विवरण सहितको प्रोफाइल विकास	संख्या	०	२००	०	०	०	२००			२००	
	जम्मा	**जम्मा**	**२२००**	**२०००**	**१७००**	**१८००**	**१७००**	**९४००**	**४५००**	**७००**	**४२००**	
५. पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन												
१	विद्यालय शिक्षाको राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूपको अभिमुखिकरण	पटक	०	२००	०	०	०	२००	२००		०	
२	विद्यार्थीको आवधिक मूल्यांकन	पटक	१५००	१५००	१५००	१५००	१५००	७५००	२५००	०	५०००	
३	सबै बालबालिकालाई पाठ्यपुस्तक तथा अभ्यास/कार्य पुस्तिकाको उपलब्धता	विद्यार्थी	३००	३००	३००	३००	३००	१५००			१५००	
४	स्थानीय पढाइ सामग्री र अन्य शैक्षणिक सामग्री निर्माण तथा प्रयोग	विद्यालय	१०००	१०००	१०००	१०००	१०००	५०००	५०००			
५	शिक्षण कार्यमा उपयोगी सामग्री जस्तै : पाठ्यक्रम, शिक्षक निर्देशिका लगायत सन्दर्भ सामाग्रीको उपलब्धता	पटक	३५०	०	०	३५०	०	७००			७००	
६	स्थानीय पाठ्यक्रम पाठयसामग्री विकास र कार्यान्वयन	निरन्तर	५००	५००	५००	५००	५००	२५००			२५००	
७	पाठ्यक्रम कार्यान्वयनसम्बन्धी शिक्षक क्षमता अभिवृद्धि तालिम सञ्चालन	पटक	०	२००	०	०	२००	४००			४००	
८	सिकाइ उपलब्धि मापन तथा विश्लेषण प्रणाली सुदृढीकरण	निरन्तर	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	८००		२००	
९	निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन (CAS) प्रभावकारी कार्यान्वयन	निरन्तर	१००	१००	१००	१००	१००	५००	५००			
१०	समावेशी तथा बहुभाषिक मूल्याङ्कन उपकरण विकास र प्रयोग	पटक	०	१००	०	०	१००	२००			२००	
११	प्रविधिमा आधारित (डिजिटल) मूल्याङ्कन प्रणालीको प्रवर्द्धन	पटक	०	०	१००	१००	१००	३००	२००		१००	

१२	कक्षा अवलोकन तथा शैक्षिक पृष्ठपोषण प्रणाली सुदृढीकरण	विद्यालय	१००	१००	१००	१००	१००	५००			५००	
१३	पाठ्यपुस्तक तथा सहायक शिक्षण सामग्रीको प्रभावकारी उपयोग सुनिश्चित	निरन्तर	५०	५०	५०	५०	५०	२५०			२५०	
१४	विषयगत शिक्षक सञ्जाल तथा पेशागत सिकाइ समुदाय गठन तथा परिचालन	निरन्तर	२००	२००	२००	२००	२००	१०००			१०००	
१५	परीक्षा नतिजा विश्लेषण गरी सुधारात्मक कार्ययोजना कार्यान्वयन(विद्यालय)	विद्यालय	१००	१००	१००	१००	१००	५००			५००	
	जम्मा		**४४००**	**४५५०**	**४१५०**	**४५००**	**४४५०**	**२२०५०**	**९२००**	**०**	**१२८५०**	
६. शिक्षक व्यवस्थापन र विकास												
१	असल अभ्यासको अवलोकन भ्रमण	पटक	३००	३००	३००	३००	३००	१५००			१५००	
२	कार्य सम्पादनमा आधारित प्रोत्साहन तथा सुविधा दिने	जना	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	१०००			
३	शिक्षण सिकाइमा पृष्ठपोषण प्राप्त गर्न परिक्षाको नतिजा विश्लेषण गर्ने(कक्षागत/विषयगत/तहगत)	पटक	१००	१००	१००	१००	१००	५००	५००			
४	शिक्षक पेसागत सहयोग कार्यविधिका आधारमा सिकाइका लागि शिक्षकको इ संजाल गठन तथा परिचालन	वटा	५०	५०	५०	५०	५०	२५०			२५०	
५	शिक्षकलाइ परामर्श कार्य गर्न, अध्ययन अनुसन्धान, अनुगमन, सुपिरवेक्षणको लागि विज्ञ समुह परिचालन गर्ने	पटक	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	१०००			
६	शिक्षक मेन्टरिङ/कोचिङका लागि कार्यक्रम सञ्चालन गरेर शिक्षक पेसागत सहयोग विकास गर्ने	विद्यालय	१००	१००	१००	१००	१००	५००	५००		०	
७	विद्यालय तथा पालिका स्तरमा प्रारम्भिक कक्षाका शिक्षकलाइ पेसागत सहयोग गर्न शिक्षण सिकाइ समुह वैठक/घुम्ती वैठक सञ्चालन गर्ने	पटक	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	२५०			
८	आवश्यकताका आधारमा शिक्षक पेसागत सहयोग तालिम सञ्चालन गर्ने(शिक्षा तालिम केन्द्र र पालिकाको समन्वय र साझेदारी)	जना	५००	५००	५००	५००	५००	२५००		२०००	५००	
९	शिक्षक दरवन्दी मिलान तथा पुनर्वितरण	पटक	१००	१००	१००	१००	१००	५००			५००	
१०	पालिकाले प्रअ र प्रअले शिक्षकहरूसँग करार सम्झौता मार्फत सिकाइ उपलव्धीमा सुधार	पटक	३००	३००	३००	३००	३००	१५००			१५००	
११	एकीकृत पाठ्यक्रमलाई प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नका लागि कक्षा १ देखि ३ सम्मका शिक्षकहरूलाई पठन तत्व तथा एकीकृत ढाँचाको तालिमको ब्यवस्था	जना	३००	०	०	३००	०	६००		६००		
१२	स्थानीय पढाइ सामग्री र अन्य शैक्षणिक सामग्री निर्माणका लागि तालिम वा कार्यशालाको ब्यवस्था(विद्यालय)	वटा	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	७५०			७५०	

१३	प्रविधि मैत्री सिकाइका लागि टेलिभिजन, कम्प्युटर, इन्टरनेट लगायत प्रयोगका लागि तालिमको ब्यवस्था	पटक	३००	३००	३००	३००	३००	१५००			१५००	
१४	शिक्षक पेसागत सहयोग सम्बन्धी प्रावधान कार्यान्वयन गर्नका लागि प्रणाली विकास गर्ने	विद्यालय	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	१०००			
१५	शिक्षकको आवधिक सरुवा व्यवस्थापन गर्ने(३/३ वर्षमा)	पटक	१००	०		१००	०	२००			२००	
१६	विद्यालयमा प्र अ नियुक्ति व्यवस्थापन गर्ने(३ वर्ष करार सम्झौता)	विद्यालय	०	१००	०	०	१००	२००			२००	
१७	सामुदायिक विद्यालयको प्र.अ. बैठक तथा भत्ता व्यवस्थापन	सबै	५००	५००	५००	५००	५००	२५००	२०००		५००	
	जम्मा		**३४५०**	**३१५०**	**३०५०**	**३४५०**	**३१५०**	**१६२५०**	**६२५०**	**२६००**	**७४००**	
७. समता र समावेशीता												
१	शिक्षाको मूल प्रवाह बाहिर रहेका र नरहेका सवै बालबालिकाहरूको तथ्याङ्क सङ्कलन र विश्लेषण	सङ्ख्या	५००	०	०	०	०	५००		५००		
२	लक्षित बर्गको लागि छात्रबृत्ति वितरण	सङ्ख्या	१००	१००	१००	१००	१००	५००	५००			
३	सबै प्रकारका विभेदको अन्तकालागि सचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन(विद्यालय)	सङ्ख्या	२००	२००	२००	२००	२००	१०००			१०००	
४	जेन्डर फोकल शिक्षक र गुनासो सुन्ने अधिकारीको ब्यबस्था	विद्यालय	०	०	०	०	०	०				
५	बालिका तथा समावेशी शिक्षा सञ्जालको गठन र परिचालन	वटा	०	१००	०	०	०	१००	०		१००	
६	विद्यार्थीहरुको अपाङ्गताको पहिचान	संख्या	०	२००			२००	४००	४००			
७	स्रोत कक्षाको व्यवस्थापन(तथ्याङ्क संकलन तथा अन्तर पालिका साझेदारी)	वटा	२००	२००	२००	२००	२००	१०००			१०००	
८	लैङ्गिक तथा समावेशी शिक्षा नीति निर्माण र कार्यान्वयन गर्ने	पटक	०	३००	०	०	०	३००			३००	
९	अपाङ्गता भएका बालबालिकाका लागि आवश्यक सहायक सामग्री (Assistive Devices) उपलब्ध गराउने	आवश्यकता अनुसार	०	३००	०	०	३००	६००	६००			
१०	अपाङ्गमैत्री भौतिक संरचना (र्याम्प, रेलिङ, अपाङ्गमैत्री शौचालय) निर्माण गर्ने	विद्यालय	५००	५००	५००	५००	५००	२५००	२५००			
११	छात्रवृत्ति तथा प्रोत्साहन कार्यक्रमलाई लक्षित वर्ग (दलित, जनजाति, अल्पसंख्यक, सीमान्तकृत) मा केन्द्रित गर्ने	निरन्तर	५२८	५२८	५२८	५२८	५२८	२६४०	२६४०			
१२	किशोरीमैत्री विद्यालय कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने (महिनावारी व्यवस्थापन, सुरक्षित कक्षाकोठा)	विद्यालय	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	१०००		०	
१३	लैङ्गिक हिंसा तथा दुर्व्यवहार विरुद्ध सचेतना तथा उजुरी संयन्त्र स्थापना गर्ने	विद्यालय	०	३००	०	०	०	३००	३००			

१४	शिक्षक तथा कर्मचारीलाई GEDSI सम्बन्धी अभिमुखीकरण तथा तालिम प्रदान गर्ने		०	०	३००	०	०	३००			३००	
१५	बहुभाषिक तथा मातृभाषामा प्रारम्भिक कक्षा शिक्षण व्यवस्था गर्ने	आवश्यकता अनुसार	५००	५००	५००	५००	५००	२५००			२५००	
१६	विद्यालय व्यवस्थापन समितिमा महिलाहरू तथा सीमान्तकृत समुदायको प्रतिनिधित्व सुनिश्चित गर्ने	निरन्तर	०	०	१००	०	०	१००			१००	
१७	समावेशी पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक विकास गर्ने (रूढीवादी धारणा न्यूनीकरण)	पटक	१००	१००	१००	१००	१००	५००			५००	
१८	विद्यालयमा Child Protection Mechanism स्थापना र कार्यान्वयन गर्ने	पटक	५०	५०	५०	५०	५०	२५०			२५०	
१९	नियमित GEDSI अडिट तथा सामाजिक परीक्षण (Social Audit) सञ्चालन गर्ने	विद्यालय	३८०	३८०	३८०	३८०	३८०	१९००	१९००		०	
२०	विद्यालय बाहिर रहेका तथा जोखिममा रहेका बालबालिकाको पहिचान र पुनःभर्ना कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	संख्या	०	५०	५०	५०	५०	२००			२००	
२१	सुरक्षित यातायात तथा छात्रावास सुविधा सुनिश्चित गर्ने (विशेष गरी छात्रा र अपाङ्गता भएका विद्यार्थीका लागि)	संख्या	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	१०००			
२२	स्थानीय तहमा GEDSI सम्पर्क व्यक्ति वा डेस्क स्थापना गरी समन्वय प्रणाली विकास गर्ने		५०	५०	५०	५०	५०	२५०			२५०	
	जम्मा		**३५०८**	**४२५८**	**३४५८**	**३०५८**	**३५५८**	**१७८४०**	**१०८४०**	**५००**	**६५००**	
८. सूचना प्रविधि र शिक्षा												
१	विद्यालयमा ICT संरचना विस्तार	वटा	२०००	२०००	२०००	२०००	२०००	१००००	१००००			
२	प्रत्येक विद्यालयमा Internet Connectivity को व्यवस्था	वटा	०	३००	०	०	०	३००			३००	
३	शिक्षकहरूको क्षमता विकास	जना	०	५००	०	५००	०	१०००		१०००		
४	विद्यालमा अन्तरक्रियात्मक डिजिटल सामग्रीको उपलब्धता	वटा	१५००	१५००	१५००	१५००	१५००	७५००	५०००		२५००	
५	IEMIS व्यवस्थापन तालिम	विद्यालय	१००	१००	१००	१००	१००	५००	५००			
६	विद्यालमा इ हाजिरी व्यवस्थापन क्लाउड व्यवस्थापन सहित	पटक	५००	०	०	०	०	५००			५००	
७	विद्यालयमा अनिवार्य विषयहरूको भर्चुअल कक्षा सञ्चालन	वटा	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	५००		५००	
८	प्रविधि मैत्री सिकाइका लागि टेलिभिजन, कम्पयुटर, इन्टरनेट लगायतको व्यवस्थापन (लागत सहभागिताका आधारमा)	वटा	३००	३००	३००	३००	३००	१५००			१५००	
	जम्मा		**४६००**	**४९००**	**४१००**	**४६००**	**४१००**	**२२३००**	**१६०००**	**१०००**	**५३००**	

९. विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास												
१	विद्यालय भवन निर्माण तथा मर्मतमा भूकम्प प्रतिरोधी (Earthquake Resilient) मापदण्ड अनिवार्य कार्यान्वयन गर्ने	विद्यालय	४०००	४०००	४०००	४०००	४०००	२००००	२००००			
२	बाढी, पहिरो तथा डुबान जोखिम क्षेत्रको नक्साङ्कन गरी जोखिम न्यूनीकरण योजना तयार गर्ने	पटक	१००	१००	१००	१००	१००	५००			५००	
३	विद्यालय परिसरमा वर्षा पानी निकास (Drainage System) सुधार तथा व्यवस्थापन गर्ने	वटा	२००	२००	२००	२००	२००	१०००			१०००	
४	वर्षा पानी सङ्कलन (Rainwater Harvesting) प्रणाली जडान गर्ने	वटा	१००	१००	१००	१००	१००	५००			५००	
५	हरित विद्यालय अवधारणा अनुसार वृक्षारोपण तथा हरियाली प्रवर्द्धन गर्ने	विद्यालय	५०	५०	५०	५०	५०	२५०			२५०	
६	सौर्य ऊर्जा (Solar Power) जडान गरी वैकल्पिक ऊर्जा प्रयोग विस्तार गर्ने	विद्यालय	१००	१००	१००	१००	१००	५००	५००			
७	जलवायु मैत्री तथा अपाङ्गमैत्री शौचालय निर्माण र स्तरोन्नति गर्ने	संख्या	१०००	१०००	१०००	१०००	१०००	५०००	०	५०००	०	
८	सुरक्षित खानेपानी प्रणाली (Water Purification/Filter System) स्थापना गर्ने	संख्या	५००	५००	५००	५००	५००	२५००		२५००		
९	विद्यालय भवनमा ताप तथा चिसो न्यूनीकरण गर्ने प्रविधि (Insulation/Ventilation) अपनाउने	संख्या	५००	५००	५००	५००	५००	२५००			२५००	
१०	विद्यालय विपद् व्यवस्थापन योजना (School Disaster Management Plan) निर्माण र नियमित अभ्यास (Mock Drill) गर्ने।	विद्यालय	१००	१००	१००	१००	१००	५००	५००			
११	अग्नि सुरक्षा उपकरण (Fire Extinguisher) जडान र प्रयोग सम्बन्धी तालिम सञ्चालन गर्ने।	विद्यालय	०	१००	०	१००		२००			२००	
१२	ठोस फोहोर व्यवस्थापन तथा पुनःप्रयोग (Waste Management & Recycling) प्रणाली लागू गर्ने।	विद्यालय	०		२००	०	२००	४००			४००	
१३	जलवायु परिवर्तन तथा वातावरण शिक्षा(बाढी पहिरो भूकम्प आगलागी विद्युतीय जोखिम न्यूनीकरण)सम्बन्धी अतिरिक्त क्रियाकलाप (Eco-Club गठन) सञ्चालन गर्ने।	विद्यालय	०	१००	०	०	१००	२००			२००	
१४	विद्यालय भवन तथा पूर्वाधारको नियमित प्राविधिक अनुगमन तथा मर्मत प्रणाली विकास गर्ने	पटक	५०	५०	५०	५०	५०	२५०			२५०	
१५	स्थानीय तह, अभिभावक र समुदायसँग सहकार्य गरी जलवायु जोखिम न्यूनीकरण कोष स्थापना गर्ने	पटक	१००	१००	१००	१००	१००	५००			५००	
	जम्मा		**६८००**	**७०००**	**७०००**	**६९००**	**७१००**	**३४८००**	**२१०००**	**७५००**	**६३००**	
१०. आपतकालीन अवस्थामा शिक्षा												

१	वि.व्य.स.पदाधिकारी शिक्षक तथा बिद्यार्थीको क्षमता विकास गर्ने	संख्या	१००	१००	१००	१००	१००	५००			५००	
२	विपद योजना तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने	विद्यालय	१००	१००	१००	१००	१००	५००	५००			
३	विपद जोखिम नक्सांकन गर्ने	पटक	१००	१००	१००	१००	१००	५००	५००			
४	विद्यालयमा आपतकालीन तथा विपद व्यवस्थापन कोषको स्थापना गर्ने	पटक	०	०	०	०	०	०				
५	प्राथमिक स्वास्थ्य सामग्रीको व्यवस्था गर्ने(स्वास्थ्य शाखा/चौकी समन्वय र साझेदारी)	विद्यालय	१००	१००	१००	१००	१००	५००	५००			
७	वैकल्पिक विधिको प्रयोग गरी शिक्षालाई निरन्तरता दिने क्षमता विकास गर्ने (रेडियो/टेलिभिजन/गुगल मीट/जुम क्लाउड/भर्चुअल कक्षा)	संख्या	२००	२००	२००	२००	२००	१०००			१०००	
८	विद्यालयमा वृक्षारोपण सरसफाई तथा सौन्दरीकरण गर्ने	विद्यालय	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	२५०			साझेदारी
९	निरन्तर तथा सुरक्षित सिकाईका लागि शिक्षक विद्यार्थी सम्मीलित समिति गठन गरी परिचालन गर्ने(सूचना प्रविधि/भर्चुअल)	पटक	१००	१००	१००	१००	१००	५००	५००			
१०	शिक्षक तथा विद्यार्थीको लागि Simulation and Drill को अभ्यास गराउने	पटक	१००	१००	१००	१००	१००	५००	५००			
	जम्मा		**८५०**	**८५०**	**८५०**	**८५०**	**८५०**	**४२५०**	**२७५०**		**१५००**	
११. संस्थागत क्षमता विकास								०				
१	विद्यालय सुधार योजना तयारी तथा अध्यावधिक गर्ने	पटक	०	०	३००	०	३००	६००	०		६००	
२	शैक्षिक कार्यपात्रो निर्माण गर्ने	पटक	१००	१००	१००	१००	१००	५००			५००	
३	विद्यालयको विकास तथा व्यवस्थापन गुरुयोजना बनाउने	पटक	५००	५००	५००	५००	५००	२५००	२५००			
४	योग्यता, क्षमता र वरिष्ठताको आधारमा प्रधानाध्यापक नियुक्ति गर्ने	निरन्तर	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	६००		४००	
५	विद्यालय सञ्चालन तथा व्यस्थापन विनियम तयारी गर्ने	विद्यालय	३००	३००	३००	३००	३००	१५००			१५००	
६	वार्षिक कार्य सम्पादनको स्वमूल्याङ्कन गर्ने	निरन्तर	१००	१००	१००	१००	१००	५००			५००	
७	अभिभावक भेला गर्ने	पटक	०	०	०	०	०	०				
८	विद्यालयको लेखा तथा सामाजिक परिक्षण गर्ने	पटक	४००	४००	४००	४००	४००	२०००	२०००			
९	विपद् व्यवस्थापन योजना निर्माण गर्ने	पटक	०	२००	०			२००			२००	
१०	विद्यालयका गतिविधिहरू सार्वजनिक गर्ने	पटक	०	०	०	०	०	०				
११	प्रधानाध्यापक र कर्मचारीलाइ प्रोत्साहन उपलव्ध गराउने	प्रतिशत	१८०००	१८०००	१८०००	१८०००	१८०००	९००००	९००००			
१२	शिक्षा योजनाको निर्माण, प्रवोधिकरण र परिमार्जन	पटक	३००	०	०	३००	०	६००			६००	
१३	शिक्षक अभिभावक सङ्घको कार्यकारी समितिले वित्तिय पारदर्शिता र जवाफदेहिता कायम, अभिभावक तथा अन्य सङ्घसंसथा सँग समन्वय र साझेदारी गर्ने	विद्यालय	२००	२००	२००	२००	२००	१०००			१०००	

१४	विद्यालयमा गठन हुने विभिन्न समितिका पदाधिकारीको क्षमता विकास र अभिभावक अभिमुखिकरण तथा गोष्ठी सञ्चालन	पटक	२००	२००	२००	२००	२००	१०००			१०००	
१५	बिद्यार्थी तथा अभिभावकहरूको गुनासो सुनुवाइको व्यवस्था गर्ने(विद्यालयबाट निरन्तर)	विद्यालय	०	०	०	०	०	०				
१६	सामाजिक तथा लेखापरिक्षण र प्रतिवेदनलाइ सार्वजनिक गर्ने(भौतिक/भर्चुअल)	विद्यालय	०	०	०	०	०	०				
१७	विद्यालयहरूमा सेवा वडापत्रको व्यवस्था गर्ने(आधारभूत तथा माध्यमिक तह)	विद्यालय	१००	०	१००	०	०	२००			२००	
१८	आवश्यक कानुनी प्रवन्ध तथा मापदण्ड विकास	सङ्ख्या	१००	०	१००	०		२००	२००		०	
१९	विद्यालयको कार्यसम्पादन मुल्याङकन गर्ने(वार्षिक)	विद्यालय	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	७५०	७५०		०	
२०	प्रधानाध्यापकलाइ कार्यसम्पादन करार गरी नतिजाप्रति जिम्मेवार बनाउने	विद्यालय	१००	१००	१००	१००	१००	५००			५००	
२१	पदाधिकारीहरूको क्षमता विकास	सङ्ख्या	०	२००	०	०	२००	४००			४००	
२२	प्रधानाध्यापक तथा विद्यालय कर्मचारीको क्षमता विकास	सङ्ख्या	३००	३००	३००	३००	३००	१५००		१५००		
२३	शिक्षा शाखाका कर्मचारीको क्षमत विकास	जना	१००	१००	१००	१००	१००	५००	५००		०	
२४	वार्षिक कार्यक्रम र बजेट तर्जुमा	पटक	५०	५०	५०	५०	५०	२५०			२५०	
	जम्मा		**२१२००**	**२११००**	**२१२००**	**२१०००**	**२१२००**	**१०५७००**	**९६५५०**	**१५००**	**७६५०**	
१२. शिक्षा योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध												
१	शिक्षा योजना कार्यान्वयनका लागि स्पष्ट संस्थागत संरचना तथा जिम्मेवारी निर्धारण	पटक	५०	५०	५०	५०	५०	२५०			२५०	
२	वार्षिक कार्ययोजना (AIP) तथा बजेटसँग शिक्षा योजना आवद्धीकरण	पटक	५०	५०	५०	५०	५०	२५०			२५०	
३	कार्यान्वयन मार्गदर्शन (Guidelines) तयार गरी सबै सरोकारवालालाई अभिमुखीकरण	पटक	१००	१००	१००	१००	१००	५००			५००	
४	आवश्यक मानव स्रोत, प्राविधिक सहयोग तथा साधन–स्रोत व्यवस्थापन	पटक	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	५००		५००	
५	अन्तर–निकाय समन्वय तथा साझेदारी संयन्त्र सुदृढीकरण	निरन्तर	५०	५०	५०	५०	५०	२५०			२५०	
६	नियमित अनुगमन, सुपरिवेक्षण तथा प्रगति प्रतिवेदन प्रणाली स्थापना	निरन्तर	२००	२००	२००	२००	२००	१०००			१०००	
७	सूचकमा आधारित प्रगति मापन तथा तथ्य व्यवस्थापन (EMIS) सुदृढीकरण	निरन्तर	१००	१००	१००	१००	१००	५००			५००	
८	पारदर्शिता, सामाजिक लेखापरीक्षण तथा सार्वजनिक सुनुवाइ सञ्चालन(विद्यालय/पालिका शिक्षा शाखा)	निरन्तर	१००	१००	१००	१००	१००	५००			५००	
९	जोखिम व्यवस्थापन तथा समस्या समाधान संयन्त्र विकास	पटक	०	०	०	०	०	०				

१०	आवधिक समीक्षा, सिकाइ आदान–प्रदान तथा आवश्यक परिमार्जन व्यवस्था(३ वर्ष)	पटक	०	०	३००	०	३००	६००			६००	
	जम्मा		**८५०**	**८५०**	**११५०**	**८५०**	**११५०**	**४८५०**	**५००**		**४३५०**	
१३. अनुगमन तथा मूल्याङ्कन												
१	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन (M&E) ढाँचा र सूचकहरू विकास	पटक	१००	०	०	०	०	१००			१००	
२	वार्षिक तथा त्रैमासिक प्रगति समीक्षा बैठक सञ्चालन र प्रतिवेदन पेश	पटक	५०	५०	५०	५०	५०	२५०			२५०	
३	स्थिति प्रतिवेदन तयारी	पटक	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	२५०			
४	विद्यार्थी सिकाइ उपलब्धि परीक्षण तथा विश्लेषण	पटक	०	३००	०	०	३००	६००			६००	
५	विद्यालयको कार्यसम्पादन परीक्षण	पटक	१००	१००	१००	१००	१००	५००	५००			
६	अनुगमन सम्बन्धि क्षमता विकास	पटक	१००	०	१००	०	१००	३००			३००	
७	सामाजिक लेखापरीक्षण तथा सार्वजनिक सुनुवाइ आयोजना	पटक	१००	१००	१००	१००	१००	५००			५००	
८	अध्ययन तथा अनुसन्धान	पटक	०	१००	०	१००	०	२००			२००	
९	विद्यालयस्तरीय नियमित अनुगमन तथा कक्षा अवलोकन	वर्ष	३००	३००	३००	३००	३००	१५००			१५००	
१०	अनुगमन प्रतिवेदनका आधारमा सुधारात्मक कार्ययोजना निर्माण तथा कार्यान्वयन	पटक	१००	१००	१००	१००	१००	५००			५००	
	जम्मा		**९००**	**११००**	**८००**	**८००**	**११००**	**४७००**	**७५०**		**३९५०**	
१४. उच्च शिक्षा व्यवस्थापन												
१	उच्च शिक्षा शिक्षण संस्था अनुदान	पटक	१०००	१०००	१०००	१०००	१०००	५०००			५०००	
	जम्मा		**१०००**	**१०००**	**१०००**	**१०००**	**१०००**	**५०००**			**५०००**	
१५. प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवस्थापन तालिम												
१	प्राविधिक शिक्षा प्रवर्द्धन कार्यक्रम	निरन्तर	२०००	२०००	२०००	२०००	२०००	१००००	१००००			
२	प्राविधिक शिक्षा कार्यक्षेत्रगत अभ्यास तालिम(OJT) कार्यक्रम	निरन्तर	१८७५	१८७५	१८७५	१८७५	१८७५	९३७५	९३७५			
३	प्राविधिक शिक्षा उद्यमशीलता प्रवर्द्धन कार्यक्रम	पटक	५००	५००	५००	५००	५००	२५००			२५००	
४	व्यावसायिक सीप तथा उद्यमशीलता तालिम	पटक	५००	५००	५००	५००	५००	२५००			२५००	
	जम्मा		**४८७५**	**४८७५**	**४८७५**	**४८७५**	**४८७५**	**२४३७५**	**१९३७५**		**५०००**	

अनुसूची-१
नगर शिक्षा योजना निर्माण समिति गठन

आज मिति २०८२ साल चैत्र २६ गतेका दिन नगर शिक्षा ऐन, २०७७ को दफा २४ को उपदफा(१) बमोजिम गठित नगर शिक्षा समितिको बैठक नमोबुद्ध नग कार्यपालिकाको प्रमुख एवं नगर शिक्षा समितिका संयोजक श्री कुनसाङ लामाज्यूको संयोजकत्वमा बसी देहाय विषयमा छलफल गरी निर्णय गरियो ।

उपस्थितिः

१ श्री कुनसाङ लामा, नगर प्रमुख-संयोजक
२ श्री रत्न बहादुर लामा, नगर उपप्रमुख
३ श्री बीर बहादुर लामा ,सह-संयोजक
४ श्री कृष्ण गिरी, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत- सदस्य
५ श्री धर्म सिं लामा- सदस्य
६ श्री शुशिला परियार- सदस्य
७ श्री मीना लामा- सदस्य
८ श्री तुलसा घिमिरे- सदस्य
९ श्री रीता सिग्देल- सदस्य
१० श्री बालकृष्ण बराल- सदस्य
११ श्री पञ्च सिं लामा, नेपाल शिक्षक महासंघ- सदस्य
१२ श्री राम बहादुर तामाङ, शाखा अधिकृत(आठौं)- सदस्य सचिव

आमन्त्रित सदस्य
श्री रामेश्वर अधिकारी: उपाध्यक्ष, युवा परिषद्
श्री विदुर शर्मा नेपाल वरिष्ठ लेखा अधिकृत

श्री बीरेन्द्र सिंह साउद, सहायक विद्यालय निरीक्षक

प्रस्तावहरु

१ शिक्षा योजना निर्माण समिति गठन सम्बन्धमा ।

२ निजी तथा संस्थागत विद्यालयको शुल्क प्रस्ताव सम्बन्धमा ।

३ विद्यालय सञ्चालन कक्षा थप अनुमति सम्बन्धमा ।

४ वडा शिक्षा समिति मार्फत विद्यालय नियमन तथा सहजीकरण सम्बन्धमा ।

५ स्थानीय पाठ्यसामग्री विकास तथा लेखन कार्यदल गठन सम्बन्धमा ।

६ वैदेशिक रोजगार छात्रवृत्ति सम्बन्धमा ।

७ शिक्षा विविध ।

निर्णयहरुः

१ नेपालको संविधान, २०७२ ले स्थानीय तहलाई प्रदान गरेको शिक्षा सम्बन्धी अधिकारको दिर्घकालीन सोचसहित योजनाबद्ध कार्यान्वयन गर्न नमोबुद्ध नगरपालिकाको नगर शिक्षा योजना निर्माण गर्न देहाय अनुसार नगर शिक्षा योजना निर्माण समिति गठन गर्नेः

क) श्री धर्म सिं लामा- संयोजक

ख) श्री जनक मावि प्रतिनिधि- सदस्य (श्री हरीहर अधिकारी प्रा. शि.)

ग) श्री बाल उज्ज्वल मावि - सदस्य (श्री घनश्याम वि. क.)

घ) श्री तुलसा घिमिरे - सदस्य

ङ) श्री राम बहादुर तामाङ- सदस्य सचिव

२ यस नगरपालिका अन्तर्गत सञ्चालित निजी तथा संस्थागत विद्यालयहरुलाई विद्यमान प्रचलित शिक्षा ऐन तथा नियमावली, निर्देशिका, मापदण्ड र नेपाल सरकारको नीति तथा निर्देशन देहायको विषय पालना गर्न निर्देशन दिने

क) आगामी शैक्षिक सत्र २०८३ साल बैशाख १५ गते देखि प्रारम्भ गर्न

ख) २०८३ मा विद्यालयहरुले विभिन्न शीर्षकमा लिने शुल्क ७ दिनभित्र प्रस्ताव पेश गर्ने

ग) शिक्षकलाई न्यूनतम पारिश्रमिक उपलब्ध गराउनुपर्ने

घ) विद्यालयको संस्थागत रुपमा बैंक खाता खोली कारोबार गर्नुपर्ने

३ यस नगरपालिका अन्तर्गत सञ्चालित निजी तथा संस्थागत विद्यालयहरुले नगर शिक्षा ऐन २०७७ को दफा ३ बमोजिम अनुसूची (१) को ढाँचामा आवश्यक कागजात सहित कक्षा थप अनुमतिका लागि निवेदन पेश गरेको तथा शिक्षा शाखाबाट स्थलगत अनुगमन गरी प्रतिवेदन समेत पेश भएकोले नगर शिक्षा ऐन,

अनुसूची-२

राय सुझाव संकलन कार्यशालाको उपस्थिति

आज मिति २०८३ साल बैशाख १५ गतेका दिन नमोबुद्ध नगरपालिकाको नगर शिक्षा योजना निर्माण सम्बन्धमा सरोकारवालाहरुसँग राय सुझाव संकलन कार्यक्रम नगर शिक्षा योजना निर्माण समितिका संयोजक श्री धर्म सिं लामाज्यूको अध्यक्षतामा र नमोबुद्ध नगरपालिकाका नगर प्रमुख श्री कुनसाङ लामाज्यूको प्रमुख आतिथ्यतामा तपसिल बमोजिमको उपस्थितिमा कार्यक्रम सम्पन्न गरियो।

उपस्थिति

क्र स	नामथर	पद	संस्था	दस्तखत
१	श्री धर्म सिं लामा	संयोजक	शिक्षा योजना निर्माण समिति	
२	श्री कुनसाङ लामा	नगर प्रमुख	नमोबुद्ध नगरपालिका	
३	श्री रत्न बहादुर लामा	नगर उप प्रमुख	नमोबुद्ध नगरपालिका	
४	श्री कृष्ण गिरी	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	नमोबुद्ध नगरपालिका	
५	श्री बीर बहादुर लामा	सह संयोजक	नगर शिक्षा समिति	
६	श्री पुष्कर [illegible]	सभापति	रा.स्व.पा.	
७	श्री राम ब. तमाङ	शिक्षा शाखा प्रमुख	नमोबुद्ध न.पा.	
८	श्री विरेन्द्र साउद	सहायक शि.नि.	,,	
९	श्री रामकृष्ण अधिकारी	[illegible] उपाध्यक्ष	नमोबुद्ध न.पा.	
१०	श्री हरिहर अधिकारी	क्याम्पस प्रमुख	जनक बहुमुखी क्याम्पस	
११	श्री [illegible] गौतम	क्याम्पस प्रमुख	कानपुर क्याम्पस	
१२	श्री	क्याम्पस प्रमुख		
१३	श्री पूर्ण चन्द्र [illegible]	पूर्व क्याम्पस प्रमुख	जनक ब. क्याम्पस	
१४	श्री	सभापति/ प्रतिनिधि	राष्ट्रिय स्वतन्त्र पार्टी	
१५		सभापति/ प्रतिनिधि	नेपाली काङ्ग्रेस पार्टी	
१६	सन्जीव ढकाल	अध्यक्ष / प्रतिनिधि	नेकपा एमाले	
१७		अध्यक्ष / प्रतिनिधि	नेपाली कम्युनिष्ट पार्टी	
१८		अध्यक्ष / प्रतिनिधि	राष्ट्रिय प्रजातन्त्र पार्टी	
१९	उत्तर कु. तामाङ	अध्यक्ष / प्रतिनिधि	उज्यालो नेपाल पार्टी	
२०	श्याम ब. तामाङ	,,		
२१	मोनिका नेपाल	प्र.स.	नमोबुद्ध न.पा.	
२२	विदुर शर्मा नेपाल	[illegible]	,, ,, ,,	
२३	कुमार खड्का	वि. व्य. स. अध्यक्ष /शि.आ.	[illegible] मा.वि.	
२४	कृष्णगोपाल श्रेष्ठ	वि. व्य. स. अध्यक्ष ,,	श्री [illegible] आ.वि.	
२५	राधा [illegible]	वि. व्य. स. अध्यक्ष सिसं	श्री गणेश आधारभूत [illegible]	
२६	गोविन्द घिमिरे	वि. व्य. स. अध्यक्ष	मिलेश्वर आधारभूत विद्यालय	

२७	पद्मलाल तिमल्सिना	वि. व्य. स. अध्यक्ष / शि.प्रा.	श्री सिंहेश्वर आ. वि.	[illegible]
२८	कृष्णबहादुर श्रेष्ठ	वि. व्य. स. अध्यक्ष	जनता जावा	[illegible]
२९	कृष्ण ब. तामाङ	वि. व्य. स. अध्यक्ष	श्री गौतम बुद्ध प्र. वि	[illegible]
३०	कान्छा मान तामाङ	वि. व्य. स. अध्यक्ष	श्री जनता प्रा. वी	[illegible]
३१	खड्ग ब. तामाङ	वि. व्य. स. अध्यक्ष	श्री जनक मा. वि रनडुङ वे.	
३२	रामेश्वर परियार	वि. व्य. स. अध्यक्ष	श्री राम मा. वि.	[illegible]
३३		वि. व्य. स. अध्यक्ष		
३४	[illegible]	प्र. अ. / शिक्षक	[illegible]	[illegible]
३५	अस्मिता बडाल	प्र. अ. / शिक्षक	Shree Nava prativa	[illegible]
३६	राजन प्र. अधिकारी	प्र. अ. / शिक्षक	श्री कृष्ण मा. वि	[illegible]
३७	जीवन श्रेष्ठ	प्र. अ. / शिक्षक / [illegible]	,, ,,	[illegible]
३८	सञ्जय श्रेष्ठ	प्र. अ. / शिक्षक PTA अध्यक्ष	,, ,,	[illegible]
३९	दिपक अधिकारी	प्र. अ. / शिक्षक / अभिभावक	मनकामना मावि	[illegible]
४०	निरोज अधिकारी	प्र. अ. / शिक्षक / विद्यार्थी	Shree Janak S.S	[illegible]
४१	सफल श्रेष्ठ	प्र. अ. / शिक्षक / विद्यार्थी	,, ,,	[illegible]
४२	निशान विक	प्र. अ. / शिक्षक / विद्यार्थी	,, ,,	[illegible]
४३	अभिषेक थैकरा	प्र. अ. / शिक्षक / विद्यार्थी	,, ,,	[illegible]
४४	शिवानी श्रेष्ठ	प्र. अ. / शिक्षक / विद्यार्थी	,, ,,	[illegible]
४५	प्रनिशा उप्रेती	प्र. अ. / शिक्षक / विद्यार्थी	,, ,,	[illegible]
४६	पुनिशा मैनाली	प्र. अ. / शिक्षक / विद्यार्थी	,, ,,	Om
४७	स्मृति घर्ती	प्र. अ. / शिक्षक / विद्यार्थी	,, ,,	[illegible]
४८	रामकुमार सुनुवार	प्र. अ. / शिक्षक शि. उ. स.	महुरापाटी मावि	[illegible]
४९	राम तामाङ	प्र. अ. / शिक्षक वि. व्य. स	अमर प्रा. वि	[illegible]
५०	बुद्ध लाल	प्र. अ. / शिक्षक शि. अ. संघ	श्री सेती देवी	[illegible]
५१	[illegible]	प्र. अ. / शिक्षक	,,	[illegible]
५२	गीता गौतम	प्र. अ. / शिक्षक	श्री अनुपम [illegible] प्रा [illegible]	
५३	ज्ञान ब. तामाङ	प्र. अ. / शिक्षक / वि.व्य.स.	,,	[illegible]
५४	मानबाबु तामाङ	प्र. अ. / शिक्षक / शि.अ.सं.	,,	[illegible]
५५	आशिष थापलिया	प्र. अ. / शिक्षक	Sagun Vidhya Mandhir	[illegible]
५६	भाइराजा श्रेष्ठ	प्र. अ. / शिक्षक / विद्यार्थी	[illegible] स्कुल	[illegible]
५७	[illegible] परियार	प्र. अ. / शिक्षक	Light And Salt E.B.S	[illegible]
५८	सुनिता [illegible]	प्र. अ. / शिक्षक	Morning star Pre School	[illegible]
५९	चन्द्र ब. [illegible]	प्र. अ. / शिक्षक	Karne Gyanodaya EB School	[illegible]
६०	तीर्थ मान तामाङ	प्र. अ. / शिक्षक वि वि स	सेती देवी प्रा वि	[illegible]

६१	सुरज चापागाँई	प्र. अ. / शिक्षक प्रा.अ.प	श्री काली गंगा प्रा.वि	[illegible]
६२	दिल ब. के.सी	प्र. अ. / शिक्षक नि.मा.अ	"	[illegible]
६३	शिवदत्त पाण्डेय	प्र. अ. / शिक्षक	श्री रत्नकाली प्रा. वि.	[illegible]
६४	सन्तोष कुइकेल	प्र. अ. / शिक्षक प्र.स.अ.	" " " "	[illegible]
६५	बाबुराम कोइराला	प्र. अ. / शिक्षक वि.व्य.स. अध्यक्ष	" " " "	Baby
६६	[illegible]	प्र. अ. / शिक्षक वि.व्य	[illegible]	[illegible]
६७	[illegible]	प्र. अ. / शिक्षक " "	[illegible] मा वि	[illegible]
६८	[illegible] लामा	प्र. अ. / शिक्षक वि.व्य	श्री [illegible] आ.वि	[illegible]
६९	भगवती	प्र. अ. / शिक्षक	बालबाटिका [illegible]	भगवती
७०	विष्णु	प्र. अ. / शिक्षक	गणेश आ.वि. [illegible]	विष्णु
७१	प्रदीप पोखेल	प्र. अ. / शिक्षक	श्री जनक मा. वि	[illegible]
७२	माधव प्र. पौडेल	प्र. अ. / शिक्षक / शि.अ. [illegible]	संसारी देवी	[illegible]
७३	प्रेमहरी पौडेल	प्र. अ. / शिक्षक वि व्य स	सेती देवी प्रा. वि	[illegible]
७४	[illegible]	प्र. अ. / शिक्षक	[illegible]	[illegible]
७५	[illegible]	प्र. अ. / शिक्षक [illegible] "	[illegible] प्रा वि	[illegible]
७६	[illegible] धनबहादुर	प्र. अ. / शिक्षक "	श्रीजनता आधारभूत वि.	[illegible]
७७	लोकेन्द्र सिंह घर्ताल	प्र. अ. / शिक्षक प्र.अ.	श्री दाप्चा मा.वि.	[illegible]
७८	पुष्पराज पौडेल	प्र. अ. / शिक्षक प्र.अ	श्री कालिका मा.वि.	[illegible]
७९	चन्द्रदत्त [illegible]	प्र. अ. / शिक्षक प्र.अ.	श्री भाविन प्रा.वि.	[illegible]
८०	गणेश ब. लामा	प्र. अ. / शिक्षक प्र.अ.	श्री सरस्वती आ.वि.	[illegible]
८१	सर्मिला चौपाने	प्र. अ. / शिक्षक "	श्री जनहित मा. वि.	[illegible]
८२	शिव [illegible]	प्र. अ. / शिक्षक [illegible]	[illegible]	[illegible]
८३	विष्णुप्रसाद पोखरेल	प्र. अ. / शिक्षक	प्रातःफूल, मा. वि	[illegible]
८४	विदुर अधिकारी	प्र. अ. / शिक्षक प्र अ	श्री सेतीदेवी प्रा.वि [illegible]	[illegible]
८५	महेश प्र. कोइराला	प्र. अ. / शिक्षक	[illegible] सीतारायण प्रा वि.	[illegible]
८६	सुक्ला [illegible]	प्र. अ. / शिक्षक	सेती देवी आ.वि. [illegible]	[illegible]
८७	प्रदिप आचार्य	प्र. अ. / शिक्षक	[illegible] प्रा.वि.	[illegible]
८८	[illegible] कार्की	प्र. अ. / शिक्षक	काली गंगा प्रा.वि.	[illegible]
८९	नवीन [illegible]	प्र. अ. / शिक्षक	प्र मा-वि	[illegible]
९०	विनिता वराल	प्र. अ. / शिक्षक	श्री जनजागृति आ.वि	[illegible]
९१	संगीता अधिकारी	प्र. अ. / शिक्षक	श्री कृष्ण देवी प्रा.वि.	[illegible]
९२	विजय वि.सी.	प्र. अ. / शिक्षक प्र. अ.	सेतीदेवी आ. वि.	[illegible]
९३	सूर्य ब. लामा	प्र.अ	गणेश प्रा.वि. गहते	[illegible]
९४	सुमित्रा श्रेष्ठ	प्र.अ.	गणेश प्रा.वि. वरकोट	Sumitree

९५	लक्ष्मी माया लामा	प्र. अ.	जनजागृति प्रा.वि.	[signature]
९६	उद्धव सुवेदी	प्र. अ.	श्री बालउज्ज्वल मा.वि.	[signature]
९७	सौरव मैनाली	प्र.अ.	ग्रामीण पाठशाला	[signature]
९८	ज्ञान ब. गुरुङ	प्र० अ०	कानपुर मा. वि.	[signature]
९९	प्रभा आचार्य	प्र० अ०	जनज्योति प्रा.वि.	[signature]
१००	शुभमा तामाङ	प्र.अ.	महाँकाल प्रा.वि.	[signature]
१०१	इन्द्र प्रसाद गौतम	सहायक क्याम्पस प्रमुख	कानपुर क्याम्पस	[signature]
१०२	रविन्द्र लामा	प्र.अ.	गौतम बुद्ध आ. वि.	[signature]
१०३	पार्वती नेपाल	नि. प्र.अ.	नमोबुद्ध प्रा.वि. आरुखर्क	[signature]
१०४	गीता गौतम	प्र.अ.	नमोबुद्ध प्रा.वि. कुशादेवी	[signature]
१०५	सूर्य ब. कार्की	प्र.अ.	नमोबुद्ध अमर प्रा.वि.	[signature]
१०६	बसन्त कु. अधिकारी	प्र. अ.	कृष्ण आ. वि	[signature]
१०७	शान्ता ओली	प्र.अ.	महाकाल आ.वि. -३	[signature]
१०८	शान्ति माया तामाङ सहायक	प्र.अ.	श्री पञ्चकन्या आ.वि.-१०	[signature]
१०९	विन्दु नारायण श्रेष्ठ		जनसेवा मा.वि.	[signature]
११०	रामलाल श्रेष्ठ	प्र०अ०	कालिका प्रा.वि. न.पा.-५	[signature]
१११	रमेश प्रसाद चौपाने	प्र.अ.	भगवती प्रा.वि. नमोबुद्ध-६	[signature]
११२	प्रेम ब्यञ्जनकार	वि०व्य०स० अध्यक्ष	"	[signature]
११३	केशव प्रसाद	शि.अ.सं. अध्यक्ष	"	[signature]
११४	रत्न विश्वकर्मा	प्र.अ.	भिमेश्वर आ.वि.	[signature]
११५	राजकुमार देवकोटा	वि.वि.सं.	पं.-अक-वा द्वारा ११	[signature]
११६	नवराज खनाल	वि.व्य.स. अध्यक्ष	नविन प्रा.वि.	[signature]
११७	बसन्त खनाल	शि.अ.सं.	नविन प्रा.वि.	[signature]
११८	आस्था माया लामा	शि.अ.स. अध्यक्ष	कालिका प्रा.वि.	[signature]
११९	[illegible]	शि.अ. G अ. -१८	श्री मंगल प्रा.वि. [illegible]-३	[signature]
१२०.	तुलसा घिमिरे	शिक्षक/ प्र.अ.	श्री जनता आ.वि.	[signature]
१२१.	घनश्याम वि.क.	शिक्षक	श्री बालउज्ज्वल आ.वि.	[signature]
१२२.				

अनुसूची-३

नगर शिक्षा योजना लेखाजोखा तथा मूल्याङ्कन

आज मिति २०८३।०३।१० गते बिहान ८ बजे नमोबुद्ध नगरपालिका, काभ्रेपलाञ्चोकको नगर शिक्षा समितिको मिति २०८३।०३।०४ को निर्णय बमोजिम गठित ३ सदस्यीय नगर शिक्षा योजना लेखाजोखा समितिको बैठक समितिका संयोजक एवं नगर प्रमुख श्री कुनसाङ लामाज्यूको संयोजकत्वमा बसी देहायका विषयमा छलफल गरी निर्णय गरियो:

उपसिल:

१. नगर प्रमुखः श्री कुनसाङ लामा-संयोजक

२. उपसचिव/इकाई प्रमुखः श्री सविता दंगाल(शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाई)- विशेषज्ञ सदस्य

३. प्र.प्र.अ. श्री कृष्ण गिरी-सदस्य सचिव

आमन्त्रित

श्री राम बहादुर तामाङः शाखा अधिकृत(आठौं)

श्री रामचन्द्र पौडेलः आन्तरिक लेखा परीक्षक अधिकृत

प्रस्तावहरु:

१. शिक्षा योजना लेखाजोखा सम्बन्धमा

२. प्रतिवेदन पेश सम्बन्धमा।

निर्णयहरु:

१. शिक्षा योजना लेखाजोखा सम्बन्धमाः प्रस्ताव नं १ माथि छलफल गर्दा यस नमोबुद्ध नगरपालिकाले तयार गरेको नगर शिक्षा योजनाको मस्यौदा-२०८३ लाई नेपाल सरकार शिक्षा तथा खेलकुद मन्त्रालयले स्वीकृत गरेको स्थानीय शिक्षा योजना निर्माणसम्बन्धी मार्गदर्शन,२०७९ (परिमार्जित संस्करण,२०८१) आधार र मापदण्डले निर्धारण गरेका सूचक बमोजिम देहाय अनुसार मूल्याङ्कन तथा लेखाजोखा गर्ने निर्णय गरियो।

तपसिलः नगर शिक्षा योजनाको लेखाजोखा तथा मूल्याङ्कन

क्र.सं.	लेखाजोखाका पक्ष	विस्तृत विवरण	लेखाजोखाबाट प्राप्त अंक(१-१०)	कैफियत
१	नेतृत्व तथा सहभागिता	• शिक्षा योजना निर्माण प्रक्रियामा स्थानीय तहको मूल नेतृत्व थियो कि थिएन ? • शिक्षा योजना निर्माण प्रक्रियामा विभिन्न सरोकारवालाको अर्थपूर्ण सहभागिता थियो कि थिएन ? • शिक्षा योजना निर्माण प्रक्रिया पारदर्शी थियो कि थिएन ?	८	
२	पर्याप्तता र सान्दर्भिकता	• योजनामा समावेश भएका रणनीति, कार्यक्रम तथा क्रियाकलाप शिक्षा क्षेत्रका मुख्य समस्या तथा चुनौतीलाई सम्बोधन गर्नका लागि पर्याप्त तथा सान्दर्भिक छन् कि छैनन् ?	७	
३	समता, सक्षमता तथा गुणस्तर	• शिक्षा क्षेत्रको समग्र प्रदर्शन बढाउनका लागि योजनामा समता, सक्षमता, तथा सिकाइ र गुणस्तर अभिवृद्धि सम्बन्धी प्रमुख मुद्दाहरूको सम्बोधन भएको छ कि छैन ?	६	
४	अन्तरसम्बन्ध र तादाम्यता	• शिक्षा योजना र स्थानीय तहले अन्य क्षेत्रमा निर्माण गरेका योजना (कृषि, स्वास्थ्य, पूर्वाधार विकास, आदि) तथा विद्यालयले बनाएका विद्यालय सुधार योजना र नमुना विद्यालय विकास योजना जस्ता विभिन्न योजना बिच अन्तर्सम्बन्ध कायम भएको छ कि छैन ? • शिक्षाका अन्तर्राष्ट्रिय लक्ष्यसँग अनुकूल हुने गरी आन्तरिकीकरण र समायोजन गरिएको छ छैन ? • राष्ट्रिय, प्रदेश र स्थानीय दूरदृष्टि, उद्देश्य, र लक्ष्यअनुरूप योजना बनाइएकोछ? • शिक्षा योजनाका समावेश भएका विभिन्न उपक्षेत्र तथा विषयबिच	५	

		अन्तर्सम्बन्ध कायम भएको छ कि छैन ?'		
५	सम्भाव्यता र कार्यान्वयनयोग्यता तथा सान्दर्भिकता	• योजनामा भएका विषयहरुको अन्यपक्षसँग तादात्म्य कायम छ कि छैन ? • योजनाका लक्ष्य प्राप्तिका लागि सञ्चालन गरिने क्रियाकलाप कार्यान्वयन गर्न सकिने व्यावहारिक र सान्दर्भिक छन् कि छैनन् ? तथा अनुगमन र मूल्याङ्कनका संयन्त्र पर्याप्त छन् कि छैनन् ? • योजनालाई स्थानीय विशिष्ट आवश्यकता, विशेष गरी जनसङ्ख्या, जातजाति, आर्थिक, भाषिक, पिछडिएक वर्गर क्षेत्रका आधारमा सान्दर्भिक बनाउने दृष्टिकोणका साथ विकास गरिएको छ? • योजनाले शिक्षा क्षेत्रका प्रमुख चुनौतीलाई सम्बोधन गरेको छ?	६	
६	स्रोतको प्रबन्ध	• शिक्षा योजनामा समावेश भएका विभिन्न कार्यक्रम तथा क्रियाकलापका आवश्यक स्रोतको प्रबन्ध गरिएको छ कि छैन ? • लक्ष्य प्राप्तिका लागि सञ्चालन गरिने क्रियाकलापमा पर्याप्तबजेट विनियोजन भएकोछकिछैन ? • योजनामा प्रस्तावित कार्यक्रम तथा बजेटबिच आपसी तालमेल छ? • स्रोतको प्रबन्धका लागि विभिन्न सरकारी तथा गैरसरकारी संस्थासँग सहकार्य र साझेदारी भएको छ कि छैन ?	७	
७	संस्थागत क्षमता	• योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि स्थानीय तहभित्र विभिन्न चरणमा संरचनात्मक र संस्थागत व्यवस्था गरिएको छ कि छैन ? • कार्यान्वयनका लागि तालिम तथा क्षमता विकासका कार्यक्रम तथा संयन्त्र तय गरिएको छ कि छैन ?	८	
८	कार्यान्वयनमा तत्परता	• योजनाको कार्यान्वयनका लागि स्थानीय तहभित्रका सरोकारवालाको सहभागिता र अपनत्व कायम गरिएको छ कि छैन ?	८	

		• योजनाकोकार्यान्वयनका लागि वार्षिक रणनीतिक योजना तथा बजेट तथा कार्यक्रम तयार गरिएको छ कि छैन ? योजनाको कार्यान्वयनका लागि जिम्मेवार पक्षलाई लक्ष्य, उद्देश्यर कार्यान्वयन प्रक्रियाको पर्याप्त प्रबोधीकरण तथा अभिमुखीकरण भएको छ कि छैन ?		
९	तथ्याङ्क विश्लेषण र प्रक्षेपण	• स्थानीय तहभित्रका शैक्षिक सूचक र अन्य तथ्याङ्क सङ्कलन गरिएको छ कि छैन ? • तथ्याङ्क तथा सूचनाबिच तादात्म्यताको विश्लेषण तथा प्रक्षेपण गरिएको छ कि छैन ?	५	
१०	अनुगमन र प्रतिवेदन	• अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको संयन्त्र र जिम्मेवारी निर्धारण गरिएको छ कि छैन ? • आवधिकरूपमा अनुगमन र मूल्याङ्कन गर्ने प्रक्रिया निर्धारण गरिए छ कि छैन ? • अनुगमन सूचकको प्रयोग गरिएको छ कि छैन ? • प्रतिवेदन प्रणाली यकिन गरिएको छ कि छैन ?	६	

२. प्रतिवेदन पेश सम्बन्धमाः प्रस्ताव नं २ माथि छलफल गर्दा यस नगरपालिकाले तयार गरेको नगर शिक्षा योजनाको मस्यौदा-२०८३ को समग्र प्राविधिक तथा संरचनागत पक्षको अध्ययन, विश्लेषण, लेखाजोखा एवं मूल्याङ्कनबाट प्राप्त नतिजासहित नगर शिक्षा समिति एवं नगर कार्यपालिका समक्ष प्रतिवेदन पेश गर्ने निर्णय गरियो।

नमोबुद्ध नगरपालिका
नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

भकुण्डेबेशी, काभ्रेपलाञ्चोक, बागमती प्रदेश, नेपाल

फोनः ०११-४०४०३१, ४०४०६८

इमेलः info@namobuddhamun.gov.np, namobuddhamun@gmail.com
educationsectionnamobuddha@gmail.com

वेवसाइटः www.namobuddhamun.gov.np